

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:88

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto
Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.
Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-963-2
ISSN pdf: 2490-0966

ISBN painettu: 978-952-383-983-0
ISSN painettu: 2490-0613

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Paino: PunaMusta Oy, 2021

Painotuotteet
4041-0619

PEFC-sertifioitu

Tähän painopaperiin
käytetty puu on peräisin
kestävästi hoidetuista
metsistä ja valvotuista
kohteista

www.pefc.fi

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021

Valtioneuvoston julkaisu 2021:88

Julkaisija Valtioneuvosto

Toimittaja Linda Lindholm

Yhteisötekijä Oikeusministeriö

Kieli suomi

Sivumäärä 154

Tiivistelmä

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantaraportti, joka annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa. Kielikertomuksen antamisesta säädetään kielilaissa (423/2003) sekä kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (433/2004). Asetuksen mukaan kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Aiemmat kertomukset on annettu vuosina 2006, 2009, 2013 ja 2017. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021 sisältää ajankohtaistietoa Suomen kielioloista, kielellisiä oikeuksia tukevista rakenteista, hallinnollisten muutosten vaikutuksesta kieliryhmiin sekä kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa. Keskeisiä teemoja ovat digitalisaatio sekä kielellisten oikeuksien toteutuminen opetuksessa, poliisissa, pelastustoimessa ja hätäkeskustoiminnassa. Kertomuksessa on myös selvitys kielilain 25 §:n mukaisesta yksityisten kielellisestä palveluvollisuudesta. Kertomuksen lopussa on yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista.

Asiasanat kielelliset oikeudet, kielilaki, kielelliset väestöryhmät, kielelliset vaikutukset, kielelliset vähemmistöt

ISBN PDF 978-952-383-963-2

ISBN painettu 978-952-383-983-0

Asianumero VN/6256/2019

ISSN PDF 2490-0966

ISSN painettu 2490-0613

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-963-2>

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021

Statsrådets publikationer 2021:88**Utgivare** Statsrådet**Redigerare** Linda Lindholm
Utarbetad av Justitieministeriet
Språk finska**Sidantal** 154

Referat

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen är en uppföljningsrapport som lämnas till riksdagen en gång per valperiod. Bestämmelser om språkberättelsen finns i språklagen (423/2003) och förordningen om verkställigheten av språklagen (433/2004). Enligt förordningen behandlas i berättelsen utöver finska och svenska åtminstone samiska, romani och teckenspråk samt enligt behov landets språkförhållanden i övrigt. Berättelsen ska behandla tillämpningen av språklagstiftningen, hur de språkliga rättigheterna har tillgodosetts, språkförhållandena i landet och finskans och svenskans utveckling. Tidigare berättelser har lämnats 2006, 2009, 2013 och 2017. Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2021 innehåller aktuell information om språkförhållandena i Finland, strukturer som stödjer språkliga rättigheter, effekterna av förvaltningsmässiga förändringar på språkgrupper samt erfarenheter av förverkligandet av språkliga rättigheter hos myndigheter. Centrala teman är digitalisering och tillgodosendandet av språkliga rättigheter inom undervisningen, polisen, räddningsväsendet och nödcentralsverksamheten. Berättelsen innehåller också en utredning om enskildas skyldighet att ge språklig service i enlighet med 25 § i språklagen. I slutet av berättelsen finns en sammanfattning av erfarenheterna av tillämpningen av språklagstiftningen och landets språkförhållanden.

Nyckelord språkliga rättigheter, språklag, språkgrupper, språkliga konsekvenser, språkliga minoriteter**ISBN PDF** 978-952-383-963-2
ISBN tryckt 978-952-383-983-0
Ärendenummer VN/6256/2019**ISSN PDF** 2490-0966
ISSN tryckt 2490-0613**URN-adress** <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-963-2>

Government report on application of language legislation 2021

Publications of the Finnish Government 2021:88**Publisher** Finnish Government**Editor** Linda Lindholm**Group author** Ministry of Justice, Finland**Language** Finnish**Pages**

154

Abstract

The Government report on the application of language legislation is a follow-up report that is submitted to Parliament once every parliamentary term. There are regulations on the language report in the Language Act (423/2003) and the Government Decree on the Enforcement of the Language Act (Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta 433/2004). As laid down in the Government Decree, the report deals not only with Finnish and Swedish but also with at least Sámi, Romani and sign language, as well as the linguistic conditions in the country at a more general level whenever necessary. The report must discuss the application of language legislation, the implementation of linguistic rights, the language relations in the country, as well as the development as regards to Finnish and Swedish. The previous reports were published in 2006, 2009, 2013 and 2017. The Government report on the application of language legislation 2021 contains up-to-date information about the language situation in Finland, structures supporting linguistic rights, the impact of administrative changes on language groups and experiences of the implementation of linguistic rights when dealing with the authorities. Key themes include digitalisation and the implementation of linguistic rights in education, the police, rescue services and emergency response centre services. The report also covers the language service obligation of private companies pursuant to section 25 of the Language Act. At the end of the report, there is a summary of the experiences gained during the monitoring period on the application of language legislation and the current language situation in Finland.

Keywords linguistic rights, Language Act, linguistic population groups, language impacts, linguistic minorities**ISBN PDF** 978-952-383-963-2**ISSN PDF** 2490-0966**ISBN printed** 978-952-383-983-0**ISSN printed** 2490-0613**Reference number** VN/6256/2019

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-963-2>

Sisältö

Perusasioiden äärellä	9
1 Johdanto	10
1.1 Kertomuksen tausta ja tavoitteet	10
1.2 Kertomuksen aineistot ja rajaukset	10
2 Vuoden 2017 kertomuksen pohjalta tulleiden toimenpiteiden toteutuminen.....	13
2.1 Viittomakielet	13
2.2 Kieli-ilmapiiiri.....	14
2.3 Yksityisten kielellinen palveluvollisuus ja kielilain 25 §.....	15
3 Ajankohtaistietoa Suomen kielioloista	20
3.1 Suomen kieliryhmät tilastojen valossa	20
3.1.1 Muutokset kieliryhmien koossa sekä väestön liikkuvuus	21
3.1.2 Saamenkieliset	23
3.1.3 Viittomakieliset.....	24
3.1.4 Muut kieliryhmät.....	25
3.1.5 Suurimmat vieraskielisten ryhmät.....	27
3.1.6 Selkokieli	29
3.2 Kuntien kielellinen jaotus	30
3.3 Kielellisten oikeuksien valvonta Suomessa	33
3.3.1 Eduskunnan oikeusasiamies	34
3.3.2 Valtioneuvoston oikeuskansleri	36
3.3.3 Yhdenvertaisuusvaltuutettu	37
4 2017–2020 seuranta.....	39
4.1 Kielellisiä oikeuksia tukevat rakenteet	39
4.1.1 Kielellisten oikeuksien turvaaminen lainsäädännössä ja kansainväliset sopimukset.....	40
4.1.1.1 Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta	40
4.1.1.2 Valtioneuvoston asetus viittomakieliasioiden neuvottelukunnasta	40
4.1.1.3 Sote-uudistus ja kielilainsäädäntö	41
4.1.1.4 Suomea sitovat kansainväliset sopimukset	43
4.1.2 Hallinnollisten muutosten vaikutukset kieliryhmiin	47
4.1.2.1 Syyttäjälaitoksen uudistus	47
4.1.2.2 Ulosottolaitoksen uudistus	48
4.1.2.3 Uuden Digi- ja väestötietoviraston perustaminen.....	49
4.1.2.4 Oppivelvollisuuden laajentaminen	50
4.1.2.5 Hyvinvointialueiden perustaminen	52
4.1.3 Kieliryhmien vaikuttamismahdollisuudet	52
4.2 Kielellisten oikeuksien edistäminen	55
4.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen valtioneuvoston toiminnassa	56
4.2.1.1 Hallitusohjelmat kielellisestä näkökulmasta.....	56

4.2.1.2	Kansalliskielistrategia	57
4.2.1.3	Valtioneuvoston kansalliskieliverkosto	58
4.2.2	Kielten näkyvyys valtionhallinnossa tiedottamisen näkökulmasta	58
4.2.2.1	Korona-ajan tiedottaminen eri kielillä	61
4.3	Kokemukset kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa	62
4.3.1	Kansalliskielet	63
4.3.2	Saamen kielet	64
4.3.3	Viittomakielet	65
4.3.4	Muiden kieliryhmien kokemukset	67
4.4	Kieliryhmien kokemukset häirinnästä ja kieli-ilmapiiiristä	69
4.4.1	Kansalliskielet	70
4.4.2	Saamen kielet	71
4.4.3	Viittomakielet	72
4.4.4	Muiden kieliryhmien kokemuksia	72
4.5	Totuus- ja sovintoprosessit	74
4.5.1	Saamelaiten totuus- ja sovintokomissio	74
4.5.2	Kuurojen ja viittomakielisten sovintoprosessi	75
4.6	Keskeiset huomiot	76
5	Teemat	77
5.1	Digitalisaatio	77
5.1.1	Tausta	77
5.1.2	Digitalisaatio valtionhallinnossa	77
5.1.2.1	Kielelliset oikeudet digitaalisia palveluja koskevassa lainsäädännössä	78
5.1.2.2	Ohjeistus kielellisten oikeuksien huomioon ottamisesta digitaalisissa palveluissa ..	79
5.1.3	Digitalisaatio ja eri kieliryhmät	80
5.1.3.1	Digitalisaatio ja kansalliskielet	81
5.1.3.2	Digitalisaatio ja saamen kielet	83
5.1.3.3	Digitalisaatio ja viittomakielet	84
5.1.4	Erityisiä digitaalisiin palveluihin liittyviä kielikysymyksiä	85
5.1.4.1	Tekoäly ja robotisaatio	85
5.1.4.2	Kieliteknologia	86
5.2	Keskeiset huomiot digitalisaatiosta	87
5.3	Poliisi, pelastustoimi ja hätäkeskustoiminta	87
5.3.1	Tausta	87
5.3.2	Kielellisten oikeuksien seurantatutkimusten tulokset	88
5.3.3	Kieliryhmien edustajien kokemuksia kielellisistä oikeuksista poliisissa ja pelastustoimessa...	89
5.3.4	Poliisi	91
5.3.4.1	Lainsäädännön vaatimukset	91
5.3.4.2	Esitutkintalaki	92
5.3.4.3	Poliisin hallinnon uudistukset	93
5.3.4.4	Poliisikoulutus	95
5.3.4.5	Poliisin tiedottaminen	97
5.3.4.6	Saamen kielilain mukaisten oikeuksien toteutuminen poliisissa	98
5.3.5	Pelastustoimi	99
5.3.6	Hätäkeskustoiminta	100
5.3.7	Vaaratiedotteet	102

5.4	Keskeiset huomiot poliisista, pelastustoimesta ja hätäkeskustoiminnasta	104
5.5	Opetus	105
5.5.1	Tausta	105
5.5.2	Muutoksia opetuksen alalla.....	107
5.5.2.1	Uusi varhaiskasvatustilanne	107
5.5.2.2	Uudet varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelman perusteet.....	108
5.5.2.3	Perusopetuksen tuntijakoasetuksen muutokset	109
5.5.3	Kansalliskielten opetus.....	110
5.5.3.1	Suomen kielen opetuksesta	110
5.5.3.2	Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kehittämistarpeet	111
5.5.3.3	Toisen kotimaisen kielen kokeilu perusopetuksessa	112
5.5.3.4	Maahanmuuttajien kielellinen kotoutuminen yhteiskuntaan ja kielen oppiminen...	114
5.5.4	Saamen kielet.....	116
5.5.4.1	Yleistä	116
5.5.4.2	Varhaiskasvatus	117
5.5.4.3	Kielipäätöstoiminta	119
5.5.4.4	Perusopetus.....	120
5.5.4.5	Opetushenkilöstön saatavuuden parantamiseen liittyviä hankkeita	121
5.5.5	Viittomakielet.....	122
5.5.5.1	Varhaiskasvatus	122
5.5.5.2	Perusopetus.....	124
5.5.5.3	Suomenruotsalainen viittomakieli	126
5.5.5.4	Suomalaisen viittomakielen opetuksen kehittämishanke.....	127
5.5.6	Romanikieli	127
5.5.6.1	Varhaiskasvatus, perusopetus ja kielipäätöt	128
5.5.6.2	Romanikielen elvyttäminen	130
5.5.7	Karjalan kieli	131
5.5.7.1	Kielen opetus	131
5.5.7.2	Kielen elvytys.....	132
5.5.8	Venäjän kieli	133
5.5.9	Viron kieli.....	134
5.5.10	Somalin kieli	134
5.6	Keskeiset huomiot opetuksesta	135
6	Tulevaisuuden mahdollisuuksista ja haasteista	137
6.1	Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus	137
6.2	Tuomioistuinlaitos.....	139
6.3	A1-kielen varhentaminen ja englannin kielen asema Suomessa	141
7	Yhteenvedon seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista	143
8	Lähteluettelo	147

PERUSASIOIDEN ÄÄRELLÄ

Kieli on ihmisen ajattelun perusta. Kielen voi myös nähdä yhteisöllisenä toimintana, joka opitaan osallisuuden ja vuorovaikutuksen avulla. Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia, joiden toteutuminen on usein edellytys muiden perusoikeuksien toteutumiselle. Kielelliset oikeudet on turvattu lainsäädännössä, mutta niiden on toteuduttava myös käytännössä. Tässä jokaisella viranomaisella on oma vastuunsa. Tätä kertomusta varten on kysytty eri kieliryhmiä edustavien ihmisten kokemuksia ja käsityksiä siitä, miten viranomaiset onnistuvat tässä tehtävässä. Kertomuksessa tarkastellaan erityisesti kolmea aihepiiriä, poliisia, pelastustoimea ja hätäkeskustoimintaa sekä opetusta ja digitalisaatiota.

Opetus on kaiken tietomme ja ymmärryksemme perusta, ja kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaaminen on myös sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen kannalta keskeistä. Poliisi, pelastustoimi ja hätäkeskustoiminta ovat ihmisen perusturvallisuuden rakennuspalareita. Kielellisten oikeuksien toteuttamisessa on hyvä muistaa, että on kyse ihmisten mahdollisuuksista toimia yhteiskunnassa ja saada tarvitsemansa tiedot ja apu. Tiedämme, että parhaimmillaan digitalisointi voi johtaa nopeampiin, edullisempiin ja helpommin saatavilla oleviin palveluihin. Meidän on kuitenkin varmistettava, että kielelliset oikeudet voivat toteutua myös digitaalisissa ja tekoälyyn perustuvissa palveluissa. Viranomaistoiminnassa on aina pyrittävä parempaan kuin lakien vähimmäisvaatimusten toteuttamiseen. Toimintaa on suunniteltava niin, että voimme toimia tehokkaasti eri kielillä myös silloin, kun on kiire tai hätä. Kielilainsäädännön soveltamisessa, ja tässä kertomuksessa, olemme perusasioiden äärellä.

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson
Marraskuu 2021

1 Johdanto

1.1 Kertomuksen tausta ja tavoitteet

Tämä on hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta (jäljempänä kieli-kertomus). Kertomus annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa, neljän vuoden välein. Tavoitteena on antaa selvitys siitä, miten kieliä koskeva lainsäädäntö on kehittynyt ja miten kielelliset oikeudet ovat toteutuneet edellisen kertomuksen antamisen jälkeen. Kertomus sisältää myös tietoa Suomen kieliryhmistä ja kielioloista päätöksentekijöille, viran-omaisille ja kansalaisille.

Kielikertomuksesta säädetään kielilain (423/2003) 37 §:ssä sekä kielilainsäädännön täytäntöönpanosta annetun asetuksen (433/2004) 9 ja 10 §:ssä. Asetuksen mukaan kerto-muksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kieli-suhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Lisäksi sen tulisi sisältää yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kieli-olojen kehityssuunnista. Kielilain mukaan valtioneuvosto voi sisällyttää kertomukseen ehdotuksia kielilainsäädännön soveltamiseksi tai kielellisten oikeuksien toteutumiseksi taikka ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi. Kertomuksessa on tuotava esiin sekä myönteiset että kielteiset kehityssuunnat.¹ Kertomusta on valmisteltu oikeusministeriössä. Edelliset kertomukset on annettu vuosina 2006, 2009, 2013 ja 2017.

1.2 Kertomuksen aineistot ja rajaukset

Kielikertomuksen keskeisiä aineistoja ovat erityisesti tilastotiedot, oikeusministeriön tilaamat kielellisten oikeuksien seurantabarometrit, ylimpien laillisuusvalvojen kerto-mukset, kieliryhmien omat arviot sekä eri ministeriöiden seuranta oman hallinnonalan kehityksestä.

---

1 HE 92/2002 vp, Hallituksen esitys uudeksi kielilainiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi, s. 98.

Kielikertomuksesta valmisteluvastuussa oleva oikeusministeriö on toteuttanut selvityksiä ja kyselyitä kertomuksen tausta-aineistoiksi. Vuoden 2020 aikana julkaistiin viimeisin kielibarometri. Kielibarometri on vuodesta 2004 alkaen toteutettu neljän vuoden välein.² Kielibarometri kuvaa kaksikielisten kuntien kielivähemmistöön kuuluvien kuntalaisten näkemyksiä kielellisten oikeuksien toteutumisesta niin kunnassa kuin Suomessa yleisesti. Vuonna 2020 mukana olivat ensimmäistä kertaa myös omassa kunnassaan enemmistössä olevat ruotsinkieliset. Vuonna 2020 oikeusministeriö toteutti myös toista kertaa saamen kielibarometrin, jonka tavoitteena oli selvittää miten saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat saamelaisten kotiseutualueella.³ Saamebarometri-selvityksessä käytettiin vastaavia tutkimusmenetelmiä ja kysymyksenasettelua kuin kielibarometrissä. Vuonna 2020 oikeusministeriö toteutti lisäksi ensimmäistä kertaa viittomakielibarometrin.⁴

Suomi on vuosien saatossa saanut useilta kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä suosituksia paremmasta tiedonkeruusta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Erityistä huomiota valvontaelimet ovat kiinnittäneet tarpeeseen kerätä väestöryhmittäin tarkasteltua tietoa oikeuksien toteutumisesta. Kesäkuussa 2021 julkaistun perusoikeusbarometrin kansalliseen lisäotantaan valikoitui kolme kieliryhmää: ruotsinkieliset, venäjänkieliset ja arabiankieliset. Näiden ryhmien näkemyksiä ja kokemuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ei ole aikaisemmin kerätty tässä mittakaavassa, eikä siten, että käytössä on vastaava tieto koko väestön osalta.⁵ Perusoikeusbarometri ja sen tulokset ovat merkittävä osa laajempaa perus- ja ihmisoikeusseurantajärjestelmän kehittämistyötä, jolla pyritään lisäämään tietoon perustuvan politiikan merkitystä perus- ja ihmisoikeuspolitiikassa.⁶

Perustuslakivaliokunta on vuoden 2013 kertomuksen käsittelyn yhteydessä pitänyt seuraavassa kertomuksessa aiheellisena selvittää, miten kielelliset oikeudet toteutuvat yksityisen toimijan huolehtiessa julkisista hallintotehtävistä (kielilain 25 § ja perustuslain 124 §).⁷ Kielilain 25 §:n toteutumista ei vuoden 2017 kertomuksessa tarkasteltu valiokunnan

2 Lindell, M. (2021). *Kielibarometri 2020*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita, 2021:2. Helsinki: Oikeusministeriö.

3 Arola, L. (2021). *Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. Helsinki: Oikeusministeriö.

4 Rainò, P. (2021). *Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. Helsinki: Oikeusministeriö.

5 Nenonen, T., Kivelä, J., Ervasti, E., Joronen, M. & Villa, S. (2021). *Perusoikeusbarometri*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2021:17. Helsinki: Oikeusministeriö. s. 8

6 Nenonen ym., 2021, s. 9.

7 PeVM 1/2014 vp – K 13/2013 vp.

toivomassa laajuudessa. Tämä johtui vuoden 2017 kertomuksen mukaan osittain aihealueen laajuudesta, mutta myös meneillään olevasta sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta, jossa suunnitelmien mukaan palveluita tuottaisivat pääasiassa yksityiset. Tätä kertomusta varten on siksi selvitetty kielilain 25 § :n mukaista yksityisten kielellistä palveluvuorollisuutta.

Kertomuksen valmistelussa oikeusministeriö on lähestynyt myös kieliryhmien edustajia lausuntopyynnöllä. Lausunto pyydettiin seuraavilta tahoilta; Saamelaiskäräjät, Etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNO, Suojärven Pitäjässeura ry, Finlandssvenska teckenspråkiga rf, Svenska Finlands Folkting, Kuurojen Liitto ry, Kotimaisten kielten keskuksen Suomen kielen lautakunta, Romaniasiaian neuvottelukunta RONK, Helsingin Juutalainen seurakunta, Suomen Islam-seurakunta, Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry, Suomen Virolaisten Liitto ry, Tuglas-seura, Karjalan Sivistysseura, Karjalazet Nuoret Suomes – KARJALAISET NUORET ŠUOMEŠŠA RY ja Karjalan kielet ry.

Vuoden 2021 kertomusta on vuoden 2017 kertomuksen tapaan tiivistetty siten, että kertomuksessa keskitytään seuraamaan muutamaa kielellisten oikeuksien kannalta keskeistä teema-aluetta. Tämä menettelytapa on perusteltu, jotta kertomuksesta ei tulisi liian laaja tai että toisaalta monia tärkeitä aiheita käsiteltäisiin liian pintapuolisesti. Kertomukseen on pyritty valitsemaan aiheita, joiden käsittely on tarkoituksenmukaista asianomaisella hallinnonalalla tapahtuneen kehityksen perusteella. Seuranta on tarkoituksenmukaisinta tehdä tilanteessa, jossa tehdyistä uudistuksista on kulunut arvioinnin mahdollistama aika, tai jossa kielellisten oikeuksien kannalta keskeisestä aiheesta on muuten kertynyt paljon tietoa. Tässä kertomuksessa käsitellään opetusta, poliisia, pelastustoimea ja hätäkeskustoimintaa, sekä digitalisaation tuomia mahdollisuuksia ja haasteita kielellisten oikeuksien näkökulmasta.

Näiden pääteemojen lisäksi kertomuksessa raportoidaan myös lyhyesti kielellisten oikeuksien kannalta keskeisimmistä lainsäädäntömuutoksista. Edellistä kielikertomusta koskevassa mietinnössään perustusvaliokunta on myös nostanut esiin kokonaisuuk-sia ja teemoja, joita on selvitetty tarkemmin tässä kertomuksessa. Perustuslakivaliokunta nosti edellisen kertomuksen osalta erityisesti esiin viittomakieliä ja kieli-ilmapii-riä koskevia näkökohtia.⁸ Näiden teemojen osalta seuranta-jakson aikana tapahtunutta käsitellään luvussa kaksi. Lisäksi kertomus sisältää kieliä koskevaa tilastotietoa sekä edellisen kertomuksen jälkeen tapahtuneen kehityksen seuranta. Yhteenveto-osioon on kerätty keskeisiä huomioita sekä arvioita kieliolojen ja kielilainsäädännön soveltamisen kehityssuunnista.

8 PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017.

2 Vuoden 2017 kertomuksen pohjalta tulleiden toimenpiteiden toteutuminen

2.1 Viittomakielet

Perustuslakivaliokunta kiinnitti vuoden 2017 kielikertomuksesta antamassaan mietinnössä erityistä huomiota viittomakieleen.⁹ Valiokunta piti tärkeänä huolehtia suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen käytännön toteuttamisen suunnittelussa. Valiokunta piti tärkeänä myös suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttämiseen liittyviä toimenpiteitä, kuten tulkkausoulutuksen aloittamista.¹⁰ Valiokunta painotti, että tulkkauksen saatavuutta ja järjestämistä tulee tarkoin seurata ja havaittuihin epäkohtiin puuttua.¹¹

Viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen on kiinnitetty huomiota seuranta-jakson aikana ja myös edistystä on tapahtunut. Tätä kertomusta varten toteutettiin ensimmäistä kertaa Viittomakielibarometri-selvitys, jolla on kerätty tietoa viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta.¹² Helmikuussa 2021 asetettiin hallitusohjelman kirjauksen pohjalta ensimmäinen viittomakieliasioiden neuvottelukunta arvioimaan viittomakielilain ja viittomakielisten perusoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumista.¹³

Keväällä 2019 valtioneuvoston kanslia julkaisi suosituksen viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä. Suosituksen taustalla on viittomakielilain mukainen velvollisuus huomioida viittomakielisten tarve saada tietoa omalla kielellään. Suositus asettaa ministeriöille yhtenäiset kriteerit tiedotustilaisuuksien tulkkaukselle viittomakielillä ja verkkosivujen sisällön kääntämiselle viittomakielille. Suositus täydentää jo olemassa olevia valtioneuvoston viestintäsuosituksia, ja se koskee sekä suomalaista että suomenruotsalaista viittomakieltä.¹⁴

9 PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp, s. 3.

10 kts. myös [PeVL 34/2017 vp](#), s. 2

11 PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp.

12 Rainò, P. (2021).

13 Oikeusministeriö. (2021). *Viittomakieliasioiden neuvottelukunta*. Haettu 29.6.2021 osoitteesta: <https://oikeusministerio.fi/viittomakieliasioiden-neuvottelukunta>.

14 Valtioneuvoston kanslia & valtiovarainministeriö. (2019). *Hallituksen vuosikertomus 2019 liite 3. Toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:5. Helsinki: Valtioneuvosto. s. 10–11.

Tiedottaminen viittomakielellä on lisääntynyt sen jälkeen, kun kyseinen valtioneuvoston kanslian suositus julkaistiin. Vuoden 2020 aikana viittomakielen tulkkausta käytettiin esimerkiksi koronavirustilannetta koskeissa valtioneuvoston tiedotustilaisuuksissa ja YLE:n koronavirusta koskeissa erikoislähetyksissä.¹⁵

Toukokuussa 2018 järjestettiin lapsiasiavaltuutetun ja oikeusministeriön pyöreän pöydän keskustelu sisäkorvaistutteen saaneiden lasten oikeudesta viittomakieleen. Keskustelun tarkoituksena oli vaihtaa tietoa ja mielipiteitä siitä, tarvitseeko sisäkorvaistutteen saanut lapsi viittomakieltä ja kenellä on oikeus määritellä tämä tarve, sekä millaiset mahdollisuudet oppia viittomakieltä ovat. Tätä aihetta lähestyttiin lääketieteellisestä, viittomakielisen yhteisön sekä kaksikielisyyden tutkimuksen näkökulmasta.¹⁶

Suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttämiseksi on tehty useita toimenpiteitä viimeisten vuosien aikana. Näitä edistysaskelaita sekä viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista opetuksessa tarkastellaan jäljempänä luvussa 5. Sote-uudistuksen yhteydessä on arvioitu myös uudistuksen vaikutuksia viittomakielisten kielellisten oikeuksien kannalta.¹⁷ Sote-uudistusta tarkastellaan luvuissa 4 ja 6.

2.2 Kieli-ilmapiiiri

Perustuslakivaliokunta korosti edellisen kertomuksen yhteydessä suvaitsevaisuutta eri kieliryhmiä kohtaan ja kehotti hallituksen johtoa ottamaan asian esille. Perustuslakivaliokunta korosti kieliä ja kieliolojen monimuotoisuutta koskevan koulutuksen ja tietoisuuden lisäämisen merkitystä ja piti merkityksellisenä viranomaisten kielellisten oikeuksien tuntemusta ja riittävää kielitaitovaroa.¹⁸

15 Valtioneuvosto. (2021). Hallituksen vuosikertomus 2020. Liite 3 Toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta. Valtioneuvoston julkaisu 2021:34. Helsinki: Valtioneuvosto, s. 11.

16 Lapsiasiavaltuutetun toimisto & oikeusministeriö. (29.5.2018). *Lapsiasiavaltuutetun ja oikeusministeriön pyöreän pöydän keskustelu sisäkorvaistutteen saaneiden lasten oikeudesta viittomakieleen*. Muistio.

17 HE 241/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi, s. 417.

18 PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp. Kts. myös esim. [PeVL 12/2017 vp – HE 270/2016 vp](#), s. 3–4, [PeVL 26/2017 vp](#), s. 58–62

Oikeusministeriö toteutti syksyllä 2020 viestintäkampanjan Oma kieli-Eget språk. Kampanjaa tehtiin pääosin kansalliskielillä. Muita kampanjaan sisältyviä kieliä olivat saamen kielet, suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli, romanikieli ja karjalan kieli. Kampanjassa keskityttiin kehittämään myönteisiä kuvia kielellisestä moniarvoisuudesta ja parantamaan myönteisen kielellisen ilmapiirin edellytyksiä. Miesten jalkapallomaajoukkueen kapteeni Tim Sparv oli kampanjan kärkikasvo. Kampanjaa tehtiin sekä sosiaalisessa että perinteisessä mediassa. Sosiaalisessa mediassa parhaiten tavoitettiin 25–34-vuotiaiden ikäryhmä. Kampanjavideota esitettiin myös televisiossa YLE:n yleishyödyllisenä tietoisena. Kampanjaa tehtiin yhteistyössä eri alojen sidosryhmien kanssa. Sidosryhmäkumppaneissa oli yrityksiä, työmarkkinajärjestöjä, oppilaitoksia, kuntia ja säätiöitä. Kampanjan sidosryhmäkumppaneiden tekemä viestintä paransi näkyvyyttä entisestään.

Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2018 valtionhallinnon yhteisellä oppimisalustalla eOppiva:ssa koulutuksen kielellisistä oikeuksista. Koulutuksen tarkoituksena on lisätä viranomaisten tietoisuutta kieli- ja väestöryhmistä. Koulutuksen aikana annetaan esimerkkejä siitä, miten kielelliset oikeudet tulee huomioida eri tilanteissa ja mitä velvoitteita viranomaiselle syntyy kielellisistä oikeuksista.¹⁹

2.3 Yksityisten kielellinen palveluvollisuus ja kielilain 25 §

Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2013 kielikertomuksesta antamassaan mietinnössä²⁰, että seuraavaan kertomukseen on tarpeen sisällyttää arvio myös siitä, miten kielelliset oikeudet toteutuvat yksityisen toimijan huolehtiessa julkisista hallinto-tehtävistä (kielilain 25 § ja perustuslain 124 §). Vuoden 2021 kielikertomusta varten tilattiin tutkimus kielellisten oikeuksien toteutumisesta yksityisen hoitaessa julkisia tehtäviä.²¹

Selvitystoimeksiannossa haettiin vastauksia siihen, mikä kielilain 25 §:n sisältö on perustuslain 124 § valossa ja onko säännöksessä epätarkkuuksia ja ongelmakohtia. Lisäksi haettiin vastausta siihen, mitkä edellytykset tulee täytyä, jotta voidaan todeta, että viranomainen on varmistunut siitä, että tehtävää hoidettaessa annetaan kielilain mukaista palvelua. Lisäksi kysyttiin, milloin 25 §:n kolmannessa virkkeessä tarkoitettu ei-julkinen

19 eOppiva & Oikeusministeriö. (2018). *Kielelliset oikeudet*. eOppiva, Koulutukset. Haettu 14.7.2021 osoitteesta: <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/kielelliset-oikeudet/>.

20 PeVM 1/2014 vp Hallituksen vuosikertomuksesta 2012

21 Kuusikko, K. *Kielilain 25 § ja kielellisten oikeuksien toteutuminen yksityisen hoitaessa julkisia tehtäviä*. 2021. Luku 2.3 on tiivistelmää Kuusikon teoksesta.

tehtävä on sellainen, että palvelutason ylläpitäminen edellyttää kielilain soveltamista siihen, ja kenen tehtävänä on arvioida milloin kielilakia tulisi soveltaa tässä tarkoitetuissa ei-julkisissa palveluissa, jos viranomaisen tekemästä arviosta on erimielisyyttä.

***Kielilain (423/2003) 25 §
Yksityisten kielellinen palveluvelvollisuus***

Jos julkinen hallintotehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle, sitä koskee sen hoitaessa tätä tehtävää, mitä tässä laissa säädetään viranomaisesta.

Jos tehtävän vastaanottaja määräytyy viranomaisen päätöksen tai muun toimenpiteen taikka viranomaisen ja vastaanottajan välisen sopimuksen perusteella, viranomaisen on varmistettava, että tehtävää hoidettaessa annetaan tämän lain mukaista kielellistä palvelua.

Tämä tulee myös varmistaa viranomaisen antaessa muun kuin julkisen hallintotehtävän yksityisen hoidettavaksi, jos tämän lain edellyttämän palvelutason ylläpitäminen sitä vaatii.

Kielilain 25 § sisältää kolme virkettä. Ensimmäinen ulottaa kielilain velvoitteet automaattisesti kaikkiin niihin, joiden katsotaan hoitavan julkisia hallintotehtäviä, ilman että siitä tarvitsee säätää erikseen. Toinen virke velvoittaa viranomaista ostopalveluja käyttäessään varmistamaan sen, että kielellinen palvelu on lain mukainen, sekä valvomaan toimeksiannon aikana, että kielellinen palvelu toteutuu. Kielilain kolmas virke on jäänyt epämääräiseksi, ja ilmeisenä tarkoituksena on ollut, että jos ostopalveluna hankittu toiminta ei ole tiukasti perustuslain 124 §:n ja kielilain 25 §:n ensimmäisen virkkeen mukaista, kielilain viranomaiselle kuuluvia velvoitteita ei tarvitse huomioida täysimääräisesti. Kyse on sellaisista viranomaisen tukitehtävistä, joita voidaan ostaa yksityisiltä ilman, että niiden hankinnasta tulee olla ja on säädetty erikseen lailla.

Kielilain 25 §:n sisällölliset tulkinnanvaraisuudet liittyvät osittain sanavalintaan ja siihen murroskauteen, missä perustuslain säätämisen jälkeen perustuslain 124 §:stä on tullut eräänlainen kielellinen standardi julkisen hallintotehtävän käsitteineen. Muun muassa käsitteitä julkinen tehtävä ja julkinen hallintotehtävä käytetään eri yhteyksissä mutta käsitteiden käytön välillä ilmenee horjuvuutta. Tulkinnanvaraisuus ei koske ainoastaan kielilakia vaan on osa suurempaa ilmiötä jo siinä merkityksessä, mitä voidaan pitää julkis-oikeudellisena ja mitä yksityisoikeudellisena nykypäivän tilanteessa. Kun lisäksi julkisia

hallintotehtäviä on annettu yksityisille jo ennen uuden perustuslain säätämistä ja kun välillisen julkishallinnon monimuotoisuus on kasvanut tarkoittaa tämä tulkinnallisia haasteita kielilainsäädännölle.

Kielilain 25 §:n ensimmäinen virke rinnastaa julkista hallintotehtävää hoitavan viranomaiseen. Ongelmalliseksi on muun muassa osoittautunut, että laki jättää avoimeksi sen, rinnastuuko julkista hallintotehtävää hoitava yksikieliseen tai kaksikieliseen valtion viranomaiseen vai yksikieliseen vai kaksikieliseen kunnalliseen viranomaiseen. Välillisen julkisen hallinnon osalta velvollisuuksien määräytyminen virka-alueen kielen mukaan voi myös tuottaa ongelmia.

On huomioitava, että kielilain soveltaminen julkista tehtävää hoitavaan yksityiseen 25 §:n toisen virkkeen tarkoittamalla tavalla ei edellytä, että siitä nimenomaan sovitaan. Kielilain säännökset tulevat sovellettaviksi, vaikkei niitä mainittaisi erikseen. Virke vain edellyttää, että viranomaisen varmistaa sen, että kielilakia noudatetaan. Yhdenvertaisten palveluiden käytännön toteutumisen turvaamiseksi molemmilla kansalliskielillä voi olla tarkoituksenmukaista hankkia palvelut vain toisella kansalliskielellä.

Oikeuskäytäntöä kielilain 25 §:n tulkinnasta ei juuri ole ja lähinnä on vain muutamia ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja. Kielilain säännöksille on tyypillistä, että oikeuskäytäntöä on vähän tai ei lainkaan. Jos kyseessä ei ole julkista tehtävää koskeva sääntely, tulkintaa eivät myöskään voi tehdä ylimmät laillisuusvalvojat. Yleensä ratkaisukäytännössä on ollut esillä muiden kielilain säännösten soveltaminen. Muutamassa ratkaisussa on otettu kantaa siihen, onko ollut kyse julkisesta hallintotehtävästä kielilain merkityksessä vai ainoastaan julkisesta tehtävästä ylimpien laillisuusvalvojien valvonnan piiriin kuuluvana vai ei edes tästä.

Kielilain 25 §:n velvoitteiden valvonta on vaikeaa, koska osa julkisista hallintotehtävistä näyttäytyy yksilölle enemmän kaupallisina tehtävinä, kuten autokatsastus, lakisääteiset vakuutukset jne. Toisaalta tietojen saaminen kuntalaisille julkisten hankintojen kilpailutusten sisällöistä on varsin vaikeaa. Markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvissa hankinnoissa markkinaoikeus tutkii lähinnä vain hankinnan hankintalain mukaisuutta, vaikka asianosaiset vetoaisivat valitusperusteenaan hankinnan olevan kielilain vastainen. Sama koskee Kilpailu- ja kuluttajavirastolle kantelemista.

Kielilain 25 §:n velvoitteiden valvonta tapahtuu ensimmäisen virkkeen osalta lähinnä ylemmille laillisuuden valvojille tehtyjen kanteluiden kautta. Kielilain 25 §:n toisen virkkeen osalta useat toimeksiannot kohdistuvat sosiaali- ja terveystalouteen, jolloin aluehallintovirastojen rooli myös yleisenä lupa- ja valvontaviranomaisena tulee keskeiseksi. Jos toimeksiantaja ei ole huolehtinut varmistautumisesta riittävästi, kyse on myös sosiaali- ja terveystalouden osalta omasta lainsäädännöstä tulevasta valvontakeinosta. Tämän

tyyppinen valvonta on kuitenkin pistemäistä, vaatien myös riittävän kynnyksen ylittymistä ja ylipäättänsä tahoa, joka haluaa viedä asiaa eteenpäin. Näin siitä huolimatta, että valvoilla viranomaisilla on myös oma-aloitteista oikeutta puuttua havaittuihin epäkohtiin.

Yleisesti vaikuttaa siltä, että kaksikielisissä kunnissa myös hankinnoissa automaattisesti huomioidaan kielilainsäädännön velvoitteet, mutta ne voitaisiin tiukemmin nivoa kielilain kautta hankinnan ehdottomiksi kriteereiksi. Kielellisten palveluvelvoitteiden laatuvaatimuksiin tulisi myös kiinnittää huomiota ja mainintaa kielestä – suomesta ja ruotsista – voitaisiin täsmentää viittaamalla aivan varmuuden vuoksikin lainsäädännön velvoitteeseen hankinnan ehdottomana edellytyksenä. Hankinnoista huolehtivalla tulisi olla kokonaiskuva siitä, että kielilain velvoitteet tulevat täytetyiksi. Ongelmien ilmaantuessa tulee näihin puuttua sopimukseen otettujen ehtojen mukaisesti, kuten muissakin puutteellisuuksissa. Yksityisten palvelutuottajien kohdalla tulisi vaatia huolehtimaan asiasta myös omavalvonnan keinoin ja omavalvontaa valvomalla.

Kielilain 23 §–25 §:n kokonaisuuden kannalta velvoitteiden kohteena olevalla organisaatiolla tulisi olla jonkinlainen kokonaiskuva kielilain velvoitteiden toteutumisesta. Kokonaiskuvan saamiseksi kielellisistä palveluista on pyritty tekemään erilaisia kielellisiä palvelusuunnitelmia. Yksi mahdollisuus olisi kehittää yhdenvertaisuussuunnitelmia. Tällä hetkellä yhdenvertaisuussuunnitelmiin ei sisälly yleisempiä huomioita toimeksiannon perusteella tehtävien kielestä, vaan yleensä keskitytään yleisluontoisiin huomioihin viranomaisen omasta kielilainsäädännön huomioonottamisesta.

Yksi mahdollisuus voisi olla sisällyttää kielivelvoitteita koskeva kokonaiskartoitus osaksi yhdenvertaisuus-suunnitelmaa. Nykyään yhdenvertaisuuslain 5 §:n 2 momentin mukaan suunnitteluvollisuus koskee myös julkista hallintotehtävää hoitavaa sellaista yksityistä, jonka palveluksessa on säännöllisesti 30 tai enemmän henkilöitä. Kuntalain 123 §:n mukaan tilintarkastajien on tarkastettava, onko kunnan hallintoa hoidettu lain ja valtuuston päätösten mukaisesti. Tarkastuslautakunta arvioidessaan kunnan tai kuntayhtymän toimintaa saa myös kokonaiskuvan ostopalveluista ja tällöin se voi yleensä kiinnittää huomiota kohdennetusti myös toiminnan tehokkuuteen ja laatuun.

Selvityksessä ei selvitetty miten kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä, kun yksityiset hoitavat julkisia tehtäviä. Vuoden 2020 kielibarometrissa on selvitetty tyytyväisyyttä sosiaali- ja terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen palveluiden toimivuuteen omalla kielellä, tyytyväisyyttä muiden kunnan palveluiden toimivuuteen omalla kielellä sekä tyytyväisyyttä valtion palveluiden toimivuuteen omalla kielellä.²² Kysymyksissä ei ole eritelty sitä, onko kyseinen palvelu kunnan itsensä tuottamaa, vai onko se ulkoistettu yksityiselle.

22 Lindell, M. (2021).

Toisaalta useat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, kuten päivystys, tarjotaan kunnan hallinnoimista tiloista, vaikka ne tuottaisi yksityinen. Kielibarometrissa ei siten suoraan voi päätellä, miten hyvin yksityiset suoriutuvat palveluiden tuottamisesta suomen- ja ruotsin kielellä. Huomionarvoista kuitenkin on, että Finavia, Posti ja VR, joiden toimintaan sovelletaan kielilain 25 §:ää kun ne hoitavat julkisia tehtäviä, saavat ruotsinkielisiltä heikon arvosanan kielipalveluiden toimivuudesta kun vertaa muihin valtion palveluihin.²³

Keskeiset huomiot

1. Selvityksen perusteella yhdenvertaisuussuunnitelmia voisi kehittää siten, että niissä huomioidaan myös yhdenvertaisuus kieliryhmien välillä.
2. Kielilakia uudistettaessa kielilain 25 §:n toista virkettä voisi selventää siten, että kielilain soveltuvuus yksityisiin käy paremmin ilmi. Kolmatta virkettä taas voisi selventää siten, että siitä paremmin käy ilmi, minkälaiseen toimintaan säännöstä sovelletaan.

23 Valtion yhtiöiden kielellisiä palveluita tarkasteltiin erityisesti vuoden 2017 kielikertomuksessa.

3 Ajankohtaistietoa Suomen kielioloista

3.1 Suomen kieliryhmät tilastojen valossa

Tilastokeskuksen väestörakennetilastossa kuvataan Suomessa vuoden vaihteessa vakituisesti asuvia Suomen ja ulkomaiden kansalaisia²⁴. Henkilöistä tilastoidaan muun muassa kieli, kansalaisuus, asuinpaikka, ikä, siviilisääty ja sukupuoli.

Taulukko 1. Suomen väestö kieliryhmittäin, v. 2017–2020²⁵

	2017	2018	2019	2020
Koko maan väkiluku	5 513 130	5 517 919	5 525 292	5 533 793
suomenkieliset	4 848 761 (87,9%)	4 835 778 (87,6%)	4 822 690 (87,3%)	4 811 067 (86,9%)
ruotsinkieliset	289 052 (5,2%)	288 400 (5,2%)	287 954 (5,2%)	287 871 (5,2%)
saamenkieliset	1 992 (0,04%)	1 995 (0,04%)	2 004 (0,04%)	2 008 (0,04%)
vieraskieliset	373 325 (6,8%)	391 746 (7,1%)	412 644 (7,5%)	432 847 (7,8%)

24 Ulkomaiden kansalainen tilastoidaan, mikäli hän asuu tai aikoo asua Suomessa vähintään yhden vuoden.

25 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 8.7. osoitteesta: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>.

Tilastokeskus käyttää kielimerkintään kansainvälistä ISO 639-1 -luokitusta. Tieto äidinkielestä väestötietojärjestelmässä perustuu henkilön omaan tai hänen vanhempansa ilmoitukseen. Äidinkieli-tiedon kerääminen ja tallentaminen väestörekisteriin ei ole koko maailman mittakaavassa kovin tavallista, eikä esimerkiksi muissa Pohjoismaissa ole tietoja väestöön kuuluvien äidinkielestä. Suomessa väestötietojärjestelmää käytetään turvaamaan kieliryhmien oikeuksia sekä monikielisydestä johtuvien kustannuksien korvaamiseen.²⁶

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 sisältää keskeisen huomion siitä, että useamman kielen merkitsemistä väestötietojärjestelmään tulisi selvittää. Oikeusministeriössä on helmikuussa 2020 valmistunut asiasta selvitys, jonka mukaan usean kielen merkitseminen järjestelmään antaisi monipuolisemman kuvan henkilön kielellisestä identiteetistä, hänen puhumistaan kielistä ja kieliyhteisöihin kuulumisesta.²⁷ Kieliryhmiä ja monikulttuurisuutta edustavat järjestöt ovat myös kiinnittäneet huomiota tähän kysymykseen.²⁸

3.1.1 Muutokset kieliryhmien koossa sekä väestön liikkuvuus

Suomen väkiluku on kasvanut koko seurantajakson ajan. Vuonna 2020 suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien määrä väheni 11 702 henkilöllä ja vieraskielisten määrä kasvoi 20 203 henkilöllä. Vieraskieliset siis ylläpitivät väkiluvun kasvua, ja sama pitää paikkansa kaikkina seurantajakson vuosina. Suomenkielisten suhteellinen osuus on laskenut vuosien 2017–2020 aikana yhden prosenttiyksikön, kun ruotsin- ja saamenkielisten osuus on pysynyt samana ja vieraskielisten osuus on noussut yhden prosenttiyksikön.

Taulukoista 2 ja 3 nähdään, että vieraskieliset ovat suurin ryhmä sekä maahan- että maasta muuttajissa. Vieraskieliset ovat myös ainoa ryhmä, jossa maahanmuuttajien määrä on maasta muuttavia suurempi, eli nettomaahanmuutto on positiivista. Vieraskielisten netto-maahanmuutto on ollut vuosina 2016–2019 keskimäärin noin 17 000 henkilöä vuotta kohden.

26 Tammenmaa, C. (toim.). (2020). *Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki: Oikeusministeriö.

27 Tammenmaa, C. (toim.). (2020). *Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki: Oikeusministeriö.

28 Familia ry. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen kielikertomukseen 2021*. VN/6256/2019 ja Saamelaiskäräjät (2.7.2021) *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*.

Taulukko 2. Maahan muuttaneiden määrä kielen mukaan ja osuus kaikista maahan muuttaneista 2016–2019²⁹

	2016	2017	2018	2019
suomenkieliset	6 108 (17,5%)	6 279 (19,7%)	6 469 (20,8%)	6 702 (20,5%)
ruotsinkieliset	1 437 (4,1%)	1 605 (5,0%)	1 556 (5,0%)	1 526 (4,7%)
saamenkieliset	1 (0,0%)	7 (0,02%)	5 (0,02%)	6 (0,02%)
vieraskieliset	27 359 (78,4%)	23 906 (75,2%)	23 076 (74,2%)	24 524 (74,9%)
Yhteensä	34 905 (100%)	31 797 (100%)	31 106 (100%)	32 758 (100%)

Taulukko 3. Maasta muuttaneiden määrä kielen mukaan ja osuus kaikista maasta muuttaneista 2016–2019³⁰

	2016	2017	2018	2019
suomenkieliset	8 508 (47,1%)	7 404 (43,6%)	8 311 (43,4%)	7 020 (40,7%)
ruotsinkieliset	2 163 (12,0%)	1 855 (10,9%)	1 953 (10,2%)	1 887 (10,9%)
saamenkieliset	11 (0,06%)	3 (0,02%)	7 (0,04%)	6 (0,03%)
vieraskieliset	7 400 (40,9%)	7 711 (45,4%)	8 870 (46,3%)	8 350 (48,4%)
Yhteensä	18 082 (100%)	16 973 (100%)	191 (100%)	17 263 (100%)

29 Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 27.5.2021 osoitteesta <https://tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/muuttoliike.html>.

30 Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkajulkaisu].

Vieraskieliset ovat selvästi ylliedustettuina molemmissa taulukoissa. Vieraskielisten maasta muuttajien määrä vuonna 2019 suhteessa vuoden 2019 lopussa Suomessa vakituisesti asuviin vieraskielisiin oli 2,0%. Suomenkielisiä maasta muuttajia oli 0,1% suhteessa Suomessa vakituisesti asuviin suomenkielisiin ja ruotsinkielisiä maasta muuttajia 0,7% suhteessa Suomessa vakituisesti asuviin ruotsinkielisiin. Suomenkieliset muuttavat ulkomaille ruotsinkielisiä harvemmin.

3.1.2 Saamenkieliset

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Tarkkoja tietoja saamen kielten puhujamääristä ei ole saatavilla. Kielen puhujan määrittely ei myöskään ole yksinkertaista. Saamen kielten puhujat ovat useimmiten kaksi- tai monikielisiä, sillä he hallitsevat myös asuinmaansa kansalliskielen yleensä äidinkielenä tai lähes äidinkielen omaisesti. Erityisesti nuoremmilla saamen puhujilla saame on harvemmin vahvempi kieli.³¹

Oikeusministeriön teettämässä Saamebarometrissa³² inarinsaamen puhujia arvioitiin olevan noin 450. Elvytystyöstä huolimatta kielen tilanne on edelleen hauras ja kieli on uhanalainen. Koltansaamen puhujamääräksi arvioitiin noin 300, tosin pessimistisempien arvioiden mukaan koltansaamea puhuu vain 150 henkilöä. Kieli on erittäin uhanalainen, sillä kielen välittyminen uusille sukupolville on välillä käytännössä kokonaan katkennut. Pohjoissaamen puhujia on Suomessa noin 2000, joskin myös tämä tieto on epävarma. Pohjoissaamen puhujia on lisäksi Ruotsissa ja Norjassa yhteensä noin 20 000. Pohjoissaamen asema on vahvempi kuin muiden saamen kielten, mutta kieli on silti uhanalainen.

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisia oli vuonna 2019 Suomessa 10 759 henkilöä. Heistä 31,7% asui saamelaisten kotiseutualueella³³, 62,1% muualla Suomessa ja ulkomailla 6,3%.³⁴ Vuoden 2019 lopussa saamen kieli oli merkitty äidinkieleksi 2004 henkilölle, eli noin 18,6% saamelaisista. Äidinkieleltään saamenkieliseksi merkityt eivät kuitenkaan jakaudu tasaisesti saamelaisväestön keskuuteen, sillä saamenkieliseksi merkityistä 65,8% asui vuoden 2019

31 Arola, L. (2021).

32 Arola, L. (2021).

33 Laissa saamelaiskäräjistä (974/1995), 4 § on säädetty saamelaisten kotiseutualueesta, jolla tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueita sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta.

34 Yli 100% yhteenlaskettu osuus johtuu lukujen pyöristyksestä. Saamelaiskäräjät. (2020). *Saamelaisten lukumäärä vuoden 2019 Saamelaiskäräjien vaaleissa*. Haettu 21.7. osoitteesta: https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=dokumenttipankki/tilastoja/saamelaisten_lkm_vaaleissa.

lopussa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Saamenkielinen väestö on siis keskittynyt kotiseutualueelle, toisin kuin saamelainen väestö kokonaisuudessaan. Tähän vaikuttaa ainakin se, että kotiseutualueen ulkopuolella kieli saa vähemmän tukea ympäröivästä kieliyhteisöstä, varhaiskasvatuksesta ja kouluopetuksesta, eikä siksi siirry seuraaville sukupolville samalla tavalla.³⁵

Huomattava osa saamenkielisistä on kaksikielisiä, jolloin monelle kaksikieliselle saamelaiselle on merkitty äidinkieleksi suomi. Saamen kieltä on alettu merkitä väestötietojärjestelmään vasta vuodesta 1992 alkaen, joten vanhemmalla väestöllä äidinkieleksi on tyypillisesti merkitty suomi tosiasiallisesta kielitaustasta riippumassa. Näistä syistä saamenkielisen väestön määrä on todennäköisesti suurempi kuin viralliset tilastot antavat ymmärtää.³⁶

Väestötietojärjestelmän käyttämässä ISO 639-1 -luokituksessa eri saamen kielille ei ole omia koodejaan. Jos henkilö on merkinnyt väestötietojärjestelmässä äidinkielekseen etelä-, inarin-, kildinin-, koltan-, luulajan-, tai pohjoissaamen, on hän väestötietojärjestelmän mukaan äidinkieleltään vierasta kieltä puhuva (ISO 639-1 -koodi ”98” muu kieli). Tilastokeskus korjaa nämä henkilöt saamen kielen puhujiksi virallisiin tilastoihin.³⁷

3.1.3 Viittomakieliset

Kuurojen Liiton ajankohtaisen arvion mukaan Suomessa on noin 5500 äidinkieleltään viittomakielistä henkilöä, joista noin 3000 on kuuroja, huonokuuloisia tai kuurosokeita, jotka käyttävät viittomakieltä tunto- ja liikeaistin välityksellä. Noin 100 viittomakielisistä kuuroista on suomenruotsalaisia, ja he käyttävät suomenruotsalaista viittomakieltä.³⁸ Suomenruotsalainen viittomakieli on vakavasti uhanalainen.³⁹ Arvio viittomakielisten henkilöiden määrästä pohjautuu mm. Kelan tulkkauspalvelujen käyttöä koskevaan tilastotietoon sekä muihin väestöä koskeviin tilastoihin.⁴⁰

35 Arola, L. (2021).

36 Arola, L. (2021).

37 Tiedot saamen kielten tarkemmasta erittelystä väestötietojärjestelmässä on saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 12.5.2021.

38 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen kielikertomukseen 2021.

39 Kotimaisten kielten keskus: *Suomen viittomakielet*. Haettu 5.5. osoitteesta: https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/suomen_viittomakielet.

40 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

Kuurojen henkilöiden osuus väestöstä on länsimaissa noin puoli promillea, ja tähän demografiseen tietoon voidaan pohjata arvio noin 2800 kuurosta, oletettavasti ensisijaisesti viittomakielisestä, kansalaisesta Suomessa. Luku vastaa osapuilleen vammaisten tulkkauspalveluita järjestävän Kansaneläkelaitoksen tilastoja: vuonna 2019 suomalaista viittomakieltä tai suomea viittomin tuettuna käyttäviä oli 2835 henkilöä (joista 2650 yli 20-vuotiaita) ja suomenruotsalaista viittomakieltä tai puhuttua ruotsia viittomin tuettuna käyttäviä 116 henkilöä (joista 111 yli 20-vuotiaita). Ei kuitenkaan ole saatavilla väestötieteellistä tietoa muiden kuin kuurouden tai muun kuuloon, näköön tai puhevamman liittyvän syyn takia viittomakielisiksi identifioituvien henkilöiden määrästä.⁴¹

Osa äidinkieleltään viittomakielisistä on ns. kuulevia henkilöitä, jotka ovat kasvaneet viittomakieltä käyttävässä perheessä. Kuurojen vanhempien kuulevista lapsista osa on kaksikielisiä siten, että viittomakieli on heidän toinen äidinkieltensä. Heistä käytetään myös lyhennettä coda (children of deaf adults) ja kuurojen henkilöiden kuulevista sisaruksista voidaan käyttää nimitystä soda (siblings of deaf adults).⁴²

Viittomakielelle ei ole omaa koodia ISO 639-1 -luokituksessa.⁴³ Tammikuuhun 2019 mennessä Digi- ja väestötietoviraston väestötietojärjestelmään suomalaisen viittomakielen äidinkielekseen ilmoittanut 597 henkilöä ja suomenruotsalaisen viittomakielen 10 henkilöä.⁴⁴

3.1.4 Muut kieliryhmät

Romanikieli

Romanit ovat Suomessa perinteinen kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa yli 500 vuotta. Romaneja arvioidaan Suomessa olevan noin 10 000⁴⁵, mutta varmaa tietoa Suomen romanien tai Suomen romanikieltä puhuvien lukumäärästä ei ole. Kotuksen romanikielen lautakunnan tuoreen arvion mukaan Suomen romaneita on arviolta 12 000 ja lisäksi Ruotsissa arvioidaan olevan noin 3 000 Suomen romania.⁴⁶ Suomen romanikieli on vakavasti uhanalainen. Romanikielen taito on heikentynyt

41 Rainò, P. (2021).

42 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

43 Tiedot viittomakielisten määristä väestötietojärjestelmässä on saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 12.5.2021.

44 Rainò, P. (2021)

45 Huttu, H. (toim.) (2018). *Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) 2018–2022*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

46 Kotuksen romanikielen lautakunnan aloite ulkoministeriölle 19.5.2021.

viimeisen 50 vuoden aikana, sillä romanikielen käyttömahdollisuudet ovat supistuneet muun muassa yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden muutoksen vuoksi.⁴⁷ Romanikielelle ei myöskään ole omaa koodia ISO 639-1 –luokituksessa.⁴⁸

Karjalan kieli

Arvion mukaan Suomessa on karjalaa vähintään melko hyvin taitavia noin 11 000, päivittäin puhuvia noin 5 000 ja kieliyhteisöön kuuluu vielä noin 20 000 karjalaa vähintään välittävästi ymmärtävää jäsentä. Karjalankielisen yhteisön jäsenmäärä on siis yli 30 000 henkeä.⁴⁹ Monelle karjala on vain yksi kotikieli muiden, muun muassa suomen, rinnalla, mitä viralliset tilastot eivät ilmennä.⁵⁰

Kotimaisten kielten keskuksen mukaan karjalan kieli on suomen lähin sukukieli, jota ei tule kuitenkaan sekoittaa niin sanottuihin karjalaismurteisiin. Karjalan kielen murteet jaetaan varsinaiskarjalaan ja livvinkarjalaan (eli aunuksenkarjalaan). Varsinaiskarjalassa on kaksi aluemurretta, vienankarjala ja eteläkarjala. Lyydiläismurteiden eli lyydin kielitieteellisestä luokittelusta karjalan murteeksi tai omaksi kielekseen on keskusteltu jonkin verran erityisesti Suomessa. Karjalan tasavallassa lyydi katsotaan karjalan murteeksi, ja samaan tulokseen päätyy uusin karjalan murteiden vertaileva tutkimus. Karjala on uhanalainen kieli, jolla ei ole yhtenäistä kirjakieltä. Karjalaa on elvytetty viime vuosikymmeninä sekä Suomessa että Venäjällä, ja sen eri murteiden pohjalta on kehitetty useita kirjakieliä.⁵¹ Karjalan kielelle ei ole omaa koodia ISO 639-1 –luokituksessa.⁵² Yle aloitti karjalankieliset uutiset vuonna 2015 Yle Pohjois-Karjalan taajuuksilla ja vuonna 2018 karjalankielisen viikkokatsauksen lähetysoikeus laajennettiin valtakunnalliseksi, millä on pyritty parantamaan palvelua karjalankielisille.⁵³

47 Suomen Romanifoorumi ry: *Romanikieli*. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/romanikieli/>.

48 Tilastokeskus. (12.5.2021).

49 Sarhimaa, lausunto 2017; Sarhimaa 2017, *Vaietut ja vaiennetut, karjalankieliset karjalaiset Suomessa*, s. 113–115.

50 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021). Lausunto: *Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry:n vastaukset oikeusministeriön kieliryhmien kuulemiseen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*.

51 Kotimaisten kielten keskus: *Karjala*. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/karjala>.

52 Tilastokeskukselta sähköpostitse saatu tieto 12.5.2021

53 Yleisradio. (4.4.2018). *Karjalankielinen viikkokatsaus valtakunnalliseksi* [tiedote]. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/04/04/karjalankielinen-viikkokatsaus-valtakunnalliseksi>

Tataarin kieli

Suomen tataareja on noin 800–900, joista taatarikielen taitajia on vain murto-osa.⁵⁴ Tataarin kielellä on oma koodi ISO 639-1 -luokituksessa, ja sen oli merkinnyt äidin- kielekseen 207 vuoden 2020 lopussa Suomessa vakituisesti asuvaa henkilöä.⁵⁵ Turun yliopistossa julkaistiin vuonna 2017 11 000 sanan laajuinen tataarilais-suomalainen sanakirja.⁵⁶

Jiddišin kieli

Suomen juutalaiseen yhteisöön kuuluu noin 1 800 jäsentä. Jiddiśh on vaarassa kadota Suomesta, sillä äidinkielenään sitä puhuvia on enää vain parikymmentä henkilöä.⁵⁷

3.1.5 Suurimmat vieraskielisten ryhmät

Vuoden 2020 lopussa Suomessa asui vakituisesti 432 847 vieraskielistä henkilöä.⁵⁸ Vieraskielisiksi luetaan henkilöt, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Suurimmat vieraskielisten ryhmät olivat äidinkielenään venäjää (84 190 henkilöä), viroa (49 551 henkilöä) ja arabiaa (34 282 henkilöä) puhuvat. Vieraskielisten osuus oli vuoden 2020 lopussa suurin Uudellamaalla (15%) ja pienin Etelä-Pohjanmaalla (2%). Kunnittain tarkasteltuna vieraskielisten osuus väestöstä oli korkein Vantaalla (22%), Espoossa (19%), Närpiössä (17%) ja Helsingissä (17%).

54 Ulkoministeriö. (Tammikuu 2019). Suomen viides raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.

55 Tilastokeskus. (12.5.2021).

56 Hyytiäinen, E. (26.4.2017). *Suomen tataarivähemmistö sai ensimmäisen sanakirjansa*. Turun yliopisto. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/suomen-tataarivahemmisto-sai-ensimmaisen-sanakirjansa>.

57 Ulkoministeriö. (2019).

58 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu].

Taulukko 4. Suurimmat vieraskielisten ryhmät 2017–2020⁵⁹

	2017	2018	2019	2020
venäjä	77 177	79 225	81 606	84 190
viro, eesti	49 590	49 691	49 427	49 551
arabia	26 467	29 462	31 920	34 282
englanti	19 626	20 713	22 052	23 433
somali	20 007	20 944	21 920	22 794
kurdi	13 327	14 054	14 803	15 368
farsi, persia	12 090	13 017	14 118	15 105
kiina	11 825	12 407	13 064	13 778
albania	10 391	10 990	11 806	12 664
vietnam	9 872	10 440	11 094	11 562
thai	9 403	9 763	10 179	10 553
turkki	7 739	8 127	8 840	9 492
espanja	7 770	8 099	8 598	9 151
saksa	6 183	6 317	6 559	6 841
ukraina	3 728	4 411	5 108	5 961
puola	5 274	5 441	5 567	5 695
romania	3 955	4 416	4 992	5 463
tagalog, pilipino	3 619	4 014	4 736	5 315
ranska	4 203	4 402	4 666	4 966
bengali	3 599	3 973	4 417	4 749
nepali	3 685	3 937	4 300	4 636
urdu	2 983	3 172	3 519	3 846
portugali	2 812	3 024	3 280	3 558
italia	2 776	2 857	2 973	3 130
bulgaria	2 627	2 840	2 954	3 114
unkari	2 885	2 962	3 011	3 088

59 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11vx -- Väestö kielen, iän ja sukupuolen mukaan, 1990–2020. Haettu 21.7.2021 osoitteesta: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/maakoto_pxt_11vx.px/.

	2017	2018	2019	2020
hindi	2 142	2 373	2 741	2 944
swahili, aiemmin myös: suahili	1 939	2 066	2 328	2 560
bosnia	2 322	2 363	2 428	2 452
Muut	43 309	46 246	49 638	52 606
Yhteensä	373 325	391 746	412 644	432 847

3.1.6 Selkokieli

Selkokeskuksen mukaan Suomessa on noin 650 000–750 000 ihmistä jotka tarvitsevat selkokieltä.⁶⁰ Vaikka selkokieli ei ole kieli, eikä siten kielilainsäädännön piirissä, oikeusministeriö on katsonut aiheelliseksi käsitellä tässä kertomuksessa lyhyesti myös selkokieltä ja sen käytön edistämistä valtionhallinnossa.

Selkokieli on yleiskieltä kevyempi kieliversio sekä sisällöltään, sanavalinnoiltaan että rakenteeltaan. Selkokieli ei ole sama asia kuin selkeä kieli. Selkeällä kielellä tarkoitetaan lähinnä selkeää virkakieltä, joka on suunnattu henkilölle, joilla ei ole erityisiä kielellisiä vaikeuksia. Selkokieli on tarkoitettu henkilölle, jolla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä.⁶¹

Selkokielestä ei säädetä erikseen lainsäädännössä. Selkeän kielen osalta löytyy säännöksiä. Hallintolain 9 §:n mukaan viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Viranomaisten on ilmaistava itsensä siten, että hallinnon asiakkaan voidaan olettaa ymmärtävän yksiselitteisesti asian sisällön, ja saavan asiasta asian laatuun nähden riittävät tiedot. Kotimaisten kielten keskus on todennut, että selkeä viranomaiskieli helpottaa, nopeuttaa ja täsmällistää myös kääntämistä ja tulkkausta ja tukee näin yhteiskunnan monikielisyyttä.⁶² Selkokielen käytöllä voidaankin katsoa toteutettavan tätä hallintolain kirjausta selkeästä viranomaiskielestä.

60 Selkokeskus. (10.6.2021). *Selkokielen tarve*. Haettu 23.6.2021 osoitteesta: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-tarve/>.

61 Selkokieltä koskeva osio pohjautuu oikeusministeri Henrikssonin antamaan vastaukseen kirjalliseen kysymykseen KKV 354/2021 vp

62 Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.

Vuoden 2017 kielikertomuksen aikaan selkokielen käytöstä ei ollut yhtenäistä käytäntöä tai ohjeistusta, ja käyttö oli myös hyvin satunnaista julkisissa palveluissa.⁶³ Sekä selkeän kielen että selkokielen käyttöön on viime vuosina kiinnitetty valtioneuvostossa huomiota. Joulukuussa 2020 hyväksytyn Avoimen hallinnon strategian 2030 tavoitteena on suunnitelmallinen ja ennakoiva selkokielen osaamisen ja määrän lisääminen julkisen sektorin organisaatioissa. Selkokielen neuvottelukunta on tehnyt selkokielen toimenpideohjelman vuosiksi 2019–2022. Selkokielen tutkimus on myös vahvistunut viime vuosina.

3.2 Kuntien kielellinen jaotus

Kielilain (423/2003) 5 §:n mukaan kunta on kaksikielinen, jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielinen kunta on säädettävä yksikieliseksi, jos vähemmistö on alle 3 000 asukasta ja sen osuus on laskenut alle kuuden prosentin. Kunta, joka ei täytä kaksikieliselle kunnalle asetettuja vähimmäisvaatimuksia, voi hakea vapaaehtoista kaksikielisen kunnan asemaa kunnanvaltuuston esityksellä. Tällaisia kuntia ovat Lohja, Luoto, Närpiö ja Korsnäs.

Saamen kielellä on virallinen asema saamelaisten kotiseutualueella, eli saamelaisilla on oikeus asioida äidinkielellään viranomaisissa ja julkisissa palveluissa Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnissa.⁶⁴

---

63 Valtioneuvoston kanslia. (2017). Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017

64 Saamen kielilaki 2003/1086

Taulukko 5. Kuntien lukumäärät⁶⁵ sekä suomen- ja ruotsinkielisten määrät ja osuudet vuonna 2020⁶⁶

	Kuntien lukumäärät v. 2020	Suomenkielisten määrä ja osuus väestöstä	Ruotsinkielisten määrä ja osuus väestöstä
Kaksikieliset kunnat (ruotsinkielinen enemmistö)	15	38 575 (25,1%)	106 086 (69,1%)
Kaksikieliset kunnat (suomenkielinen enemmistö)	18	1 303 296 (76,4%)	139 744 (8,2%)
Suomenkieliset kunnat	261	3 467 791 (95,1%)	16 055 (0,4%)
Ruotsinkieliset kunnat (Ahvenanmaa)	16	1 405 (4,7%)	25 986 (86,2%)
Kaikki kunnat	310	4 811 067 (86,9%)	287 871 (5,2%)

Taulukko 6. Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on suomi (2020)⁶⁷

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on suomi	Ruotsinkielisten osuus (%)	Ruotsinkielisten lukumäärä	Väestö yhteensä
Hanko	42,9	3 449	8042
Loviisa	40,0	5 904	14 745
Kauniainen	31,6	3 215	10 178
Sipoo	30,0	6 496	21 687
Lapinjärvi	29,8	782	2 621
Porvoo	28,8	14 554	50 619
Kaskinen	27,9	357	1 278
Siuntio	27,6	1 696	6 149

65 Kuntaliitto. (2.11.2020). *Kaksikieliset kunnat*. Haettu 6.5.2021 osoitteesta: <https://www.kuntaliitto.fi/kunnat-ja-kuntayhtymat/kaksikieliset-kunnat>.

66 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2020. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/.

67 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2020.

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on suomi	Ruotsinkielisten osuus (%)	Ruotsinkielisten lukumäärä	Väestö yhteensä
Vaasa	23,4	15 799	67 551
Kirkkonummi	16,0	6 405	40 082
Kokkola	12,5	5 974	47 772
Myrskylä	9,3	174	1 871
Pyhtää	7,1	365	5 125
Espoo	6,8	19 970	292 796
Helsinki	5,6	36 754	656 920
Turku	5,5	10 657	194 391
Lohja	3,5	1 614	45 886
Vantaa	2,4	5 579	237 231
Yhteensä	8,2	139 744	1 704 944

Taulukko 7. Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on ruotsi (2020)⁶⁸

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on ruotsi	Suomenkielisten osuus (%)	Suomenkielisten määrä	Väestö yhteensä
Inkoo	43,6	2 318	5 321
Parainen	41,6	6 286	15 105
Kristiinankaupunki	41,3	2 647	6 404
Pietarsaari	34,0	6 474	19 066
Raasepori	30,8	8 476	27 528
Mustasaari	28,5	5 551	19 453
Kemiönsaari	29,2	1 928	6 609
Kruunupyy	19,2	1 230	6 416
Vöyri	12,7	809	6 388
Maalahti	9,7	529	5 451
Pedersöre	8,5	946	11 174
Uusikaarlepyy	6,6	493	7 479

⁶⁸ Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2020.

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on ruotsi	Suomenkielisten osuus (%)	Suomenkielisten määrä	Väestö yhteensä
Luoto	5,5	306	5 534
Närpiö	5,3	507	9 558
Korsnäs	3,6	75	2 068
Yhteensä	25,1	38 575	153 554

Kaksikielisissä kunnissa asuu noin 1,86 miljoonaa suomalaista. Vuonna 2020 noin 140 000 ruotsinkielistä (48,5 prosenttia kaikista ruotsinkielisistä) asui kaksikielisessä kunnassa, jonka enemmistökieli on suomi ja noin 110 000 (36,9 prosenttia) kunnassa, jonka enemmistökieli on ruotsi. Lisäksi Ahvenanmaalla asui noin 26 000 ruotsinkielistä, mikä on noin 9,0% ruotsinkielisestä väestöstä. Vain hyvin pieni osa ruotsinkielisistä asui yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa.

Suomenkielisistä suuri enemmistö asui vuonna 2020 joko suomenkielisissä kunnissa (72,1%) tai kaksikielisissä kunnissa, joissa suomi on enemmistökieli (27,1%). Noin 40 000 (0,8 prosenttia) suomenkielisistä asui ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jonka enemmistökieli on ruotsi.

3.3 Kielellisten oikeuksien valvonta Suomessa

Jokainen viranomainen valvoo kielilainsäädännön noudattamista omalla toimialallaan. Tällä pyritään varmistamaan, että kunkin toimialan erityispiirteet kielellisten oikeuksien toteuttamisessa voidaan ottaa huomioon asianmukaisesti. Suomessa on erilaisia valvontamekanismeja, joilla turvataan viranomaisten toiminnan laillisuus. Ylimmät laillisuusvalvojat ovat eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun voi olla yhteydessä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää kieleen liittyvän syyn perusteella. Samasta syystä voi myös jättää hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle.

Kielellisen palvelun puutteista voi myös asiasta riippuen olla yhteydessä esimerkiksi kunnalliseen asiamieheen, terveydenhuoltoyksikön potilasasiamieheen, aluehallintovirastoon tai ylempään virastoon, esimerkiksi ministeriöön. Ensisijaisesti yhteyttä tulisi aina ottaa suoraan siihen viranomaiseen, jonka kielellistä palvelua asia koskee.

Edellisestä kielikertomuksesta ilmeni, että kielelliseen palveluun tyytymättömät eivät joko ole tietoisia mahdollisuudesta valittaa eri valvontaviranomaisille tai jättävät muusta syystä valittamatta.⁶⁹ Kesäkuussa 2021 julkaistussa perusoikeusbarometrissa tunnistetaan tarve lisätä tietoisuutta olemassa olevista oikeussuojakeinoista eri kieliryhmien parissa. Eduskunnan oikeusasiamiehen tunnettuus arabiankielisten ja venäjänkielisten vastaajien keskuudessa on selkeästi muita vastaajaryhmiä pienempi. Myös tasa-arvovaltuutetun ja tietosuojavaltuutetun tunnettuus on juuri kyseisillä vastaajaryhmillä selkeästi muita ryhmiä pienempi. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tunnettuus on heikoin lähes kaikissa vastaajaryhmissä, korkein ruotsinkielisten (63 prosenttia), vammaisten ja toimintarajoitteisten (39 prosenttia) keskuudessa, pienin arabiankielisten (25 prosenttia) ja kantaväestön (33 prosenttia) keskuudessa.⁷⁰

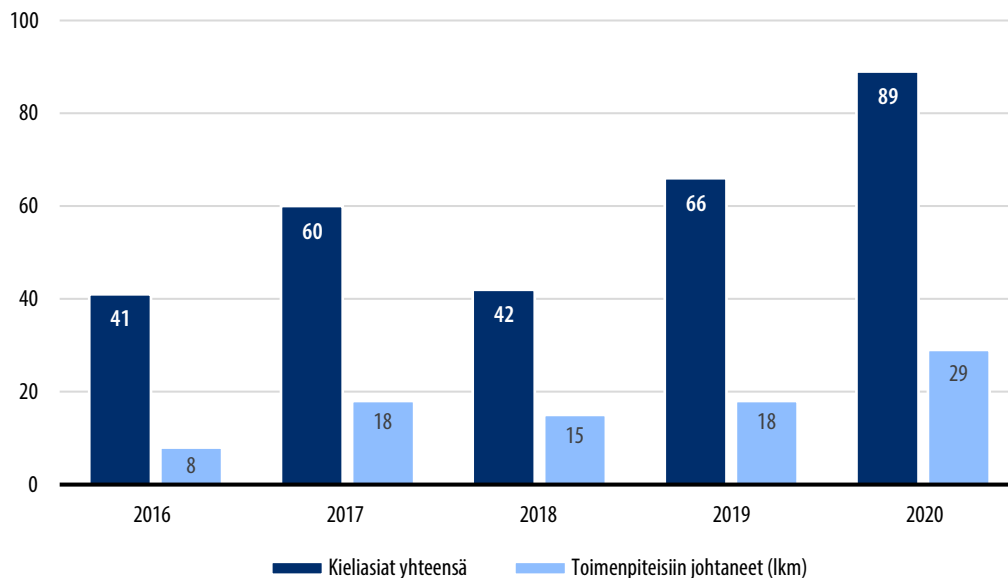
3.3.1 Eduskunnan oikeusasiamies

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemissä kieliasioissa on kyse perustuslain 17 §:n alaan kuuluvista asioista. Useimmin kyse on ensimmäisessä ja toisessa momentissa turvasta oikeudesta käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.⁷¹ Eduskunnan oikeusasiamies käsittelee myös muita kieliä kuin kansalliskieliä koskevia kanteluita, mutta käytännössä niitä tulee käsiteltäväksi vähän.

69 Valtioneuvoston kanslia. (2017). Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. s. 36.

70 Nenonen, T. ym. (2021). s. 8–9.

71 Eduskunnan oikeusasiamies. (2020). *Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019*. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.

Kuvio 1. Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemät kieliasiat vuosina 2016–2020⁷²

Suurin osa eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemistä kieliasioista vuosina 2016–2020 koski oikeutta palveluun ruotsin kielellä. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan yhtenä toistuvana teemana on ollut viranomaisten tiedottaminen. Kieliasioden toimenpideprosentti on tyypillisesti korkea ja yleensä kanslian keskiarvoa korkeampi.⁷³ Vuonna 2019 suomen kieltä koskevia kieliasioita on ratkaistu poikkeuksellisen paljon, yhteensä 22 ratkaisua eli 33% kaikista kieliasioista. Myös vuonna 2020 suomen kieltä koskevia asioita on ratkaistu lukumäärällisesti enemmän kuin yleensä (12kpl), mutta suhteutettuna kieliasioden kokonaismäärään suomen kieltä koskevia tapauksia ei ole erityisen paljon. Kokonaisuudessaan kieliasioita tuli vuonna 2020 käsittelyyn poikkeuksellisen paljon, yhteensä 89 kappaletta.

Kielellisiin oikeuksiin liittyvien kanteluiden suuri määrä liittyy kanteluiden määrän yleiseen kasvuun. Vuodet 2019 ja 2020 olivat molemmat kantelumääriltään ennätyksellisiä: vuonna 2019 oikeusasiamiehelle saapui yhteensä 6267 kantelua ja vuonna 2020 peräti

72 Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomukset 2016–2019. Vuoden 2020 tiedot on saatu sähköpostitse 20.5.2021 eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta.

73 Tapaaminen, apulaisoikeusasiamiehen sijainen, esittelijäneuvos, OTL, VT Mikko Sarja, 5.2.2021

7059 kantelua. Kanteluiden määrän yleinen kasvu ei kuitenkaan selitä sitä, miksi juuri suomen kieltä koskeneet kantelumäärät olivat vuonna 2019 erityisen suuria verrattuna muihin kieliä koskeneisiin kanteluihin.

Osassa suomen kieltä koskeneista ratkaisuista vuonna 2019 oli kyse esimerkiksi siitä, että palvelua oli annettu vain vieraalla kielellä, jolloin tosiasiallisesti kantelut koskivat molempia kansalliskieliä. Jos kansalliskieliä yleisesti koskevat ratkaisut jätetään huomiotta, suomen kielen asemaa koskevien ratkaisujen määrä oli silti verrattain korkea vuonna 2019, eikä ratkaisuista erotu toistuvaa teemaa. Selvää selitystä suomen kieltä koskeneiden kieliasioiden suurelle määrälle vuonna 2019 ei siis löydy, ja vuotta voi pitää suomen kieltä koskevien kieliasioiden kannalta poikkeuksellisenä.⁷⁴

3.3.2 Valtioneuvoston oikeuskansleri

Oikeuskanslerin tehtävänä on perustuslain mukaan antaa tasavallan presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä. Oikeuskanslerin tehtäviin kuuluu myös valvoa näiden valtioelinten toiminnan lainmukaisuutta.⁷⁵ Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen tehtävät ja toimivalta ovat pääosin samat.

Taulukko 8. Valtioneuvoston oikeuskansleriin käsittelemät kieliasiat v. 2016–2020⁷⁶

	2016	2017	2018	2019
Kantelut	11 ⁷⁷	17	9	10
ruotsin kieli	9	17	5	6
suomen kieli	1	0	3	2
saamen kieli	0	0	0	1
viittomakieli	0	0	1	1
Lausunnot	0	3	1	0

74 Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. (19.5.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön

75 Valtioneuvosto: Oikeuskansleri. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/toiminta/oikeuskansleri>.

76 Oikeuskanslerin virasto. (12.5.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön.

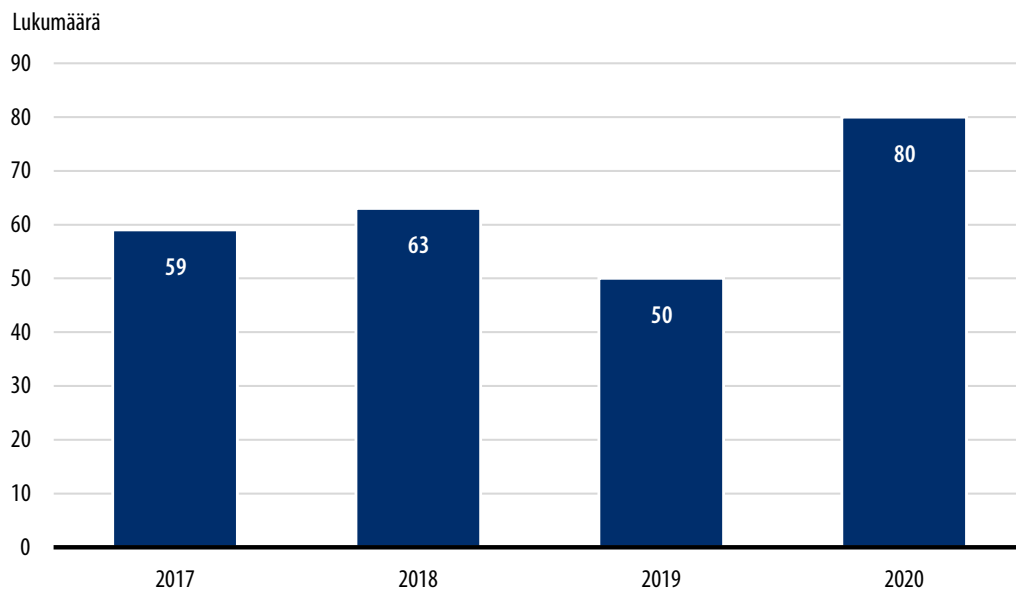
77 Ruotsin ja saamen kieliä koskeneiden kieliasioiden lisäksi oikeuskansleri käsittelee vuonna 2016 yhden kielikokeilua koskeneen kantelun.

Oikeuskansleri käsittelee vuosittain vähemmän kieliasioita kuin eduskunnan oikeusasiamies. Myös oikeuskanslerin käsittelemät kieliasiat koskevat pääasiassa ruotsin kieltä.

3.3.3 Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää yhdenvertaisuutta ja puuttuu syrjintään. Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen voi kääntyä myös syrjintäasioissa, joissa syrjintäperusteena on kieli. Käytännössä yhdenvertaisuusvaltuutetun työ on esimerkiksi neuvontaa, yksittäisten tapausten selvittämistä, sovinnon edistämistä, kouluttamista, tiedon keräämistä, lainsäädäntöön ja viranomaisten käytäntöihin vaikuttamista sekä oikeudellista avustamista. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun voi olla yhteydessä puhelimitse, chat-neuvonnan kautta, yhteydenottolomakkeella, sähköpostitse ja kirjeitse.⁷⁸ Vuonna 2019 yhdenvertaisuusvaltuutetulle tuli 50 kieleen liittyvää syrjintäyhteydenottoa (n. 5% kaikista syrjintäyhteydenotoista).

Kuvio 2. Syrjintäyhteydenotot, joissa syrjintäperusteena on kieli⁷⁹

78 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2020). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2019. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto.

79 Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomukset 2018 ja 2019. Tietoja täydennetty sähköpostitse yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta 11.5.2021.

Kansalaisuus, alkuperä, uskonto ja kieli muodostavat usein kokonaisuuden, joista joku yksittäinen peruste tai useampi yhdessä asettavat yksilön huonompaan asemaan. Näiden kaikkien osuus syrjäytyneiden yhteydenottoista oli 32 %. Yhdenvertaisuusvaltuutettu sai ennätysmäärän yhteydenottoja vuonna 2020.⁸⁰

Myös kieleen perustuvien syrjäytyneiden yhteydenottojen määrä kasvoi aiempiin vuosiin verrattuna, mutta suhteutettuna kaikkiin yhteydenottoihin niiden osuus ei ollut poikkeava. Vuonna 2020 yhdenvertaisuusvaltuutettu sai yhden saamen kieltä koskeneen syrjäytyneiden yhteydenoton. Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa tapaamisissaan saamelaisien kanssa runsaasti tietoa kielellisten oikeuksien toteutumisen puutteista, mutta nämä ongelmat eivät täysin näy syrjintää kokeneiden henkilöiden yhteydenottoina valtuutetun toimistoon. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyrkii panostamaan tietoisuuden lisäämiseen avusta saamelaisille syrjinnän uhreille mm. kääntämällä esitteensä ja tekstittämällä esittelyvideonsa sekä inarin-, koltan- että pohjoissaameksi.

---

80 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (10.3.2021). *Yhdenvertaisuusvaltuutetulle ennätysmäärä yhteydenottoja vuonna 2020* [tiedote]. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: <https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetulle-ennatysmaara-yhteydenottoja-vuonna-2020>.

4 2017–2020 seuranta

4.1 Kielellisiä oikeuksia tukevat rakenteet

Tässä kappaleessa käsitellään sitä, miten kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä sopimuksissa turvataan kielelliset oikeudet, ja miten lainsäädäntö on muuttunut seurantajakson aikana. Lisäksi kerrotaan siitä, miten kielet huomioidaan kuulemistilanteissa sekä miten valtioneuvoston työssä huomioidaan kieliryhmät eri neuvottelukuntien kautta.

Kansallisessa lainsäädännössä kielelliset oikeudet pohjautuvat perustuslain (731/1999) 17 §:ään, jonka mukaan Suomen kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.⁸¹ Lisäksi saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on perustuslain mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.⁸²

Kielilaissa (423/2003) säädetään tarkemmin oikeudesta käyttää viranomaisissa suomea ja ruotsia sekä viranomaisten velvollisuudesta antaa palvelua kansalliskielillä. Suomessa viranomaiset ovat joko yksikielisiä tai kaksikielisiä. Valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi sekä tiedottaa molemmilla kielellä. Kielilaki ei koske Ahvenanmaata. Kielilakia täydentää sen täytäntöönpanosta annettu valtioneuvoston asetus (433/2004). Virkamiesten kielitaidosta säädetään kielitaitolaissa (424/2003).

Saamen kielilaissa (1086/2003) säädetään oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa. Laissa säädetään tarkemmin niistä viranomaisista, joihin sitä sovelletaan. Saamelaisten kielelliset oikeudet keskittyvät pääosin saamelaisten kotiseutualueelle, johon kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva

81 Perustuslain (731/1999) 17 § 1 ja 2 mom.

82 Perustuslain (731/1999) 17 § 3 mom.

Lapin paliskunnan alue.⁸³ Vuonna 2015 voimaan tulleen viittomakielilain (359/2015) mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.⁸⁴ Kielilakien lisäksi kielellisistä oikeuksista ja velvollisuuksista säädetään eri hallinnonalojen lainsäädännössä.

4.1.1 Kielellisten oikeuksien turvaaminen lainsäädännössä ja kansainväliset sopimukset

4.1.1.1 Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta

Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta tuli voimaan 1.7.2021. Sillä muutettiin valtioneuvoston asetusta kielilain täytäntöönpanosta (433/2004), joka sisältää säännökset kieliasiaihin neuvottelukunnasta sekä kielilainsäädännön soveltamista koskevasta kertomuksesta.

Asetus oli kieliasiaihin neuvottelukunnan työssä ja arvioinnissa saadun palautteen perusteella osoittautunut tietyiltä osin vaikeaselkoiseksi ja sitä oli syytä selkeyttää. Kieliasiaihin neuvottelukuntaa tarkastellaan kappaleessa 4.1.3.

4.1.1.2 Valtioneuvoston asetus viittomakieliasioiden neuvottelukunnasta

Viittomakieliasioiden neuvottelukunnasta annettu valtioneuvoston asetus (690/2020) tuli voimaan 1.11.2020. Asetuksessa säädetään viittomakieliasioiden neuvottelukunnan tehtävistä, kokoonpanosta ja toiminnan järjestämisestä.

Viittomakieliasioiden neuvottelukunta on perustettu viittomakielilain (359/2015) tavoitteiden toteutumisen arvioimista sekä suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja perusoikeuksien edistämistä varten. Neuvottelukunta edistää myös vuoropuhelua ja yhteistyötä viittomakieltä käyttävien ja viranomaisten välillä, toimii asiantuntijaelimenä antamalla lausuntoja sekä tekemällä esityksiä sekä seuraa ja arvioi viittomakielilain sekä viittomakieltä käyttävien yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja muiden perusoikeuksien toteutumista.

83 Saamen kielilaki (1086/2003) 2 § ja 3 § 3 kohta; Laki Saamelaiskäräjistä (974/1995) 4 §

84 Viittomakielilaki (359/2015) 3 §

Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan, ja neuvottelukunta toimii oikeusministeriön yhteydessä.⁸⁵ Viittomakieliasioiden neuvottelukuntaa tarkastellaan myös kappaleessa 4.1.3.

4.1.1.3 Sote-uudistus ja kielilainsäädäntö

Hallituksen sote-uudistusta koskeva esitys hyvinvointialueiden perustamisesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisen uudistamisesta hyväksyttiin eduskunnassa 23.6.2021. Sote-uudistusta ja sen vaikutusta kielellisiin oikeuksiin kuvaillaan tarkemmin kappaleessa 6.1. Sote-uudistuksesta ja hyvinvointialueiden perustamisesta johtuen on tehty muutoksia kielilakiin, lakiin julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (jäljempänä kielitaitolaki), saamen kielilakiin ja viittomakielilakiin.

Kielilakiin ja kielitaitolakiin tehdyillä muutoksilla pyritään varmistumaan siitä, että kielelliset oikeudet säilyvät samalla tasolla sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen tehtävien siirtyessä kunnilta hyvinvointialueille. Suurin osa kielilakiin ehdotetuista muutoksista on lisäyksiä, joilla tuodaan hyvinvointialueet ja hyvinvointiyhtymät ja niiden toimielimet kielilain piiriin ja säädetään niiden kielellisistä velvollisuuksista.

Kielitaitolakiin lisättiin uudistuksen myötä säännökset siitä, että lakia sovelletaan myös hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisten palveluksessa olevaan henkilöstöön. Henkilöstön kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia voidaan asettaa hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisille hyvinvointialueesta annettavan lain asettamassa järjestyksessä, jos kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ei ole säädetty lailla tai lain nojalla. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kielitaitovaatimukset voidaan asettaa joko hallintosäännössä tai virkaa perustettaessa tai täytettäessä. Kun hyvinvointialue tai kunta päättää henkilöstön kieliä koskevista kelpoisuusvaatimuksista, sen on huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaissa ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti.

Myös saamen kielilakiin ja viittomakielilakiin tehdyillä muutoksilla on pyritty varmistamaan kielellisten oikeuksien säilyminen samalla tasolla uudistuksen jälkeen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyvät saamelais-ten kotiseutualueen kunnilta uudelle Lapin hyvinvointialueelle. Lisäksi Lapin hyvinvointialueen järjestämisvastuulle siirtyvät muun muassa Lapin sairaanhoitopiirin ja Lapin erityis- huoltopiirin tehtävät. Ensimmäistä kertaa saamelais-ten kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollossa käyvät ilmi suoraan erityislainsäädännöstä. Tavoitteena on ollut, ettei

85 Valtioneuvoston asetus viittomakieliasioiden neuvottelukunnasta (690/2020), 1 § ja 2 §

kielellisten oikeuksien taso muuttuisi, mikä on osittain johtanut parannuksiin. Esimerkiksi nyt on selvää, että kielelliset velvoitteet koskevat myös sairaanhoitopiiriä sekä että kielelliset oikeudet ulottuvat tietyissä tilanteissa myös palveluihin, joita tarjotaan vain kotiseutualueen ulkopuolella. Tämä koskee palveluita, joita Lapin hyvinvointialue on keskittänyt kotiseutualueen ulkopuolelle, tai jotka se osoittaa kotiseutualueen kuntien asukkaiden käyttöön saavutettavuuden perusteella.⁸⁶

Samassa yhteydessä saamen kielilain 3 §:stä on poistettu viittaus saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) mukaiseen saamelaismääritelämään.⁸⁷

Sote-uudistuksessa myös viittomakielilakia on muutettu siten, että sen soveltamisalaan on lisätty hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaiset.⁸⁸ Sote-järjestämislain 5 §:n 3 momentissa säädetään asiakkaan ja potilaan osallistumisen turvaamisesta tilanteissa, joissa henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää viittoma- tai muuta kieltä tai asiakas ei vammaisuuden tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Palveluja annettaessa olisi tällöin mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevaa sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n 3 momenttia ja potilaslain 5 §:n 2 momenttia, vaikkakin säännöksessä mainitaan nyt nimenomaisesti viittomakieli.⁸⁹

---

86 HE 241/2020, s. 1062–1067; Oikeusministeriön lausunnot eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 8.2.2021 sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnalle 16.2.2021.

87 HE 241/2020 vp, s. 1063–1064.

88 HE 241/2020 vp, s. 1062.

89 HE 241/2020 vp, s. 660–661.

4.1.1.4 Suomea sitovat kansainväliset sopimukset

Kielellisten oikeuksien kannalta keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia⁹⁰

- Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi)
- Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja
- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus
- Yleissopimus lapsen oikeuksista
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Suomi raportoi kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanosta määräajoin Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ja Euroopan neuvoston (EN) itsenäisille ja riippumattomille sopimusvalvontaelimille. YK:lle raportoidaan seitsemästä yleissopimuksesta ja kahdesta valinnaisesta pöytäkirjasta ja EN:lle kuudesta yleissopimuksesta.

90 Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998), Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna sekä täydennettynä 1., 4., 6., 7., 11., 12., 13. 15. ja 16. pöytäkirjalla (SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010), Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1 ja 2/1998), Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty yleissopimus (SopS 52 ja 53/2015), Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43 ja 44/2012), Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Sop 87 ja 88/2011), Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 ja 8/1976), Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976), Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986), Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991), Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016)

Kielelliset oikeudet on huomioitu useissa hallituksen viimeisimmissä määräaikaisraporteissa muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluja sekä koulutusta koskevien sopimusmääräysten osalta. Usein raporteissa selostetaan kielellisiä oikeuksia osana vähemmistöryhmien kulttuuria.

Suomelle annettuja kielellisiin oikeuksiin liittyviä päätelmiä ja suosituksia⁹¹

Rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean loppupäätelmät ja suositukset kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta 2017

- Komitea kannustaa sopimusvaltiota jatkamaan pyrkimyksiä saamen kielten elvyttämiseksi myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Komitea suosittelee myös, että sopimusvaltio varmistaa terveys- ja mielenterveyspalvelujen sekä sosiaalipalvelujen riittävän tarjonnan saamen kielillä.

91 Rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean loppupäätelmät ja suositukset kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta 2017(CERD/C/FIN/CO/23), Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2020 (CM/ResCMN(2020)1), Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta 2018 (CM/RecChL(2018)5), Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission suositukset 2019 (CRI(2019)38)

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2020

Suositus välittömäksi toimeksi:

- varmistetaan yhteiskunnallinen yhteisymmärrys Suomen kaksikielisyydestä (suomen kieli ja ruotsin kieli) lisäämällä korkeimman poliittisen tason tukemaa tietoista ja selkeää sitoutumista siihen. Tämän rajoittamatta perustuslailla säädettyä velvoitetta, Suomen viranomaisten olisi ryhdyttävä avoimeen vuoropuheluun ruotsinkielisen väestön kanssa näiden ensisijaisista tavoitteista sen varmistamiseksi, että ruotsinkielisiä julkisia palveluja koskevat sitoumukset ovat realistisia, tehokkaita, että niillä on riittävät resurssit ja että niitä seurataan säännöllisesti.

Muut suositukset:

- pitää yllä joustavaa ja avointa lähestymistapaa puiteyleissopimuksen soveltamisalaan ja virallistaa vuoropuhelu karjalankielisten edustajien kanssa, jotta voidaan vahvistaa heidän suojeluaan kansallisessa lainsäädännössä.
- varmistetaan, että ruotsinkielisillä on käytännössä mahdollisuus saada terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja äidinkielellään. Erityisesti olisi pyrittävä torjumaan moniperusteista syrjintää, joka kohdistuu näitä palveluja käyttäviin ruotsinkielisiin lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin. Viranomaisten tulee seurata tarkoin ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumista ja tarvittaessa ryhtyä toimiin niiden toimeenpanemiseksi käräjäoikeuksissa.
- selkeytetään tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa lakisääteisiä oikeuksia, jotka koskevat saamenkielisiä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja saamelaisten kotiseutualueella, ja määritellään saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettivarat. Lisäksi viranomaisten olisi arvioitava saamenkielisten palvelujen tarve, ja tarvittaessa harkittava tiettyjen saamenkielisten palvelujen tarjoamisen tukemista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

- vahvistetaan tukea saamen kielen opetukselle kiinnittäen erityistä huomiota kielipesiin, etäopetukseen ja opettajankoulutukseen. Lisäksi viranomaisten olisi lisättävä ponnistelujaan romanikielen ja karjalan kielten elvyttämiseksi edistämällä aktiivisesti näiden kielten opetusta ensimmäisenä kielenä kouluissa.

Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta 2018

Ministerikomitea suosittelee, että Suomen viranomaiset ottavat huomioon kaikki asiantuntijakomitean havainnot ja suositukset sekä kiireellisesti;

- edelleen vahvistavat saamenkielistä opetusta myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, erityisesti myöntämällä pysyvän rahoituksen kielipesille ja aikuiskoulutukselle;
- ryhtyvät lisätoimiin varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen saavutettavuuden;
- lisäävät ja parantavat romanikielisten opettajien koulutusta, laajentavat romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa ja lisäävät romanikielen opetustarjontaa;
- ryhtyvät toimiin lisätäkseen tietoisuutta Suomen alueellisista kielistä ja vähemmistökielistä sekä suvaitsevuutta niitä kohtaan.

Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission suositukset 2019

Rasismien ja rotusyrjinnän vastainen lainsäädäntö

- ECRI suosittaa, että viranomaiset saattavat Suomen rikoslain vastaamaan GRP nro 7:ää siten, kuin edeltävissä kappaleissa on todettu; viranomaisten tulisi erityisesti (i) lisätä kieli ja kansallisuus (tarkoittaen kansalaisuutta) suojeluperustelustalle, joka on rikoslain 11 luvun kiihottamista kansanryhmää koskevassa 10 pykälässä sekä 6 luvun rangaistuksen koventamisperusteita koskevassa 5(4) pykälässä; ja (ii) tehdä rangaistavaksi rasismia edistävän ryhmän luominen tai johtaminen, sen tukeminen ja sen toimintaan osallistuminen.

Kotouttamispolitiikka

ECRI toistaa suosituksensa, että Suomen viranomaiset pohtivat tapoja saattaa voimaan yhtenäinen ja kattava tietojenkeräysjärjestelmä, jolla voidaan seurata ECRI:n huomion kohteena olevien ryhmien tilannetta käyttämällä tietoja luokiteltuina etnisen alkuperän, kielen, uskonnon ja kansallisuuden mukaan. Tietoja pitäisi kerätä julkisen toiminnan eri osa-alueilta, ja viranomaisten tulisi varmistaa niitä koskeva tiukka luottamuksellisuuden, ilmoitetun ennakkosuostumuksen ja omaehtoisen itseidentifikaation periaatteiden noudattaminen. Järjestelmän tulisi ottaa myös huomioon kaksi- tai moniperusteisen syrjinnän mahdollisuus.

4.1.2 Hallinnollisten muutosten vaikutukset kieliryhmiin

4.1.2.1 Syyttäjälaitoksen uudistus

Syyttäjälaitoksen organisaatiouudistus toteutettiin vuonna 2019. Ennen uudistusta syyttäjälaitoksen muodostivat Valtakunnansyyttäjänvirasto keskusviranomaisena ja sen alaisuudessa toimivat 11 syyttäjänvirastoa. Vuosien aikana tehtyjen toimipaikkojen yhdistämisten jälkeen syyttäjänvirastoissa oli 11 päätoimipaikkaa ja 23 palvelutoimistoa.⁹² Uusi laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019) tuli voimaan 1.10.2019.⁹³

Vuoden 2019 uudistuksella oli vaikutuksia kielelliseen jaotteluun. Aikaisemmin Helsingin, Länsi-Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Länsi-Suomen ja Pohjanmaan syyttäjänvirastojen toimialueet olivat kaksikielisiä väestön enemmistökielen ollessa suomi. Muiden syyttäjänvirastojen toimialueet olivat suomenkielisiä. Uudistuksessa muodostettu Syyttäjälaitos on kaksikielinen ja toimialueen enemmistökielenä on suomi. Uusien Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen syyttäjäläalueiden toimialueet ovat kaksikielisiä ja enemmistökielenä niissä on suomi. Itä-Suomen ja Pohjois-Suomen syyttäjäläalueet ovat suomenkielisiä. Etelä-Suomen syyttäjäläalueeseen kuuluvat entiset Helsingin, Länsi-Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastojen toimialueet ja Länsi-Suomen syyttäjäläalueeseen kuuluvat Länsi-Suomen, Pohjanmaan ja Sisä-Suomen syyttäjänvirastojen toimialueet.⁹⁴ Uudistuksen

92 HE 17/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Syyttäjälaitoksesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. s. 4.

93 HE 17/2018 vp, s. 1; Laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019), 1 §

94 HE 17/2018 vp, s. 19–20.

jälkeen syyttäjien kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksessa Syyttäjälaitoksesta (798/2019). Uudistuksella ei kokonaisuudessaan ole ollut vaikutusta eri kansalaisryhmien kielellisten oikeuksien toteutumiseen.⁹⁵

4.1.2.2 Ulosottolaitoksen uudistus

Toimintansa 1.12.2020 aloittanut uusi virasto, Ulosottolaitos, on muodostettu aiemmin toimineista 22 ulosottovirastosta ja Valtakunnanvoudinvirastosta. Uudistuksen myötä paikallisten ulosottovirastojen ja Ahvenanmaan maakunnanvoudinviraston aiemmin hoitamat ulosoton täytäntöönpanotehtävät siirtyivät Ulosottolaitoksen hoidettavaksi. Ulosotto panee hakemuksesta täytäntöön tuomioistuimien antamia tuomioita sekä perii suoraan ulosottokelpoisia saatavia, kuten sakkoja, veroja ja vakuutusmaksuja.

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei esityksen vaikutuksia arvioitaessa ole tarkasteltu ulosoton rakenneuudistuksen vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Valiokunnan mielestä ehdotetun kaltaisen uudistuksen yhteydessä on syytä arvioida sanottuja vaikutuksia.⁹⁶ Ulosottokaareen lisättiin nimenomainen säännös, jonka mukaan toimintaa järjestettäessä on huolehdittava kielellisten oikeuksien toteutumisesta (Ulosottokaaren 11 §:n 4 momentti).⁹⁷ Tämä tarkoittaa ulosottoviranomaisten kielellisiä velvollisuuksia palvelujen tuottamisessa ja asiakkaiden oikeuksia käyttää omaa kieltään ulosottoviranomaisen kanssa asioidessaan.

Koska uuden Ulosottolaitoksen virka-alueena on koko maa, se on viranomaisena kielilain 6 §:n 2 momentin mukaisesti kaksikielinen. Kaikki ruotsinkieliset velalliset voidaan ohjata ruotsinkielisille toimitusmiehille. Mikäli ulosottoasia edellyttää muita kuin perustäytäntöönpanoyksikön toimivaltaan kuuluvia toimia, asia siirretään laajan täytäntöönpanon alueellisen yksikön hoidettavaksi. Laajan täytäntöönpanon alueita on viisi. Yksiköt olisivat joko yksi- tai kaksikielisiä, riippuen yksikön toiminta-alueella olevien kuntien kielestä. Uudistuksen yhteydessä saamen kielilain (1086/2006) 2 §:n 1 momentin 7 kohtaa muutettiin siten, että säännökseen lisättiin Ulosottolaitos sellaisena valtakunnallisen toimivallan omaavana viranomaisena, johon saamen kielilakia sovelletaan.

Oikeusministeriön lakivaliokunnalle antaman lisäselvityksen mukaan ulosoton palveluita siirtyy yhä enemmän sähköisiksi ja niitä kehitetään myös kielelliset näkökohdat huomioon ottaen. Myös valtakunnallisia ruotsinkielisiä puhelinpalveluja kehitetään.⁹⁸ Kihlakunnan-

95 HE 17/2018 vp, s. 19–20.

96 PeVL 30/2018 vp

97 Ulosottokaari (705/2007) ja HE 71/2018

98 LaVM 22/2018 vp

voutien ja muiden virkamiesten kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään ulosottotoimen hallinnosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa.⁹⁹ Asetuksessa säädetään tietyille osalle kihlakunnanvouteja, ulosottoylitarkastajia ja muille Ulosottolaitoksen viranhaltijoille, erityiset kelpoisuusvaatimukset ruotsin kielen taidon osalta.

Eduskunta on edellyttänyt, että hallitus seuraa tarkoin ulosoton rakenneuudistukseen liittyvän ulosoton organisaatiomuutoksen ja täytäntöönpanon jakamisen toimivuutta ja vaikutuksia sekä antaa lakivaliokunnalle asiasta selvityksen vuoden 2022 loppuun mennessä. Seurannassa ja selvityksessä tulee kiinnittää erityistä huomiota mm. kielellisten oikeuksien toteutumiseen.¹⁰⁰

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto on toukokuussa 2020 ollut yhteydessä oikeusministeriöön yhdenvertaisuusvaltuutetulle toimitetun valituksen johdosta. Valitus koski ulosottovirastojen käyttämää huutokaupat.com -sivua ja että kyseinen sivusto ja sillä olevat ilmoitukset ovat ainoastaan suomen kielellä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu piti valtakunnanvuodinviraston asiassa antamaa vastausta ongelmallisena kielellisten oikeuksien näkökulmasta ja pyysi oikeusministeriötä arvioimaan asiaa ja ryhtymään mahdollisiin toimiin tilanteen parantamiseksi.¹⁰¹

Oikeusministeriö oli yhteydessä Valtakunnanvoudinvirastoon, joka on yhteydenoton johdosta laatinut erityisesti kaksikielisille virastoille suunnatun ohjeen.¹⁰² Ohje oli voimassa 1.12.2020 saakka. Tämän jälkeen ulosottolaitoksen yllä kuvattu rakenne- ja organisaatiomuutos astui voimaan ja uusi valtakunnallinen organisaatio vaatii tässä asiassa annettavan uuden, päivitetyn ohjeistuksen. Oikeusministeriö seuraa erityisesti myynti-ilmoitusten julkaisussa noudatettavaa käytäntöä.

4.1.2.3 Uuden Digi- ja väestötietoviraston perustaminen

Uusi digi- ja väestötietovirasto aloitti toimintansa 1.1.2020, kun Väestörekisterikeskus, maistraatit ja Itä-Suomen aluehallintovirastossa toimiva Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö yhdistyivät. Digi- ja väestötietovirasto perustamiseen ja organisaatiomuutokseen liittyvässä uudistuksessa säädettiin uusi laki Digi- ja väestötietovirastosta (304/2019).

99 Valtioneuvoston asetus ulosottotoimen hallinnosta (285/2020)

100 EV 296/2018 vp – HE 71/2018 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottokaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

101 Sähköpostiviesti yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta oikeusministeriölle 13.5.2020.

102 Valtakunnanvoudin viraston suositus kielilain soveltamisesta myynti-ilmoituksia julkaisussa, 10.9.2020, Dnro 861/030/20

Valtakunnalliseen Digi- ja väestötietovirastoon koottiin tehtäviä, joita oli osaksi aiemmin hoidettu kaksikielisessä valtion keskushallinnon virastossa ja kaksikielisissä valtion aluehallinnon virastoissa sekä osaksi hoidettu yksikielisesti suomenkielisissä valtion aluehallinnon virastoissa. Digi- ja väestötietovirastosta tuli kielilain 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukainen kaksikielinen viranomainen, jonka tulee palvella molemmilla kansalliskielillä.

Digi- ja väestötietoviraston henkilöstön kielitaitovaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksen Digi- ja väestötietovirastosta (53/2020) 6 §:ssä. Siitä poiketen, mitä julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 6 §:n 1 momentissa säädetään, Digi- ja väestötietoviraston kuuteen henkikirjoittajan virkaan on kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä suomen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Asetuksen 2 momentissa säädetään, että Digi- ja väestötietoviraston 21 virkaan, joissa ei ole säädettyä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, on kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena ruotsin kielen hyvä suullinen ja kirjallinen taito sekä suomen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito.

Uudistuksen yhteydessä muutettiin myös saamen kielilain 2 §:ää, jossa Digi- ja väestötietovirasto lisättiin niihin viranomaisiin, joihin saamen kielilakia sovelletaan, sekä 27 §:ää, jonka mukaan Digi- ja väestötietovirastossa voi saamelaiden kotiseutualueella olla saamen kielen avustaja.

4.1.2.4 Oppivelvollisuuden laajentaminen

Oppivelvollisuuden laajentamista koskevan lakiuudistuksen myötä oppivelvollisuus laajeni 1.8.2021 alkaen, ja toisen asteen opinnoista tuli maksuttomia. Oppivelvollisuus kestää siihen asti, kun nuori täyttää 18 vuotta.¹⁰³

Perustuslain 17 §:n 2 momentin säännöksen näkökulmasta keskeinen kysymys opetuksen järjestämisessä on jokaisen oikeus saada opetusta omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Kansalliskielten osalta tämä tarkoittaa, että ruotsinkielisen väestön oikeus saada opetusta omalla kielellään turvataan riittävän laajalla ruotsinkielistä opetusta antavien oppilaitosten verkolla – ei ainoastaan lain voimaantulohetkellä vaan myös lain voimassaoloaikana. Uudistuksen yhteydessä todettiin, että järjestämisluvilla ja koulutuksen järjestämisessä on jatkossakin tärkeää varmistaa, että ruotsinkielistä koulutusta ja erityisesti myös nivelvaiheen valmentavaa koulutusta on riittävästi saatavilla.¹⁰⁴

¹⁰³ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020)

¹⁰⁴ HE 173/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Suomen- ja ruotsinkielisillä oppivelvollisilla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus päästä toisen asteen koulutukseen kiinnostuksensa mukaisesti. Koulutustarjontaa järjestettäessä tulisi varmistaa, että monipuolista koulutusta löytyy riittävästi sekä suomen- että ruotsinkielellä. Myös Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan oppivelvollisuuden laajentamisesta painottanut koulutuksen saatavuuden riittävydestä huolehtimista ja myös kielellisten oikeuksien turvaamista järjestämisiluvia myönnettäessä.¹⁰⁵ Eduskunta on hyväksyessään oppivelvollisuus uudistuksen edellyttänyt, että uudistuksessa huomioidaan kielelliset oikeudet ja että erityishuomiota kiinnitetään pätevien osaajien saamiseen molemmilla kansalliskielillä sekä joustavuuteen ruotsinkielisen tutkintoon valmistavan koulutuksen toteuttamisessa.¹⁰⁶

Oppivelvollisia ei saa kielen perusteella asettaa eriarvoiseen asemaan, kun on kyse oikeudesta maksuttomaan koulutukseen. Koska ruotsinkielistä toisen asteen koulutusta ei järjestetä yhtä kattavasti ja monella paikkakunnilla kuin suomenkielistä, on todennäköisempää, että ruotsinkielinen nuori joutuu hakeutumaan pois asuinpaikkakunnaltaan jatkokoulutusta varten. Tästä ei saisi aiheutua lisäkustannuksia.

Julkisen vallan on myös turvattava riittävä saamen-, romani- ja viittomakielisen opetuksen saatavuus. Kielelliset oikeudet ja mahdollisuus saada omakielistä opetusta on tärkeää huomioida myös perusopetuksen jälkeisessä nivelvaiheessa. Omakielisen opetuksen tarjoaminen voi osaltaan auttaa eri kieliryhmiin kuuluvia opiskelijoita hakeutumaan myös jatko-opintoihin. Viittomakielisten osalta myös tulkkaukspalveluiden saatavuuteen on tärkeää kiinnittää huomiota tässäkin yhteydessä.

Uudistuksessa on pyritty turvaamaan saamelaisten oikeuksia mahdollistamalla oppivelvollisuuden suorittaminen Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetussa laissa (252/2010) tarkoitetussa saamen kielen ja kulttuurin vähintään lukukauden pituisessa koulutuksessa, jos oppivelvollinen on saamelainen. Eduskunta on edellyttänyt, että oppivelvollisuus uudistuksessa huolehditaan myös saamenkielisten mahdollisuudesta saada opetusta omalla äidinkielellään ja edistetään riittävän saamenkielisen opetushenkilöstön saatavuutta.¹⁰⁷

Liikkumisvapaus ja oikeus valita asuinpaikkansa korostuvat erityisesti kielivähemmistöihin kuuluvien ja vammaisten lasten kohdalla. Uudistuksen valmistelussa on tunnistettu, että vaikeasti vammaisille järjestettävää koulusta järjestetään vain tietyissä tähän

105 PeVL 43/2020 vp – HE 173/2020 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

106 EV 218/2020 vp – HE 173/2020 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

107 EV 218/2020 vp – HE 173/2020 vp.

erikoistuneissa oppilaitoksissa, mutta tätä koulutusta ei aina ole tarjolla oppivelvollisen kotipaikkakunnalla, minkä vuoksi koulutukseen osallistuminen saattaa merkitä tarvetta muuttaa pois kotipaikkakunnalta. Oppivelvollisuuden suorittaminen tällaisissa tilanteissa voisi rajoittaa henkilön perustuslaillista oikeutta valita asuinpaikkansa ja saattaisi jopa olla ristiriidassa lapsen oikeuksien yleissopimuksen kanssa.¹⁰⁸

4.1.2.5 Hyvinvointialueiden perustaminen

Hallituksen sote-uudistusta koskeva esitys hyvinvointialueiden perustamisesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisen uudistamisesta hyväksyttiin eduskunnassa 23.6.2021. Uudistuksella on vaikutuksia kielellisiin oikeuksiin ja kieliryhmiin. Sote-uudistuksesta ja hyvinvointialueiden perustamisesta johtuvia muutoksia kielilain-säädäntöön esitellään kappaleessa 4.1.1.3. Sote-uudistusta ja sen vaikutusta kielellisiin oikeuksiin ja kieliryhmiin kuvaillaan tarkemmin kappaleessa 6.1

4.1.3 Kieliryhmien vaikuttamismahdollisuudet

Keskeinen osa vaikuttamismahdollisuuksia ovat kuulemiset säädösvalmistelussa. Säädösvalmistelun kuulemisoppaaseen lisättiin vuonna 2018 oma kappaleensa kuulemisen kielistä. Säädösvalmistelun kuulemisessa tulee käyttää molempia kansalliskieliä, suomea ja ruotsia. Tietyissä tilanteissa kuulemisessa on käytettävä myös saamen kieltä. Viittoma-kielen ja muun kielen käyttäminen saattaa joissain tilanteissa olla perusteltua.¹⁰⁹

Julkaistaessa suomenkielinen säädösehdotus ja siihen liittyvä mietintö julkaisuun on kielilain 31 §:n mukaan aina otettava säädösehdotus ruotsinkielisenä sekä ruotsinkielinen tiivistelmä mietinnöstä. Mietintö on julkaistava kokonaisuudessaan myös ruotsin kielellä, mikäli ehdotuksilla on huomattava merkitys ruotsinkieliselle. Säädösehdotukset julkaitaan samanaikaisesti suomen ja ruotsin kielellä. Oikeuskanslerin antaman ratkaisun¹¹⁰ mukaan ei ollut kielilain ja hyvän lainvalmistelutavan mukaista, että lausuntoja, jotka oli annettu suomenkielistä aineistoa myöhemmin julkaistun ruotsinkielisen aineiston perusteella ei aikataulusyistä ollut mahdollista huomioida.

108 Oikeusministeriön lausunto eduskunnan perustusvaliokunnalle ja eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 173/2020 vp).

109 Finlex: Kuulemisopas. *Säädösvalmistelun kuulemisopas*. Haettu 8.7.2021 osoitteesta: <http://kuulemisopas.finlex.fi/4-kuulemisen-kielet/kuulemisen-kielet/>.

110 OKV 178/1/2017

Lausuntoaineiston kääntäminen riittävän laajasti on oikeuskanslerin ratkaisukäytännössä nähty perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen ja syrjintäkiellon sekä yhdenvertaisuuslain asettamana vaatimuksena. Oikeuskanslerinviraston näkemyksen mukaan perusoikeusmyönteisessä lainsoveltamisessa on perusteltua julkaista ruotsiksi myös sellaista informaatiota, jota kielilain mukaan ei olisi välttämätöntä julkaista.¹¹¹

Valtioneuvoston piirissä toimii myös neuvottelukuntia, joiden tehtävänä on edistää vuoropuhelua ja toimia asiantuntijoina kielilainsäädännön valmistelun ja käytännön toteutumisen sekä kieliryhmien osallisuuden edistämiseksi. Kielellisten oikeuksien näkökulmasta merkittäviä neuvottelukuntia ovat kieliasian neuvottelukunta, viittomakieliasioiden neuvottelukunta, romaniasian neuvottelukunta ja etnisten suhteiden neuvottelukunta.

Valtioneuvoston asettaman kieliasian neuvottelukunnan tehtävänä on kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (433/2004) mukaan avustaa oikeusministeriötä kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannassa, tukea kielilainsäädännön täytäntöönpanoa sekä kansalliskielten käytön ja aseman edistämistä ja edistää vuoropuhelua hallituksen ja kieliryhmien välillä.

Seurantakaudella on toiminut valtioneuvoston asettama kieliasian neuvottelukunta, joka asetettiin toimikaudelle 2016–2020. Vuosiksi 2016–2020 asetetun neuvottelukunnan päätettyä toimikautensa oikeusministeriössä valmisteltiin muutosta valtioneuvoston asetukseen kielilain täytäntöönpanosta (433/2004). Muutoksen tavoitteena oli yksinkertaistaa ja selkeyttää kieliasian neuvottelukunnan toimintaa ja tehtäviä. Asetus kielilain täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta (522/2021) annettiin valtioneuvoston päätöksellä 17.6.2021. Uusi neuvottelukunta asetettiin 2 syyskuuta 2021 ajalle 2.9.2021–1.9.2025.¹¹²

Neuvottelukunta järjesti vuonna 2016 ensimmäistä kertaa kieliasian neuvottelupäivän, jonka tarkoituksena oli käynnistää uudenlainen toimintatapa eri kieliryhmien ja hallituksen välisen vuoropuhelun edistämiseksi. Neuvottelupäivän keskeiset teemat olivat asenneilmapiiiri ja kieliolot Suomessa sekä kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Vuoden 2017 neuvottelupäivässä silloinen perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko keskusteli kieliryhmien kanssa SOTE-palveluista. Vuoden 2018 neuvottelupäivässä silloinen opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen keskusteli kieliryhmien kanssa opetuksesta ja opetuksen merkityksestä kielellisten ja

111 Valtioneuvoston oikeuskanslerin vuosikertomus 2018 (s.15)

112 Valtioneuvoston päätös. Neuvottelukunnan asettaminen OM/2021/111. Valtioneuvosto.fi, haettu 5.10.2021. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8074fa08>

kulttuuristen oikeuksien toteutumiselle. Vuoden 2019 neuvottelupäivässä oikeusministeri Anna-Maja Henriksson keskusteli kieliryhmien edustajien kanssa hallitusohjelmasta ja hallitusohjelmahankkeiden kielellisistä vaikutuksista. Neuvottelukunta totesi tuolloin, että pääministeri Rinteen hallitusohjelma (sisällöltään vastaava kuin myöhemmin hyväksytty Marinin hallitusohjelma) oli erinomainen kielellisten oikeuksien näkökulmasta. Linjausten toteutuminen kuitenkin neuvottelukunnan mukaan vaarantuu, jos kieliryhmien näkökulmaa ei ymmärretä viranomaisissa.¹¹³

Oikeusministeriön asettama viittomakielen yhteistyöryhmä toimi vuosien 2015–2021 aikana, kaksivuotiskausittain. Viimeisen yhteistyöryhmän toimikausi päättyi 31.12.2021. Viittomakielen yhteistyöryhmän tehtävänä oli käsitellä valtioneuvoston piirissä ajankohtaisia, viittomakieleen liittyviä asioita ja pyrkiä varmistamaan hyvää tiedonkulkua keskeisten toimijoiden välillä. Valtioneuvosto asetti ensimmäisen viittomakieliasioden neuvottelukunnan 11.2.2021 jatkamaan viittomakielen yhteistyöryhmän työtä toimikaudeksi, joka kestää 10.2.2025 saakka. Viittomakieliasioden neuvottelukunnan asettaminen perustui Sannan Marinin hallituksen ohjelmaan.

Oikeusministeriö on viime vuosina yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa järjestänyt saamelaisasioiden vuosittaiset neuvottelupäivät, joilla ministeriöiden virkamiehet ja saamelaiskäräjien edustajat keskustelevat yhdessä ajankohtaisista saamelaisasioista. Vuoden 2019 neuvottelupäivien aiheena olivat muun muassa saamelaisia koskevat hallitusohjelman kirjaukset ja niiden toimeenpano. Vuonna 2020 keskusteltiin muun muassa alkuperäiskansojen oikeuksien täytäntöönpanosta Suomen kansainvälisten ihmis-oikeusvelvoitteiden ja -sitoumusten osalta sekä saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevista määrärahoista.

Romaniasiain neuvottelukunta (RONK) seuraa romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa.¹¹⁴ Romanipoliittisessa ohjelmassa (2018–2022 ROMP02) on toimenpiteenä, että laaditaan romanikielen elvyttämiseksi kansallinen toimenpideohjelma. Tämä työ käynnistyi opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella Opetushallituksessa vuonna 2020. Kansallisen lapsistrategian toimenpanosuunnitelman toimenpiteitä RONKin jäsenet ovat kommentoineet romanikielen osalta.¹¹⁵

113 Kieliasiain neuvottelukunta. (22.10.2019). Kielelliset oikeudet tulevalla hallituskaudella [julkilausuma].

114 Romaniasiain neuvottelukunta [verkkosivu]. Haettu 8.6.2021 osoitteesta: <https://romani.fi/etusivu>.

115 Grönfors, J. (18.6.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön.

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) tehtävistä, toiminnasta ja kokoonpanosta säädetään valtioneuvoston asetuksessa 771/2015. Etnon päätarkoitus on mahdollistaa vuoropuhelu eli säännöllinen yhteistyö ja parempi ymmärrys maahanmuuttajien, etnisten vähemmistöjen, viranomaisten, poliittisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen välillä. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyinen toimikausi kestää 17.12.2020–16.12.2024.¹¹⁶ Etnon jäsenet Suomen somalilaisten liitto, Tuglas-seura ja Familia r.y ovat omilla lausunnoillaan toimittaneet näkemyksiään tähän kielikertomukseen.

4.2 Kielellisten oikeuksien edistäminen

Kielilain (423/2003) lähtökohtana on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta, ja että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Viranomainen voi myös antaa parempaa kielellistä palvelua kuin kielilaissa edellytetään. Samankaltaiset säännökset löytyvät saamen kielilaista (1086/2003). Viittomakielilaissa (359/2015) säädetään viranomaisen edistämisvelvoitteesta, jonka mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Oikeusministeriön tehtävänä on edistää ja seurata kielellisten oikeuksien toteutumista.¹¹⁷ Jokainen viranomainen kuitenkin valvoo omalla toimialallaan kielilain noudattamista.¹¹⁸

116 Etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno [verkkosivusto]. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://oikeusministerio.fi/etno>.

117 Oikeusministeriön asetus oikeusministeriön työjärjestyksestä (595/2019) 9 § 5 kohta; Kielilaki (423/2003) 36 § 2 mom.

118 Kielilaki 36 § 1 mom.

4.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen valtioneuvoston toiminnassa

4.2.1.1 Hallitusohjelmat kielellisestä näkökulmasta

Tarkastelujakson aikana Suomella on ollut kolme eri pääministeriä ja kolme hallitusohjelmaa.¹¹⁹ Seurantakauden alussa toimessa oli Juha Sipilän hallitus. Istuvan Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmassa on verraten runsaasti kirjauksia, joissa viitataan kielellisiin oikeuksiin tai eri kielten käytön edistämiseen tai seurantaan.¹²⁰ Marinin hallitusohjelma on sisällöllisesti sama kuin edeltäjänsä Rinteen hallituksen.¹²¹

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen¹²² ohjelmassa todettiin, että Suomi on avoin ja kansainvälinen, kieliltään ja kulttuuriltaan rikas maa.¹²³ Ohjelman mukaan Suomella on rikas kieli- ja kulttuuriperintö ja kaksikielistä Suomea vaalitaan perustuslain ja arvojemme mukaisesti.¹²⁴ Ohjelmassa otettiin tavoitteeksi lisätä ja monipuolistaa kieltenopiskelua, sekä käynnistää alueellinen kokeilu siitä, että vieraan kielen opiskelu aloitetaan jo ensimmäisellä luokalla ja mahdollistaa alueellinen kokeilu kielivalikoiman laajentamisesta eduskunnan hyväksymän ponnien mukaisesti.¹²⁵ Kielikokeilusta on kerrottu yksityiskohtaisemmin kohdassa 5.5.3.3. Hallitusohjelmassa kaavailtua kieltenopetuksen varhentamista ja sen ensimmäisiä tuloksia käsitellään kappaleessa 6.3.

Sipilän hallitusohjelmassa esitetyissä välttämättömissä sopeutustoimissa mainittiin myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyön tiivistäminen tukipalveluissa, kirjastoissa ja kielikoulutuksessa.¹²⁶ Ohjelmaan kirjattiin myös, että kotouttamista tulee tehostaa esimerkiksi lisäämällä kielen opetusta kotoutettavien paremmalla lähtötaitotason

119 Valtioneuvosto: Hallitukset aikajärjestyksessä. Haettu 12.7.2021 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>.

120 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31. Helsinki: Valtioneuvosto.

121 Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. (2019). *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisu 2019:23. Helsinki: Valtioneuvosto.

122 Sipilän hallitus 29.5.2015–6.6.2019

123 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). *Ratkaisujen Suomi*. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Helsinki: Valtioneuvosto. s. 7

124 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). s.8

125 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). s.17

126 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). Liite 6. Hallituksen päättämät julkisen talouden välttämättömät sopeutustoimet, 27.5.2015.

huomioimisella.¹²⁷ Lisäksi tavoitteeksi otettiin Suomessa opiskelleiden kansainvälisten opiskelijoiden Suomeen työllistymisen edistäminen ja suomen kielen osaamiseen panostaminen.¹²⁸

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa on paljon kieliä ja kieliryhmiä koskevia kirjauksia.¹²⁹ Keskeisimpiä näistä ovat uudistetun kansalliskielistrategian ja ensimmäisen kielipoliittisen ohjelman laatiminen. Kielipoliittisessa ohjelmassa otetaan huomioon muut Suomessa puhutut kielet kuin kansalliskielet, erityisesti saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet. Kielipoliittisen ohjelman tavoitteena on vastata eri kieliryhmien osalta tunnistettuihin haasteisiin kuten kielten elinvoimaisuuteen, kielellisten oikeuksien toteutumiseen ja kielten käyttömahdollisuuksiin. Oikeusministeriö asetti 25.2.2021 kielipoliittisen ohjelman valmisteluryhmän, ja ohjelmaa valmistellaan vuoden 2021 aikana.¹³⁰

4.2.1.2 Kansalliskielistrategia

Valtioneuvosto antoi joulukuussa 2012 periaatepäätöksen kansalliskielistrategiasta. Strategia oli valtioneuvoston ensimmäinen kielistrategia. Toukokuussa 2019 julkaistiin Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti, jossa vastuuministeriöt ovat kuvanneet lyhyesti miten tavoitteita ja toimenpiteitä on toteutettu.¹³¹ Strategian seuranta- ja loppuraporteista käy ilmi, että suurin osa strategian toimenpiteistä on toteutettu. Kansalliskielistrategian päämäärien toteuttaminen on kuitenkin paljon muutakin kuin yksittäisten toimenpiteiden toteuttamista. Strategian vaikuttavuuden mittaamisessa ei voida yksinomaan nojautua siihen, ovatko ministeriöt toimeenpanneet strategian suositukset. Onnistumisessa keskeistä on viranomaisten aito halu käyttää ja edistää molempia kansalliskieliä sekä molemmille kansalliskielille myönteinen ilmapiiri yhteiskunnassa. Näitä onnistumisia ja niiden vaikuttavuutta on kuitenkin huomattavasti hankalampi mitata. Oikeusministeriö pyrkii hankkimaan tätä tietoa tämänkin kertomuksen keskeisenä lähteenä toimivan kielibarometrin kautta.

127 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). s.38

128 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). s.38

129 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019).

130 Oikeusministeriön hankesivut <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM071:00/2020> (5.8.2021)

131 Lunabba, V. (2019). *Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti 2015–2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:17.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteena on laatia uudistettu kansalliskielistrategia, joka turvaa kaikkien oikeuden saada palvelua kansalliskielillä ja parantaa kieli-ilmapiiiriä. Strategian ohjausryhmää johtaa pääministeri Sanna Marin. Uudistetun kansalliskielistrategian on tarkoitus valmistua vuonna 2021.

4.2.1.3 Valtioneuvoston kansalliskieliverkosto

Valtioneuvostossa vuodesta 2013 alkaen toiminut kansalliskieliverkosto tukee oikeusministeriön työjärjestyksen mukaisten tehtävien hoidossa kielellisten oikeuksien toteutumisen edistämiseksi ja seurannassa erityisesti kansalliskielten osalta. Ensimmäinen kansalliskieliverkosto toimi vuosina 2013–2015 ja sen asettaminen perustui kansalliskielistrategiaan, joka hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä joulukuussa 2012. Seurantakaudella on toiminut toinen kansalliskieliverkosto, jonka toimikausi oli 1.11.2015–31.5.2019. Tämän verkoston tehtävänä oli muun muassa laatia ja toteuttaa kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, jonka puitteissa toteutettiin strategian pitkän aikavälin toimenpiteitä. Kolmas kansalliskieliverkosto asetettiin maaliskuussa 2020 toimikaudelle 1.4.2020–31.3.2023. Tämä kansalliskieliverkosto jatkaa edellisten verkostojen työtä kansalliskieliä koskevan lainsäädännön soveltamisen edistämiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi kielilainsäädännöstä. Verkoston toiminnan keskiössä ovat myös olleet hallitusohjelman kielipolitiikkaan liittyvät hankkeet. Valtioneuvoston kansalliskieliverkoston valmistelu- ja koordinaatiovastuu on oikeusministeriöllä.

Rinnakkain valtioneuvoston kansalliskieliverkoston kanssa kaksikielisillä kunnilla on oma, Kuntaliiton koordinoima kansalliskieliverkostonsa. Verkoston tavoitteena on nostaa esiin hyviä käytäntöjä, kuten työskentelytapoja, toimialakohtaisia ratkaisuja ja asenteita, sekä antaa tukea kieliasioissa.

4.2.2 Kielten näkyvyys valtionhallinnossa tiedottamisen näkökulmasta

Kielilain (423/2003) 32 §:n mukaan valtion ja kunnallisen viranomaisen yleisölle suunnatussa tiedottamisessa on kaksikielisessä kunnassa käytettävä suomen ja ruotsin kieltä. Viranomaisen tulee huolehtia sekä suomen- että ruotsinkielisen väestön tiedonsaantitarpeista. Saamen kielilaissa (1086/2003) viranomaisten tiedottamisesta säädetään 8 §:ssä, jonka mukaan viranomaisten on yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä myös saamen kieltä. Viittomakielilain (359/2015) 3 §:n mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.

Valtioneuvoston viestintäosasto vastaa pääministerin ja hallituksen viestinnästä sekä valtioneuvoston kanslian ulkoisesta viestinnästä. Viestintäosasto koordinoi ja kehittää valtioneuvoston strategista sekä ministeriöiden yhteistä ulkoista viestintää. Viestintäosasto sovittaa yhteen valtionhallinnon viestintää erityisesti kriisitilanteissa ja koordinoi valtionhallinnon EU-viestintää.¹³²

Valtioneuvosto on vuonna 2019 julkaissut valtionhallinnon tehostetun viestinnän ohjeen viestinnästä normaalioloissa ja häiriötilanteissa.¹³³ Ohjeessa määritellään periaatteet ja toimintatavat valtionhallinnon viestinnälle normaaliolojen tehostettua viestintää vaativissa tilanteissa ja viestinnälle häiriötilanteissa. Lisäksi ohjeessa annetaan käytännön ohjeita viestinnälliseen varautumiseen ja toimintaan tilanteiden aikana. Päivittäisessä viestinnässä on huomioitava saavutettavan ja selkokielisen viestinnän tärkeys ja varauduttava viestimään suomeksi ja ruotsiksi sekä tarvittaessa saameksi, viittomakielillä ja muillakin kielillä. Lisäksi on selvitettävä käännös- ja viittomakielisten tulkkauspalveluiden ympäri-vuorokautinen saatavuus.¹³⁴

Oikeusministeriön käsityksen mukaan kielilain mukaisen kaksikielisen tiedottamisen osalta esiintyy edelleen haasteita, etenkin ruotsinkielisessä tiedottamisessa. Myös eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemissä asioissa on vuosina 2016–2020 noussut esille viranomaisien tiedottaminen ruotsin kielellä. Haasteita on ollut esimerkiksi sähköpostiviestinnän kiellessä, verkkotiedottamisessa ja tiedottamisessa sosiaalisessa mediassa.¹³⁵

Kielilaki on tullut voimaan vuonna 2003. Oikeusasiamies on todennut, että tiedonvälitys on sittemmin kehittynyt, ja sosiaalinen media on esimerkki tästä kehityksestä. Oikeusasiamies on kuitenkin arvioinut, että vaikka onkin aiheellista kysyä miten kielilain säännökset ovat suoraan sovellettavissa sosiaaliseen mediaan, olisi toisaalta olisi oikeudellisesti kestäväällä tavalla vaikeaa perustella, miksi viranomaisen ei tulisi soveltaa kielilain

132 Valtioneuvoston kanslia: Valtioneuvoston viestintä. Haettu 13.6.2021 osoitteesta: <https://vnk.fi/valtioneuvoston-viestinta>.

133 Valtioneuvoston kanslia. (2019). *Valtionhallinnon tehostetun viestinnän ohje – Viestintä normaalioloissa ja häiriötilanteissa*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:23. Helsinki: Valtioneuvosto.

134 Valtioneuvoston kanslia. (2019). s. 30–31

135 EOAK/2511/2019, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Yliopisto ei turvannut kielellisiä oikeuksia tiedottamisessaan, EOAK/6208/2019, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Sähköpostin automaattisen poissaoloilmoituksen kieli, EOAK/4180/2017, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu FINRAIL OY:n ruotsinkielinen verkkotiedottaminen, EOAK/3402/2018, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Trafikverkets svenskspråkiga information var bristfällig, EOAK/3785/2016, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Folkpensionsanstaltens svenskspråkiga information på sociala medier.

periaatteita myös sosiaalisessa mediassa.¹³⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on suhtauduttu kriittisesti siihen, että kaksikielinen viranomainen käyttää sosiaalisessa mediassa ainoastaan suomen kieltä. Oikeusasiamiehen käsityksen mukaan viranomaisen verkkosivustoa on pidettävä sosiaalisen median läsnäolosta erillisenä tiedotuskanavana, vaikka sama viranomaistieto voi olla saatavilla molemmissa kanavissa. Eri sosiaaliset mediat ovat myös eri kanavia.¹³⁷ Folktinget on nostanut esiin, että viranomaiset päivittävät usein verkkosivujaan satunnaisemmin ruotsinkielisellä tiedolla.¹³⁸

Kielen merkitys korostuu myös viranomaisen nimetessä yleisölle suunnattuja verkkopalveluja. Folktinget nostaa esimerkkinä esiin Suomi.fi ja Kanta.fi -palvelut, jotka ovat yksikielisiä suomenkielisiä nimiä, ja jotka eivät ulospäin osoita palveluiden kaksikielisyyttä.¹³⁹ Kotimaisten kielten keskus on nostanut esiin, että julkishallinnon nimien englanninkielisyys ja oheisnimet aiheuttavat jatkuvasti ongelmia. Vuonna 2020 oikeusasiamies otti kantaa julkishallinnon hankkeiden nimien kieleen ja Findata-oheisnimen asianmukaisuuteen. Oikeusasiamiehen ratkaisun mukaan viranomaisen tehtäviin kuuluvien, julkisten hankkeiden nimeäminen vain vieraalla kielellä ei täytä perustuslain, hallintolain ja kielilain vaatimuksia. Hankkeiden nimien tulisi olla ymmärrettäviä niin asiasisällön puolesta kuin kielellisestikin.¹⁴⁰ Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen oli käyttänyt oheisnimeä Findata ruotsinkielisillä verkkosivuillaan niin, ettei virallinen nimi käynyt asiayhteydestä ilmi. Oikeusasiamiehen ratkaisun mukaan ruotsinkieliset verkkosivut eivät siksi kaikilta osin ole olleet kielilain ja hyvän hallinnon mukaisia.¹⁴¹ Myös suomenkielisillä verkkosivuilla oheisnimen käyttöä koskevat vaatimukset toteutuvat huonosti, koska oheisnimi saa selvästi virallista nimeä suuremman painoarvon.¹⁴²

136 EOAK/3785/2016, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Folkpensionsanstaltens svenskspråkiga information på sociala medier.

137 EOAK/1188/2017, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Säkerhets- och kemikalieverkets information på svenska.

138 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021). *Lausunto: Hörande av språkgrupper för regeringens berättelse om tillämpningen av språkstiftningen 2021.*

139 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

140 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1167/2019, Valtioneuvoston hankkeiden nimissä on käytettävä kansalliskieliä.

141 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/333/2020, Viranomaisen Findata-lisänimen asianmukaisuus.

142 Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021).

4.2.2.1 Korona-ajan tiedottaminen eri kielillä

Keväällä vuonna 2020 puhjennut korona-epidemia koetteli myös valtionhallinnon viranomaisten valmiutta tiedottaa eri kielillä. Oikeusministeriön arvio on, ettei tilanteeseen oltu kaikilta osin osattu varautua. Myös Folktinget on kiinnittänyt huomiota siihen, että esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tiedottaminen ruotsiksi verkossa koronavirusepidemian osalta viivästyi keväällä 2020. Folktinget sai kuluneen vuoden aikana useampia yhteydenottoja puutteellisesta koronavirusta koskevasta ruotsinkielisestä tiedosta.¹⁴³ Eduskunnan oikeusasiamies vastaanotti ja ratkaisi kuitenkin vain muutamia kielellisiä oikeuksia koskeneita poikkeusoloihin ja koronapandemiaan liittyneitä kanteluja. Kahdessa tapauksessa oikeusasiamies arvioi tiedottamisen asianmukaisuutta. Kantelut eivät edellyttäneet oikeusasiamiehen toimenpiteitä.¹⁴⁴

Oikeusministeriö laati keväällä 2020 valtioneuvoston kanslialle suositukset koronasta tiedottamisesta eri kielillä.¹⁴⁵ Ministeriön käsityksen mukaan nämä suositukset jaettiin myös eteenpäin eri hallinnonalojen virastoihin. Oikeusministeriö painotti, että yleisesti tiedottamisessa olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, mistä ja millä kielellä kansalaiset saavat asiasta lisätietoa. Puhelinneuvontaa tarjottaessa olisi huomioitava myös kuurojen viittomakieltä käyttävien tarpeet. Ministeriö piti tärkeänä, että tiedottamisessa käytettävä kieli on mahdollisimman selkeää.

Saamenkielisen tiedotuksen osalta todettiin hyväksi käytännöksi, että kaikki hallituksen tiedotteet julkaistaisiin myös kolmella saamen kielellä sitä mukaa kun käännökset valmistuisivat. Muitakin tärkeitä tietoja, jotka koskivat suoraan kansalaisten terveyttä ja arkea, ohjeistettiin kääntämään kaikille kolmelle saamen kielelle sekä tulkkaamaan suomalaiselle ja suomenruotsalaiselle viittomakielelle. Tämän todettiin koskevan myös muita viranomaisia, esim. THL:ää ja Opetus- ja kulttuuriministeriötä. Reaaliaikaisen tiedon varmistamiseksi pidettiin hyvänä, jos hallituksen tiedotustilaisuudet tulkattaisiin suomalaisen viittomakielen lisäksi mahdollisuuksien mukaan suoraan myös suomenruotsalaiselle viittomakielelle. Vähintään pidettiin tarpeellisena varmistaa, että tilaisuudesta olisi jälkikäteen saatavilla tiivistelmä suomenruotsalaisella viittomakielellä. Oikeusministeriö totesi myös, että kansalaisten näkökulmasta tärkeää perustietoa olisi tärkeää olla saatavissa myös yleisimmillä maahanmuuttajakielillä englanniksi, venäjäksi, viroksi, arabiaksi ja somaliksi, ettei yhteiskunnassa olisi isoja ryhmiä, jotka eivät osaisi noudattaa ohjeita.

143 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

144 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020, s.211

145 M. Iles. Tiedottaminen koronasta eri kielillä. Sähköposti 18.3.2020

Kuten edellä on todettu, valtioneuvoston kanslia julkaisi keväällä 2019 suosituksen viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä.¹⁴⁶ Kyseisen suosituksen pohjalta on kehitetty viittomakielistä viestintää korona-aikana. Koronavirustilannetta koskevissa valtioneuvoston tiedotustilaisuuksissa ja YLE:n koronavirusta koskevissa erikoislähetyksissä on käytetty johdonmukaisesti suomalaisen viittomakielen tulkkausta.¹⁴⁷ Kuurojen Liiton hallitus valitsi kesäkuussa 2021 valtioneuvoston kanslian vuoden 2020 viittomakielitekopalkinnon saajaksi. Liitto piti kansliaa tiennäyttäjänä viittomakielen tulkkauksen järjestämisessä koronakriisiin liittyvissä tiedotustilaisuuksissa.¹⁴⁸

Oikeusministeriö antoi myös lausunnon tartuntajäljityksen mobiilisovelluksesta. Oikeusministeriö totesi, että mobiilisovellus ja siihen liittyvä viestintä olisi toteutettava suomen ja ruotsin kielellä ja lisäksi mahdollisimman monen henkilön tavoittamiseksi sekä yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta olisi syytä pyrkiä siihen, että sovellus ja siihen liittyvä viestintä voitaisiin toteuttaa muillakin kuin kansalliskielillä. Oikeusministeriö painotti huomion kiinnittämistä siihen, että henkilö ymmärtää viestin mahdollisesta altistumisestaan, ja että sovelluksen ja ohjeiden tulisi olla saatavilla myös saamen kielillä.¹⁴⁹

Koronaviruspandemia osoitti varautumisen tarpeellisuuden viestinnänkin osalta. Pandemiatila johti myös käytäntöjen ja materiaalin päivityksiin. Etenkin suomalaisen viittomakielen osalta pandemiatiedotuksessa onnistuttiin kokonaisuutena hyvin.

4.3 Kokemukset kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa

Tässä osiossa käsitellään sitä, miten kielellisten oikeuksien koetaan toteutuvan eri viranomaisissa ja minkälaisia kokemuksia kieliryhmillä on palveluiden saatavuudesta omalla kielellä. Tarkastelun pohjana ovat kielellisistä oikeuksista tehdyt seurantabarometrit sekä kieliryhmien edustajien arviot.

146 Tämän kertomuksen s. 16–17; <https://vnk.fi/suositus-viittomakielten-kaytosta> (4.8.2021)

147 Hallituksen vuosikertomus 2020, Liite 3, s.11.Valtioneuvosto (2021).

148 Sjöroos, A. (12.2.2021). *Vuoden viittomakieliteko -tunnustus-palkinto 2020 valtioneuvoston kanslialle*. Haettu 13.6.2021 osoitteesta: <https://kuurojenliitto.fi/ajankohtaista/vuoden-viittomakielitekopalkinto-2020-valtioneuvoston-kanslialle/>.

149 Oikeusministeriön lausunto esityksestä kontaktien jäljitysovelluksen käyttöönotosta Covid-19-epidemian hallinnan tueksi 5.5.2020

4.3.1 Kansalliskielet

Vuoden 2020 kielibarometrin mukaan kielelliset oikeudet ovat tärkeitä sekä ruotsinkielisille että suomenkielisille, ja suurin osa tuntee kielelliset oikeutensa.¹⁵⁰ Mahdollisuuksia vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin pidetään kuitenkin verraten heikkoina. Suomenkieliset kokevat pystyvänsä vaikuttamaan kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin paremmin koko maan tasolla, kun taas ruotsinkieliset kokevat, että heillä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin kotikunnassaan.¹⁵¹ Suomenkielisten parissa on toisaalta tyytymättömyyttä siihen, miten ruotsinkielinen valta-asema näkyy kunnan politiikassa.¹⁵²

Barometrin mukaan suomenkielinen vähemmistö on tyytyväisin valtion palveluiden toimivuuteen kielen kannalta. Ruotsinkielinen enemmistö, joka asuu samassa kunnassa kuin suomenkielinen vähemmistö, on paljon tyytymättömämpi valtion palveluihin. Ruotsinkielinen vähemmistö antaa ruotsinkielistä enemmistöä heikommät arvosanat.¹⁵³

Vuoden 2017 kielikertomuksessa sosiaali- ja terveystalvaeluja käsiteltiin laajemmin. Vuoden 2020 kielibarometrin mukaan monien sosiaali- ja terveystalvaeluiden osalta ruotsinkielisten palveluiden arvosana on noussut jonkin verran, kun taas suomenkielisten palveluiden arvosana on laskenut. Suomenkielinen vähemmistö on kuitenkin yleisesti ruotsinkielistä vähemmistöä tyytyväisempi sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin kielen kannalta. Ruotsinkielistä palvelua on haastavampaa saada, jos asuu kunnassa, jossa ruotsi on vähemmistökieli. Kaksikielisten, enemmistökieleltään ruotsinkielisten kuntien sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut toimivat erittäin hyvin ruotsiksi. Äitiys- ja lastenneuvolat toimivat erittäin hyvin molemmilla kielillä. Ero on suurin ruotsin- ja suomenkielisen hammashoidon, mielenterveyspalveluiden, sairaalahoidon ja päivystysten palveluissa. Näin oli myös vuonna 2016 tehdyssä kielibarometrissa, mutta ruotsin- ja suomenkielisen palvelun välinen ero näissä palveluissa on kasvanut jonkin verran.¹⁵⁴ Ruotsinkieliset siis ovat näiltä osin pääsääntöisesti tyytymättömämpiä kuin vuonna 2016.¹⁵⁵ Folktinget on todennut, että ruotsinkielisestä henkilöstöstä on jo nyt pulaa monilla aloilla, ja jatkossakin tarvitaan henkilöitä, jotka pystyvät tarjoamaan palvelua ruotsiksi. Folktinget pitää tärkeänä,

150 Lindell, M. (2021), s.120

151 Lindell, M. (2021), s. 121–123

152 Lindell, M. (2021), s. 127

153 Lindell, M. (2021), s. 84

154 Lindell, M. (2021), s. 78

155 Lindell, M. (2021), s. 71

että viranomaiset kehittävät aktiivisesti kotoutumispolkuja sekä suomeksi että ruotsiksi. Folktingetin selvityksen mukaan ruotsinkieliselle työvoimalle on suuri tarve muun muassa sosiaali- ja terveysalalla.¹⁵⁶

Myös muihin kunnan palveluihin kuin sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin tyytyväisintä on kuntien ruotsinkielinen enemmistö. Seuraavaksi tyytyväisintä on suomenkielinen vähemmistö. Ruotsinkielinen vähemmistö antaa heikoimman kieliarvosanan kaikkien palveluiden osalta.

Vuonna 2021 julkaistussa perusoikeusbarometrissa selvitettiin vastaajien luottamusta oikeuslaitokseen, heidän näkemyksiään julkishallinnosta tai paikallisviranomaisesta ja kokemuksia asioinnista julkishallinnossa tai paikallisviranomaisessa. Perusoikeusbarometrin mukaan ruotsinkieliset vastaajat ovat yleisesti ottaen vähiten tyytyväisiä sekä julkishallinnon että paikallisviranomaisten toimintaan. Perusoikeusbarometrin tuloksista kerrotaan tarkemmin osassa 4.3.4.

Yleisesti voidaan todeta, että erityisesti kunnissa vähemmistöasema edelleen usein vaikuttaa kielteisesti kieliryhmän palvelukokemuksiin.

4.3.2 Saamen kielet

Saamelaisia asuu ympäri Suomen. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisiä kunnan järjestämiä palveluita ovat pääosin saamen kielen opetus ja varhaiskasvatuspalvelut. Saamelaisten kotiseutualueella merkittävin saamenkielisiä palveluita tarjoava taho on kunta. Saamelaisalueen kunnat eroavat toisistaan sekä väkimäärän että saamelaisten ja saamenkielisten osuuden mukaan. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat alkaneet kehittää saamenkielisiä palveluitaan. Saamelaisalueen kuntien yhteisessä kielistrategiatyössä on laadittu kuntakohtainen tavoitesuunnitelma, jonka mukaan kunnat kehittävät saamenkielisten palveluiden saatavuutta, kielilain tuntemusta ja saamenkielistä palveluista tiedottamista. Kielistrategiatyön jalkauttaminen on tällä hetkellä käynnissä kaikissa kunnissa.¹⁵⁷

Vuoden 2020 saamebarometrin mukaan kotiseutualueella vastaajat kokevat mahdollisuutensa vaikuttaa kielellisiä oikeuksia koskeviin päätöksiin suuremmiksi kunnallisella tasolla kuin valtakunnan tasolla. Muun Suomen vastaajien mielestä vaikutusmahdollisuudet

¹⁵⁶ Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

¹⁵⁷ Arola, L. (2021), s.19–21

kotikunnan asioihin ja valtakunnallisen tason asioihin ovat yhtä heikot. Barometrin mukaan harva vastaaja tietää, kehen he voivat ottaa yhteyttä saamenkielisiä palveluita koskeissa kysymyksissä.¹⁵⁸

Monilta viranomaisilta puuttuvat barometrin mukaan edelleen perusedellytykset saamelaiden kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Erityisiä ongelmia on aiheuttanut esimerkiksi verkkoasioinnin lisääntyminen ilman, että saamenkielinen verkkoasiointi olisi tehty mahdolliseksi.¹⁵⁹

Saamelaiskäräjät on ilmaissut huolensa saamenkielisten tulkkien määrästä ja ammattikunnan ikääntymisestä. Saamelaiskäräjien aloitteesta Saamelaisalueen koulutuskeskus järjesti yhdessä muiden oppilaitosten kanssa erillisrahoitteisen saamen kielten tulkkaus-hankkeen, jonka myötä saamenkielisten tulkkien määrää ja ammattitaitoa pyrittiin kehittämään. Koulutushanke on vielä käynnissä vuoden 2021 loppuun ja sen odotetaan hieman helpottavan tulkkien määrää. Viranomaisilla on ollut haasteita löytää kiinnostuneita tekemään asiointitulkkausta. Saamenkielistä tulkkipalvelua tulisikin saamelaiskäräjien näemyksen mukaan kehittää eri viranomaisten työn tueksi. Saamelaiskäräjät on myös nostanut esille huolen siitä, onko tulkin rooli sopivin mm. sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Useasti asiakkaat tarvitsevat laajempaa neuvontaa ja tukea saamen kielellä, kuin mihin tulkin rooli ylettyy. Saamelaiskäräjät esitti keväällä 2021 Lapin sairaanhoitopiirille saamenkielisen terveysasiointitulkin palkkaamista, jonka toimenkuva olisi perinteistä tulkintehtävä laajempi ja terveysasiointitulkillä olisi ollut mahdollisuus neuvoa ja opastaa saamenkielistä asiakasta.¹⁶⁰

4.3.3 Viittomakielet

Vuonna 2020 ensimmäistä kertaa tehdyssä viittomakielibarometrissa selvitettiin tulkkaus- ja saattavuutta julkisissa palveluissa.¹⁶¹ Barometrin mukaan tulkkauspalvelujen järjestämisvelvoite ei ole kaikkien viranomaisten ja julkisten palvelujen tarjoajien tiedossa, ja velvoitteen toteuttaminen jää siksi useimmiten viittomakielisten asiakkaiden hoidettavaksi.¹⁶² Viittomakielibarometrilla haluttiin niin ikään selvittää vammaisten henkilöiden

158 Arola, L. (2021), s. 59–61

159 Arola, L. (2021), s. 22

160 Saamelaiskäräjät. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*.

161 Rainò, P. (2021), s. 52

162 Rainò, P. (2021), s.61

tulkkauspalvelusta annetun lain (133/2010) nojalla suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä järjestettävien tulkkauspalvelujen saatavuutta sekä tulkkauspalvelujen laatua.¹⁶³

Tulkkauspalvelujen laatua ja saatavuutta käsittelevissä kommentteissa nousi esiin Kelan tulkkauspalveluja järjestävän VATU-keskuksen rajallisten aukioloaikojen vaikutus tulkkiensa saatavuuteen sekä tulkkauksen laatuongelmat, jotka kommenttien mukaan johtuvat Kelan välittämien tulkkiensa kielellisten taitojen vaihtelusta, asiakasnäkökulman puutteesta tulkki-välityksessä, kilpailuttamisesta ja etätulkkauspalvelun osalta työn vaativuudesta. Suomen-ruotsalaista viittomakieltä taitavien tulkkiensa määrä on myös riittämätön.¹⁶⁴

Kuurojen Liiton näkemyksen mukaan tulkkaus ei ole suoraan kielellisten oikeuksien turvaaja, vaan enemmänkin nähtävissä yhdenvertaisuuslain tarkoittamana kohtuullisena mukautuksena. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tehnyt kuulokeskuksille suunnatun kyselyn alkuvuonna 2021, jolla valtuutettu selvitti, millä tavalla kuulovammaisen lapsen perheelle annetaan tietoa kuulovammasta, kuulon kuntoutuksesta ja viittomakielestä. Kyselyn tuloksia ei vielä tämän kertomuksen työstämisen aikaan ollut käytettävissä.¹⁶⁵

Kuurojen Liiton mukaan viranomaisten tietoisuutta tulkkauspalvelun järjestämisvastuusta tulee edelleen lisätä etenkin sosiaali- ja terveystieteissä. Korona-aikana Kelan tulkkauspalveluissa hyödynnettiin digitaalisuutta tehokkaammin ja sallittiin etätulkkauksen käyttö. Se paransi erityisesti joidenkin haja-asutusalueilla asuvien mahdollisuutta saada tulkki myös lyhyellä varoitusaikalla sekä lisäsi pandemiatilanteessa terveysturvallisuutta. Liitto huomauttaa, että etätulkkaus ei kuitenkaan sovi kaikkiin tilanteisiin eikä kaikille asiakasryhmille. Kelan uusi tulkkauspalvelun hankintakausi alkoi 1.4.2021 ja Kuurojen Liittoon käsityksen mukaan tulkkauspalvelu toimii tällä hetkellä asiakkaille suhteellisen ongelmitta.¹⁶⁶

Viittomakieltä äidinkielenään käyttävät ovat hyvin perillä kielellisistä oikeuksistaan. 90 prosenttia viittomakielibarometriin vastanneista pitää niiden merkitystä omalla kohdallaan tärkeinä tai erittäin tärkeinä. Viimeisen kolmen vuoden aikana joka kymmenes viittomakielibarometriin vastannut kertoi kääntyneensä syrjintäasioissa esimerkiksi

163 Rainò, P. (2021), s.62

164 Rainò, P. (2021), s.63–69

165 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

166 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

yhdenvertaisuusvaltuutetun, tasa-arvovaltuutetun, viittomakielisten oman etujärjestön Kuurojen Liitto ry:n, hallinto-oikeuden, Kela-valtuutetun, eduskunnan oikeusasiamiehen tai vammaisasioihin erikoistuneen lakimiehen puoleen.¹⁶⁷

4.3.4 Muiden kieliryhmien kokemukset

Muiden kieliryhmien haasteet liittyvät yleisesti pitkälti tulkkaukseen. Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestön käsityksen mukaan maahanmuuttajilla on usein vain vähän tietoa siitä, miten Suomen terveydenhoitojärjestelmä toimii. Epätietoisuus johtaa järjestön käsityksen mukaan siihen, että maahanmuuttajat joutuvat hakeutumaan palveluihin ulkomaille.¹⁶⁸

Suomen somalialaisten liiton mukaan somalin kielen osalta tulkkauksen tasossa on suurta vaihtelevuutta. Päiväkotien ja koulujen kirjalliset materiaalit on usein kehnosti käännetty ja huonosti ymmärrettävissä somalia äidinkielenään puhuvalle henkilölle. Sairaanhoidon palveluissa on tullut ilmi tapauksia, joissa tulkkien kielitaito (somaliksi-suomi) ei ole ollut riittävä oikean käännöksen takaamiseksi. Myös kärjäoikeudessa ja Maahanmuuttoviraston haastatteluiden tulkkauksen tasossa on liiton mukaan ollut samankaltaisia ongelmia. Opetus-, maahanmuutto- ja oikeuspalveluiden sekä terveydenhuollon alalla olevien tulkkien taitotasoa pitäisi liiton mukaan pystyä jollain lailla seuraamaan vakavien väärinymmärrysten välttämiseksi.¹⁶⁹ Viron kieltä puhuvia edustava Tuglas-seura toteaa, että maahanmuuttajista suuri osa ei hallitse englantia kovin hyvin tai ei ollenkaan. Selkosuomen ja selkoruotsin roolia pitää vahvistaa oleellisesti. Englannin kielen sijasta tai sen ohessa viranomaisten tiedotuksen pitäisi tapahtua selkokielellä.¹⁷⁰

Työ- ja elinkeinoministeriö on julkaissut selvityksen erityisesti kotoutumisen yhteydessä käytettävän asioimistulkkauksen nykytilasta, ja siinä tarkastellaan myös tulkkauksen laatua. Selvityksen mukaan tilaaja-asiakkaat ovat pääosin tyytyväisiä asioimistulkkauksen laatuun ja tulkkien saatavuuden haasteet näkyvät pääasiassa vain harvinaisemmissa kielissä. Moni selvityksessä tunnistettu haaste liittyy siihen, että asioimistulkkauksen kilpailutus on ollut vaikeaa toteuttaa riittävän hyvin. Selvityksen havaintojen perusteella asioimistulkkauksen laadun kehittämistä kannattaa jatkossa lähestyä erityisesti tulkkien

167 Rainò, P. (2021), s. 84–85

168 Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry. (24.6.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.*

169 Suomen somalialaisten liitto ry. (22.6.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.*

170 Tuglas-seura. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.*

osaamisen kehittämisen ja kouluttautumisen sekä hankinta- ja seurantamenettelyjen kehittämisen avulla. Lisäksi sitä, mistä hyvä asioimistulkkauksen laatu syntyy, voitaisiin pyrkiä määrittelemään valtakunnallisen ohjeen tai suosituksen muotoon.¹⁷¹

Perusoikeusbarometrissa selvitettiin vastaajien tyytyväisyyttä julkishallintoon ja paikallisiin viranomaisiin kysymällä mielipidettä siitä, kuinka julkishallinto tai paikalliset viranomaiset ovat onnistuneet helpottamaan tietojen löytämistä internetistä ja ilman internetiä, tarjoamaan helppoja tapoja tehdä virallisia valituksia sekä tarjoamaan ihmisille tietoa heidän oikeuksistaan ja eduistaan, myös yksinkertaisella ja helppolukuisella tavalla.

Yleisenä havaintona todettiin, että arabiankieliset ovat kaikilta osin tyytyväisimpiä: heistä 56–90 prosenttia on samaa tai vahvasti samaa mieltä jokaisen väittämän kanssa. Toiseksi tyytyväisimpiä ovat venäjänkieliset. Seuraavaksi tyytyväisimpiä ovat koko väestön vastaajat. Vähiten tyytyväisiä taas ovat ruotsinkieliset vastaajat. Ruotsinkielisistä vain 10 prosenttia on samaa tai vahvasti samaa mieltä siitä, että julkishallinto tai paikallisviranomaiset helpottavat tietojen löytymistä ilman internetiä käyttämällä esimerkiksi esitteitä tai julisteita. Venäjänkielisistä näin kokee 37 prosenttia, ja tyytyväisin on arabiankielisten ryhmä (56 prosenttia).

Arabiankielisistä vastaajista 90 prosenttia on samaa tai vahvasti samaa mieltä väittämästä, että julkishallinto tai paikallisviranomaiset helpottavat tietojen löytymistä internetistä. Venäjänkielisistä näin ajattelee 62 prosenttia. Koko väestöstä samaa tai vahvasti samaa mieltä väittämän kanssa on reilu puolet. Vähiten tyytyväisiä asiaan ovat ruotsinkieliset (43 prosenttia samaa tai vahvasti samaa mieltä). Ruotsinkielisistä eri mieltä tai vahvasti eri mieltä on 28 prosenttia ja koko väestön otoksesta reilu neljännes. Ruotsinkielisistä vajaa viidesosa on eri mieltä tai vahvasti eri mieltä väittämästä, että julkishallinto tai paikallisviranomaiset tarjoavat ihmisille tietoa heidän oikeuksistaan ja edusta.

Koko väestöstä vajaa neljännes ja venäjänkielisistä viidennes on eri mieltä väittämästä, että julkishallinto tai paikallisviranomaiset tarjoavat ihmisille tietoa yksinkertaisella, helppolukuisella tavalla. Ruotsinkielisistä vastaajista tätä mieltä on 27 prosenttia. Kaiken kaikkiaan seikat, joissa julkishallinnon ja paikallisten viranomaisten pitäisi vastausten perusteella kehittää toimintaansa eniten olivat tietojen löytymisen helpottaminen ilman internetiä, helpon virallisen valituksen tekotavan tarjoaminen ja tiedon tarjoaminen yksinkertaisella, helppolukuisella tavalla.¹⁷²

171 Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:45: Selvitys asioimistulkkauksen nykytilasta, s. 29 ja 55.

172 Nenonen, T. ym. (2021), s. 28–30

Venäjänkieliset vastaajat ovat kokeneet eniten ongelmia kansallisen viranomaisen kanssa (67 prosenttia vastaajista). Arabian- ja ruotsinkieliset ovat molemmat kokeneet suunnilleen yhtä usein ongelmia paikallisten/alueellisten ja kansallisten viranomaisten kanssa. Kaikissa ryhmissä vähiten ongelmia on koettu muun viranomaisen kanssa.¹⁷³

4.4 Kieliryhmien kokemukset häirinnästä ja kieli-ilmapiiiristä

Kieleen perustuva syrjintä on kielletty perustuslaissa (731/1999) ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014). Yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä määritellään syrjinnän muodot ja 14 §:ssä häirintä. Tähän osioon on kerätty kokemukset kieliryhmien kohtaamista asenteista ja kieleen perustuvasta syrjinnästä ja häirinnästä. Tarkastelun pohjana on kielellisten oikeuksien seurantabarometrit ja perusoikeusbarometri.

Syrjintä ei aina näy tilastoissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu keräsi esimerkiksi syksyllä 2019 tietoa afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä verkkolomakkeen ja yksilöhaastattelujen avulla. Reilusti yli puolet vastaajista ei ollut ilmoittanut kokemastaan syrjinnästä millekään viralliselle taholle. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyrkii sidosryhmätyöllä sekä sosiaalisen median avulla tavoittamaan syrjinnän suhteen aliraportoituja ryhmiä. Valtuutettu pyrkii omassa toiminnassaan harjoittamaan erilaiset vähemmistöryhmät huomioivaa ja inklusiivista viestintää ja on toivonut muidenkin viranomaisten huomioivan tämän toiminnassaan.¹⁷⁴

Tutkimusten mukaan tehokkaimpia tapoja vaikuttaa ennakkoluuloihin ovat ryhmien väliset kontaktit sekä erilaiset tiedollisen vaikuttamisen keinot. Nämä kaksi tapaa vaikuttaa ennakkoluuloisiin asenteisiin ovat myös eri vaikutuskeinoista eniten tutkittuja. Ihmiset, joilla on hyviä kokemuksia vuorovaikutuksesta toisten ryhmien kanssa, suhtautuvat myös myönteisemmin näiden ryhmien jäseniin. Ryhmienvälistä kontaktia pidetään yhtenä toimivimmista keinoista vaikuttaa ennakkoluuloisiin asenteisiin. Tiedolliseksi vaikuttamiseksi voidaan lukea sellaiset vaikutuskeinot, joissa ennakkoluulojen purkamiseen pyritään tietoa lisäämällä tai kriittiseen pohdintaan ohjaamalla.¹⁷⁵

173 Nenonen, T. ym. (2021), s. 33

174 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2021). *Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020*. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. s. 14–18

175 Oikeusministeriö (2020). *Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista*. Policy Brief 4, Syrjintä Suomessa, 2020, s. 11–12

Viranomaisten viestinnän kehittäminen monikielisempään suuntaan, erityisesti sosiaalisessa mediassa, tukisi paitsi kielellisten oikeuksien parempaa toteutumista myös parempaa kieli-ilmapiiiriä ja osallisuuden kokemusta. Oikeuskansleri Tuomas Pöysti on todennut, että perustuslain osallisuuteen liittyvät säännökset ovat selkeästi kieleen sidottuja. Kieli on oikeuskanslerin mukaan oikeuden ymmärrettävyyden perusta – oikeusvaltiossa laki on ennakoitavaa, julkista ja yleisesti saatavilla olevaa. Kielellisten oikeuksien toteutumatta jääminen tai vieraannuttava kieli estävät siten osallisuuden, oikeusturvan ja hyvän hallinnon toteutumisen.¹⁷⁶

4.4.1 Kansalliskielet

Vuosina 2012–2016 selvästi havaittu kieli-ilmapiiirin huonontuminen on laantunut. Vuoden 2020 kielibarometrin mukaan kieli-ilmapiiiri ei ole muuttunut huonommaksi kotikunnassa ja lähiympäristössä. Suomenkielinen vähemmistö kokee kotikuntansa kieli-ilmapiiirin huonommaksi kuin ruotsinkieliset. Sama tulos saatiin myös vuoden 2016 kielibarometrissa. Ruotsinkielinen vähemmistö kokee ilmapiiirin huonontuneen eniten. Sekä ruotsin- että suomenkielisillä kieliryhmien nuorimmat ja vanhimmat kokevat kieli-ilmapiiirin huonoimmaksi. Keski-ikäisillä (50–54-vuotiailla) ruotsinkielisillä on myönteisin käsitys kieli-ilmapiiiristä. Miehet pitävät kieli-ilmapiiiriä parempana kuin naiset. Mitä parempi toisen kotimaisen kielitaito, sitä myönteisemmäksi kieli-ilmapiiiri koetaan. Ruotsinkieliset ovat sitä mieltä, että suhtautuminen muihin kieliryhmiin on muuttunut huonommaksi tiedotusvälineissä, sosiaalisessa mediassa ja valtakunnanpolitiikassa. Suurin osa ei ole kokenut ennakkoluuloja, häirintää tai syrjintää viimeksi kuluneen vuoden aikana, mutta ruotsinkieliset kokevat ennakkoluuloja ja häirintää useammin. Ruotsinkieliset kokevat ennakkoluuloja ja häirintää enemmän kuin syrjintää. Suomenkielisten osalta tilanne on päinvastainen. Sekä ruotsin- että suomenkieliset ilmoittavat tuntevansa toisiaan, että työpaikalla enemmistökieltä puhuvat kohtelevat heitä huonosti.¹⁷⁷

Folktinget saa vuosittain reilut 100 yhteydenottoa henkilöiltä, jotka kokevat saaneensa puutteelliset palvelut ruotsiksi. Niissä tapauksissa, joissa yhteydenotot koskevat puutteita viranomaisen velvollisuudesta tarjota palvelua ruotsin kielellä, Folktinget ottaa yhteyttä viranomaiseen ja pyytää selitystä sekä kehottaa viranomaista ryhtymään toimenpiteisiin kielilain noudattamiseksi ja puutteiden korjaamiseksi. Yhteydenpito on viime vuosina pikemminkin lisääntynyt kuin vähentynyt. Syitä siihen, että palveluja ei ole tarjottu yhdenvertaisesti ruotsin- ja suomenkielisinä ovat Folktingetin mukaan ovat puutteet suunnittelussa ja palveluketjussa, henkilöstön puutteellinen kielitaito ja tietotaito siitä, mitä

¹⁷⁶ Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2018, s. 12

¹⁷⁷ Lindell, M. (2021), s.62–63

kielilaissa säädetään viranomaisen velvollisuudesta tarjota palveluja molemmilla kansalliskielillä. Usein viitataan resurssi- ja henkilöstöpulaan. Myönteinen kieli-ilmapiiiri edellyttää Folktingetin mukaan viranomaisen oma-aloitteista signaalia siitä, että se haluaa tarjota palvelua asiakkaalle molemmilla virallisilla kielillä.¹⁷⁸

Kielibarometrin mukaan kieli-ilmapiiirin parantaminen on tarpeen sekä ruotsinkielisten että suomenkielisten näkökulmasta. Suomenkieliset kokevat kieliryhmien väliset suhteet kielteisemmiksi kuin ruotsinkieliset. Kaksikieliset kunnat, joissa on suomenkielinen vähemmistö, voivat kehittyä ottamaan kunnassa asuvat suomenkieliset paremmin huomioon.¹⁷⁹

Kotimaisten kielten keskuksen mukaan yleisesti kärjistynyt keskusteluilmapiiiri heijastuu myös kieltä ja kieliä koskevaan keskusteluun. Kieliä ja hyvää kielenkäyttöä tukemalla tuetaan myös ihmisiä ja yhteisöjä ja sitä kautta vähennetään syrjäytymistä, joka on yksi polarisaation lähde. Vihamielinen ilmapiiiri estää keskuksen mukaan niin suomen kieltä kuin muita kieliä koskevaa keskustelua, ja vihamielisyys saattaa kohdistua myös keskustelijan käyttämään kielimuotoon tai kielenkäyttötapaan. Haasteena on luoda ilmapiiiri, joka kannustaa käyttämään suomea eri taitotasolla ja hyväksyy erilaisille puhujille kielellisen osallisuuden monen tasoiseen suomen kieleen. Eri kielten näkyvä läsnäolo lisää yleensä tietoisuutta myös omasta äidinkielestä ja sen ominaispiirteistä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostettu kielitietoinen opetus voi toteutuessaan vaikuttaa tähän myönteiseen suuntaan.¹⁸⁰

4.4.2 Saamen kielet

Kieli-ilmapiiiriä käsittelevä osio oli ensimmäistä kertaa mukana saamebarometrissa vuonna 2020. Barometrin mukaan puolet vastaajista kotiseutualueella ja kaksi kolmannesta muualla Suomessa ei ole kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää, koska on puhunut saamea. Viidennes kotiseutualueella ja kuudennes muualla Suomessa on kokenut em. asioita vähintäänkin joskus ja saman verran yksittäisiä kertoja. Syrjintä on joissakin tapauksissa kohdistunut kielen sijasta tai sen lisäksi saamelaiseen etnisyyteen.¹⁸¹

Saamebarometrin mukaan kokemus kieli-ilmapiiiristä on vaihteleva. Kolmannes kotiseutualueella kokee suhteiden muuttuneen myönteisimmiksi ja 15 % kielteisimmiksi. Lähes puolet vastaajista kokee suhteet vaihteleviksi. Muualla Suomessa lähes puolet ei osaa

178 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

179 Lindell, M. (2021), s. 126

180 Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021).

181 Arola, L. (2021), s. 63–64

sanoa, minkälaiset suhteet ovat tai ei ole vastannut kysymykseen. Kotiseutualueen ulkopuolella viidennes kokee suhteiden muuttuneen myönteisimmiksi ja puolet ei osaa sanoa tai ei vastannut kysymykseen.¹⁸² Tämä on Saamelaiskäräjien mukaan oletettavaa, sillä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella suomenkielisillä ei välttämättä ole juurikaan kosketusta saamenkielisiin. Saamelaiskäräjien saamelaisväestöltä saadun palautteen perusteena yksi keskeinen este saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiselle on viranomaisten ja muun väestön negatiiviset asenteet saamen kieliä kohtaan.¹⁸³

4.4.3 Viittomakielet

Viittomakielibarometrin mukaan kuuroille henkilöille ennakkoluulot näyttäytyvät esimerkiksi epäilyksinä, jotka liittyvät kuuron ihmisen yleiseen kykenevyyteen, heidän oman kielensä potentiaaliin taikka viittomakielen asemaan kielenä kielten joukossa. Syrjintä voi aiheutua viitotun ja puhutun kielen väistämättömistä eroista, jotka tulevat esiin esimerkiksi niissä kuurojen ja kuulevien henkilöiden vuorovaikutustilanteissa, joissa tulkkaus on tarpeen, mutta se koetaan rasitteeksi. Häirinnäksi koetaan epämiellyttävä nimittely kuuromykäksi ja syrjinnäksi ulkopuolelle jättäminen niin työ-, opiskelu- kuin asuinyhteisössä kuten myös epäystävällinen kohtelu erilaisissa palveluissa. Kolmasosa vastaajista ilmoitti kohdanneensa viittomakieltä käyttäessään ennakkoluuloisuutta, häirintää tai syrjintää yksittäisiä kertoja, ja kymmenesosa on usein kokenut tulleen loukatuksi tai syrjityksi. Vaikka vastaajien enemmistö (62 %) ei ollut koskaan kokenut häirintää, omakohtaisissa kuvauksissa tämä kuitenkin tuli esiin. Kielellistä syrjintää ilmoitetaan tapahtuvan myös viittomakielisen yhteisön sisällä, esimerkiksi niin, että suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien ajatellaan pärjäävän suomalaisella viittomakielellä.¹⁸⁴ Kuurojen Liiton tietoon tulee ajoittain yksittäisten henkilöiden kokemuksia erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa. Näissä tapauksissa viittomakielen merkitystä vähätellään, kieltäydytään tilaamasta tulkkia sekä vaaditaan kuurolta huulilta lukua ja puhumista.¹⁸⁵

4.4.4 Muiden kieliryhmien kokemuksia

Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry:n mukaan karjalan kielen ja karjalankielisten suhteen kieli-ilmapiiiri Suomessa on hyvin huono. Karjalan kielestä ja karjalankielisistä ei yleisesti ottaen juurikaan tiedetä valtaväestön parissa ja virheelliset

182 Arola, L. (2021), s. 69

183 Saamelaiskäräjät. (2.7.2021).

184 Rainö, P. (2021), s.75–78

185 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

tiedot ovat erittäin yleisiä.¹⁸⁶ Yhdistyksen mukaan äärimmäisen uhanalainen karjalan kieli on vaarassa kadota kokonaan, jos päättäväisiin elvytystoimiin ei ryhdytä välittömästi.¹⁸⁷ Suojärven pitäjäseuran toiveena on, että Itä-Suomen yliopiston elvytys hanke johtaisi positiivisiin tuloksiin. Vuoden 2021 alussa käynnistynyttä hanketta voi yhdistyksen mukaan kiittää siitä, että se on toteuttanut laajan kuulemisen, jossa on hankittu paljon tietoa ”kentän” näkemyksistä.¹⁸⁸ Karjalan kielet r.y.:n mukaan monikulttuurisuutta ja -kielisyyttä ymmärretään nykyään Suomessa varsin hyvin, vaikka parantamisen varaa olisi.¹⁸⁹

Perusoikeusbarometrin mukaan viimeisten viiden vuoden aikana vähintään kerran häirintää on kokenut 72 % arabiankielisistä miehistä ja 66 % arabiankielisistä naisista. Ruotsinkielisten osalta näin on vastannut noin 50 prosenttia miehistä ja 58 prosenttia naisista. Venäjänkielisistä näin vastaa sekä miesten että naisten osalta 51 %.¹⁹⁰

Monikielisiä edustavan Familia r.y.:n mukaan yleinen yhteiskunnassa vallitseva ilmapiiri ja suhtautuminen vähemmistöryhmiin heijastuvat myös kieli-ilmapiiriin. Familian edustamissa pariskunnissa ja perheissä ainakin toinen puolisoista on muuttanut Suomeen muualta. Lisääntynyt vihapuhe julkisessa keskustelussa, erityisesti sosiaalisessa mediassa, kohdistuu usein nimenomaan vähemmistöryhmiin. Osa pelkää puhua omaa äidinkieltään julkisilla paikoilla, koska pelkää tuntemattomien henkilöiden rasistista käytöstä vierasta kieltä puhuttaessa. Osa ei koe mielekkääksi käyttää siitä syystä omaa kieltään julkisissa tilanteissa ja tilanteissa tai viranomaisien kanssa asioidessa. Lisäksi kahden kulttuurin perheissä, joissa toinen puoliso puhuu suomea äidinkielenä, koetaan, että monesti suomea puhuva puoliso saa parempaa palvelua ja paremmin kielellisesti selitettynä asiat kuin vieraskielinen puoliso. Monesti maahan muuttanut puoliso voidaan sivuuttaa palvelutilanteesta, jos suomea puhuva puoliso on mukana. Vihapuhe ja negatiiviset asenteet ovat yhdistyksen mukaan lisääntyneet entisestään viimeisten vuosien aikana. On tärkeää, että viranomaiset tiedottavat kieliryhmien oikeuksista ja kannustavat kieliryhmiä aktiivisesti käyttämään omaa kieltään. Myönteistä ilmapiiriä edistäisi yhdistyksen mukaan myös se, että viranomaiset yrittävät puhua asiakkaan kieltä, vaikka se ei olisikaan sujuvaa. Viranomaisella olisi Familian mukaan hyvä olla näkyvillä tieto siitä, millä kaikilla kielillä hänen kanssaan voi asioida.¹⁹¹

186 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021).

187 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021).

188 Suojärven pitäjäseura ry. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.*

189 Karjalan Kielet ry. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.*

190 Nenonen, T. ym. (2021), s. 58

191 Familia ry. (2.7.2021).

4.5 Totuus- ja sovintoprosessit

4.5.1 Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti työtä saamelaisten totuus- ja sovintokomission perustamiseksi jatketaan nykyisellä hallituskaudella.¹⁹² Komission työn tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista sekä tehdä tämä tieto näkyväksi. Komissio pyritään asettamaan mahdollisimman pian.¹⁹³ Saamelaiset valitsivat jäsenensä totuus- ja sovintokomissioon joulukuussa 2020. Helmikuussa 2021 Saamelaiskäräjät hyväksyi kokouksessaan yksimielisesti valtion esittämät totuus- ja sovintokomission komissaariehdokkaat.¹⁹⁴

Hallitus käynnisti saamelaisasioita käsittelevän sovintoprosessin valmistelun lokakuussa 2017. Aloite prosessille (totuus- ja sovintokomission asettamiselle) tuli saamelaiskäräjiltä. Osana valmistelua järjestettiin laaja kuulemiskiertue Saamenmaalla ja Suomen suurimmissa kaupungeissa 2.5.–29.6.2018, minkä pohjalta julkaistiin myös kuulemisraportti.¹⁹⁵

Totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on tunnistaa ja arvioida historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia, selvittää miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisöönsä nykyisessä tilanteessa ja ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa. Totuus- ja sovintokomission jäsenet ovat laajaa luottamusta nauttivia henkilöjä saamelaisten ja suomalaisen yhteiskunnan keskuudessa. Jäsenet ovat riippumattomia eivätkä edusta sitä tahoa, joka on heitä esittänyt tai heidät valinnut. Komissiossa on viisi komissaaria, joista kaksi valitaan valtioneuvoston esityksestä, kaksi Saamelaiskäräjien esityksestä ja yksi Kolttien kyläkokouksen esityksestä.¹⁹⁶

192 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). s. 90.

193 Valtioneuvoston kanslia: *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio* [verkkosivu]. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://vnk.fi/saamelaisasioiden-sovintoprosessi>.

194 Rasmus, L., Tammela, L. & Torikka, X. (18.12.2020). *Saamelaiset valitsivat jäsenensä totuus- ja sovintokomissioon: jäseniksi esitetään Heikki J. Hyväristä, Miina Seurujärveä sekä Irja Jefremoffia*. YLE Uutiset. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11702820>;

Saamelaiskäräjät. (1.3.2021). *Saamelaiskäräjät hyväksyi valtion esitykset komissaariehdokkaiksi*. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://www.samediggi.fi/2021/03/01/saamelaiskarajat-hyvakysi-valtion-esitykset-komissaariehdokkaiksi/>

195 Valtioneuvoston kanslia. (26.11.2018). *Saamelaisten asioita koskevan sovintoprosessin kuulemisraportti julkaistu*. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://vnk.fi/-/kuulemisraportti-on-julkaistu>.

196 Saamelaiskäräjät: *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio* [verkkosivu]. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://www.samediggi.fi/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio/>.

4.5.2 Kuurojen ja viittomakielisten sovintoprosessi

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan valtioneuvosto käynnistää valtiollisen sovintoprosessin kuuroihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista Suomen historiassa¹⁹⁷. Tämän kirjauksen pohjalta käynnistyi kesäkuussa 2020 valtioneuvoston 180 000 eurolla rahoittama tutkimushanke ”Viitotut muistot: kuuroihin ja viittomakieliseen yhteisöön kohdistuneet oikeudenloukkaukset”, joka kestää vuoden 2021 loppuun asti. Tutkimushanke toteutetaan Helsingin yliopiston, THL:n, Humanistisen ammattikorkeakoulun, Tampereen yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston yhteistyönä. Hankkeen ensisijaisena tehtävänä on selvittää laajasti kohdeyhteisöön kohdistuneita oikeudenloukkauksia 1900-luvun alusta alkaen sekä sitä, miten nämä ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat kohdeyhteisön mahdollisuuksiin osallistua yhdenvertaisesti yhteiskuntaan, mutta myös sen edellytyksiin ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tutkimushanke pohjustaa sovintoprosessia tuottamalla tietoa prosessin jatkolle muun muassa siitä, miten kohdeyhteisö suhtautuu sovintoprosessiin.¹⁹⁸

197 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). s. 90.

198 Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta: *Viitotut muistot: kuuroihin ja viittomakieliseen yhteisöön kohdistuneet oikeudenloukkaukset* [verkkosivu]. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://tietokayttoon.fi/-/viitotut-muistot-kuuroihin-ja-viittomakieliseen-yhteisoon-kohdistuneet-oikeudenloukkaukset>.

4.6 Keskeiset huomiot

1. Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2020 suositellut Suomelle välittömäksi toimeksi varmistaa yhteiskunnallinen yhteisymmärrys Suomen kaksikielisyydestä (suomen kieli ja ruotsin kieli) lisäämällä korkeimman poliittisen tason tukemaa tietoista ja selkeää sitoutumista siihen. Ruotsinkielisiä julkisia palveluita koskevien sitoumusten tulisi olla realistisia, tehokkaita, riittävästi resursoituja ja säännöllisesti seurattuja. Marinin hallituksen hallitusohjelmaan on kirjattu kansalliskielistrategian uudistaminen.
2. Ruotsin- ja suomenkielisten palveluiden yhdenvertaisen tarjoamisen esteiksi on esitetty muun muassa palveluketjun puutteellista suunnittelua, henkilöstön puutteellista kielitaitoa ja tietotaitoa siitä, mitä kielilaissa säädetään viranomaisen velvollisuudesta tarjota palveluja molemmilla kansalliskielillä. Usein viitataan resurssi- ja henkilöstöpulaan.
3. Eri kieliryhmät huomioiva viranomaisviestintä on keskeinen osa kielellisten oikeuksien toteutumista ja tukee myös osaltaan myönteisempää kieli-ilmapiiiriä. Viranomaisten monikielisessä tiedottamisessa on edelleen kehittämistarpeita.
4. Viranomaisten on tarpeen kiinnittää jatkossa huomiota tulkkauspalveluiden sujuvuuteen.
5. Yleisesti voidaan todeta, että erityisesti kunnissa vähemmistöasema edelleen usein vaikuttaa kielteisesti kieliryhmän palvelukokemuksiin.
6. Julkishallinnon ja paikallisten viranomaisten pitäisi erityisesti helpottaa tietojen löytymistä ilman internetiä, kehittää helpon virallisen valituksen tekotavan tarjoamista ja tarjota tietoa yksinkertaisella, helpolukuisella tavalla.
7. Kielibarometrin mukaan vuosina 2012–2016 selvästi havaittu kieli-ilmapiiirin huonontuminen on laantunut. Vähemmistöasemassa olevat kokevat useammin kieli-ilmapiiirin huonommaksi.

5 Teemat

5.1 Digitalisaatio

5.1.1 Tausta

Vuoden 2013 kielikertomusta koskevassa mietinnössä perustuslakivaliokunta peräänkuulutti uusia innovatiivisia ratkaisuja siihen, miten teknologiaa voisi hyödyntää kielisten oikeuksien turvaamisessa. Tämän vuoksi vuoden 2017 kielikertomuksessa digitalisaatiota käsiteltiin alueena, jolla on erityistä merkitystä tulevaisuuden kannalta. Kielikertomuksessa 2017 nostetaan muun muassa esiin, miten kansalaisen näkökulmasta tiedon löytäminen ja uusien käyttöalustojen hallinta ovat edellytys digitalisaation parhaalle mahdolliselle hyödyntämiselle. Kertomuksessa esitetään keskeisinä huomioina, että digitaalisten julkisten palveluiden toimivuus suomeksi ja ruotsiksi tulisi varmistaa ja että eri kieliryhmien tarpeet tulisi huomioida, kun kehitetään palveluita asiakaslähtöisesti digitalisoinnin periaatteiden mukaisesti. Tämän lisäksi digitalisoinnin periaatteiden toimintaohjeita tulisi täydentää kieliä koskevilla ohjeilla. Huomioissa painotettiin myös terminologian merkitystä digitalisaatiossa sekä etätulkkauksen ja puheentunnistuksen käyttömahdollisuuksia.

5.1.2 Digitalisaatio valtionhallinnossa

Sitten vuoden 2017 kielikertomuksen digitalisaatio on ollut kantava teema hallitusten ohjelmissa ja hankkeissa. Pääministeri Sipilän hallitusohjelmassa digitalisaatio oli hallituksen strategian läpileikkaava teema. Digitalisaation mahdollisuuksiin haluttiin tarttua muun muassa rakentamalla julkiset palvelut käyttäjälähtöisiksi ja ensisijaisesti digitaalisiksi, jotta julkisen talouden kannalta välttämätön tuottavuusloikka onnistuu. Yhdeksi tämän hallituksen kärkihankkeeksi asetettiin julkisten palveluiden digitalisointi.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmissa on asetettu tavoitteeksi, että Suomi tunnetaan edelläkävijänä, jossa digitalisaation ja teknisen kehityksen tuomia mahdollisuuksia kehitetään ja otetaan käyttöön yli hallinto- ja toimialarajojen. Tavoitteena on nostaa julkisen sektorin teknologia- ja digitalisaatiokyvykkyyttä sekä kehittää julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä.

Digitalisaation edistämisen ohjelma (Digiohjelma) on rakennettu hallitusohjelmatavoitteiden toimeenpanemiseksi. Ohjelma tukee ja kannustaa viranomaisia tuomaan palvelunsa kansalaisten ja yritysten saataville digitaalisina vuoteen 2023 mennessä. Digiohjelman rinnalla hallitusohjelma sisältää kirjaukset kielellisten oikeuksien toteutumisen varmistamisesta suurissa digitalisointihankkeissa.

5.1.2.1 Kielelliset oikeudet digitaalisia palveluja koskevassa lainsäädännössä

Laissa digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019, jäljempänä Digilaki) säädetään julkisen sektorin elinten verkkosivujen ja mobiilisovellusten saavutettavuudelle asetetuista minimitaso vaatimuksista, saavutettavuuden toteutumisen valvonnasta ja viranomaisten velvoitteista liittyen digitaalisten palvelujen järjestämiseen yleisölle. Laki tuli voimaan 1.4.2019 ja sillä toimeenpannaan saavutettavuusdirektiivi Suomessa. Laissa säädetään lisäksi viranomaisten digitaalisten palvelujen järjestämisestä.

Digilaki ei sisällä säännöksiä digitaalisen palvelujen kielistä. Valtiovarainministeriön mukaan lain valmistelun yhteydessä todettiin, että digitaalisiin palveluihin liittyvät kieli-kysymykset tulisi ratkaista muissa hallintoon sovellettavissa yleislaeissa.

Lailla on nähty olevan jonkin verran vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Vaikutusten arvioidaan olevan pääsääntöisesti positiivisia. Hallituksen esitys sisältää maininnan ruotsinkielisten sisältöjen ymmärrettävyydestä ja selkoruotsin toteuttamisesta, mikä lisää viranomaisille kohdistuvia kielellisen osaamisen vaatimuksia. Lisäksi todetaan, että kiinteä osa ymmärrettävyyttä on kielilain mukainen kielellisten oikeuksien turvaaminen myös digitaalisissa palveluissa julkaistavissa sisällöissä.¹⁹⁹ Digitaalisten palvelujen suunnittelussa ja kehittämisessä tulee alusta alkaen kiinnittää huomiota kielellisten oikeuksien käytännön edellytysten turvaamiseen.²⁰⁰

Folktinget katsoo, että digitaalisia palveluja koskevaa lainsäädäntöä tulisi uudistaa ja päivittää, koska se ei vastaa nykypäivän digitaalista todellisuutta, jossa digitaaliset palvelut jatkuvasti kehittyvät, laajenevat ja korostuvat jokapäiväisessä elämässä. Lainsäädäntöä

199 HE 60/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain muuttamisesta.

200 HaVM 27/2018 vp – HE 60/2018 vp, Hallintovaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain muuttamisesta

tulisi myös päivittää, jotta varmistettaisiin palvelujen yhdenvertaisuus molemmilla kansalliskielillä ja selvitetäisiin kysymykset siitä, missä laajuudessa viranomaisten tulee tarjota digitaalisia palveluja molemmilla kansalliskielillä.²⁰¹

5.1.2.2 Ohjeistus kielellisten oikeuksien huomioon ottamisesta digitaalisissa palveluissa

Koska digilaki ei sisällä säännöksiä digitaalisen palvelujen kielistä, on tärkeää, että digitalisoinnin periaatteiden toimintaohjeita täydennettäisiin kieliä koskevilla ohjeilla. Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma vuodelta 2017²⁰² sisälsi valtiovarainministeriön vastuulla olevan toimenpiteen laatia ohjeistus kielten huomioon ottamisesta viranomaisten ICT-ratkaisujen kehittämisessä.

Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportissa 2019²⁰³ todetaan, että maininta kielellistä oikeuksista ja kieliryhmistä on lisätty päivitettyyn JHS-173 suositukseen. JHS-järjestelmä kuitenkin lakkautettiin 2020 tiedonhallintalain voimaantulon myötä. Nykyisin digitaalisten asiointipalvelujen laatukriteerit sisältävät maininnan digipalvelujen kielestä. Viime hallituskaudella valtiovarainministeriössä toteutettiin osana digitaalisten palvelujen ensisijaisuuden edistämistä digitaalisten asiointipalvelujen laatua selvittävä työ. Työssä selvitettiin, mitkä seikat muodostavat asiakkaan kannalta hyvän käyttökokemuksen ja mitkä seikat varmistavat, että viranomaispalvelun tuotantoprosessi johtaa laadukkaaseen palveluun. Työssä määriteltiin digitaalisten asiointipalvelujen laatukriteerit, joihin on sisällytetty kielellisten oikeuksien varmistaminen seuraavalla tavalla: ”Palvelun kieli-valikoima täyttää vähintään kielilainsäädännön vaatimukset. Palvelun käyttäjien tarpeen mukaan palvelu tulee tarjota myös muilla kielillä.”

Tällä hallituskaudella kyseisiä laatukriteereitä käytetään Digi- ja väestötietovirastossa kehitettävässä digipalvelujen itsearviointityökalussa, jolla viranomaiset voivat arvioida palvelujensa tilaa ja kehittämistarpeita. Työkalu valmistuu vuoden 2021 loppuun mennessä. Eri viranomaisten työkalulla tekemistä arvioinneista syntyy myös yhteinen julkinen koontinäkömä Suomi.fi Palvelutietovarantoon. Koontinäkömät auttavat seuraamaan ja raportoimaan asiointipalvelukohtaista laatutietoa. Koontinäkömä tulee mahdollistamaan myös vertailun eri asiointipalvelujen välillä.²⁰⁴

201 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

202 Tammenmaa, C. & Lunabba, V. (2017). *Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 13/2017. Helsinki: Oikeusministeriö.

203 Lunabba, V. (2019).

204 Valtiovarainministeriö. (26.5.2021). *Lausunto: Valtiovarainministeriön vastaukset kielikertomukseen 2021*.

Digi arkeen –neuvottelukunnan toiminnan tavoitteena on tukea digitaalisten palvelujen kehittämistä niin, että eri väestöryhmät pystyisivät käyttämään yhdenvertaisesti digitalisaation tuomia mahdollisuuksia. Myös kielellisten oikeuksien toteutumisen edistäminen sisältyy tähän.²⁰⁵

5.1.3 Digitalisaatio ja eri kieliryhmät

Digitalisaatio on yhä suuremmassa roolissa niin julkisten kuin yksityistenkin tahojen tarjoamissa palveluissa. Palveluiden ja toimintojen digitalisaatio vaikuttaa jo nyt viranomais- ja kansalaisten arkeen ja tämä vaikutus tulee vain lisääntymään tulevaisuudessa. Vaikka Suomi on maailman kärkimaita julkisissa sähköisissä palveluissa ja suomalaisilla on tutkitusti EU-maiden paras digiosaaminen, digitalisaatio tulee lähivuosina vielä enenevässä määrin muuttamaan niin kansalaisten kuin viranomaisten työ- ja toimintatapoja.

Jotta digitalisaation hyödyt saataisiin kaikkien käyttöön, on perus- ja ihmisoikeudet huomioitava jo aikaisessa vaiheessa. Tässä yhteydessä myös kielellisten perusoikeuksien toteutuminen on yksi edellytys sille, että kaikki ryhmät voisivat hyödyntää digitalisaatiota täysimääräisesti. On tärkeää huomioida saavutettavuus ja yhdenvertaisuus, kun digitaalisia palveluita kehitetään. Viestinnän ymmärrettävyys on oleellinen osa saavutettavuutta. Palvelut ja toiminnot ovat saavutettavia ja yhdenvertaisia, kun jokainen voi osallistua niiden käyttöön.

Kielilaki, saamen kielilaki ja viittomakielilaki on otettava huomioon, kun luodaan uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Digitaalisia palveluita on kehitettävä alusta alkaen riittävästi eri kieliversioina, jotta väestöryhmien yhdenmukainen kohtelu turvataan yhteiskunnan muuttuessa. Eri kieliversioiden tarpeen huomioiminen sähköisten palveluiden ja tietojärjestelmien suunnittelu- ja koodausvaiheessa on yleensä taloudellisempaa ja tehokkaampaa kuin järjestelmien päivittäminen jälkikäteen.

Käynnissä oleva ja väistämätön siirtyminen digitalisoituneeseen ja automatisoituneeseen yhteiskuntaan edellyttää, että kielellisiin oikeuksiin kiinnitetään erityistä huomiota. Valtionhallinnon vastuulla on varmistaa, että julkisissa digipalveluissa huomioidaan eri kieliryhmien oikeudet ja palveluiden saavutettavuus ja toimivuus eri kielillä. Jos digitaaliset palvelut ovat mahdollisia vain suomeksi tai ruotsiksi, voi se aiheuttaa näitä kieliä vielä heikommin osaaville haasteita toimia digitaalisissa ympäristöissä.²⁰⁶ Digitalisaatio voi mahdollistaa kielellisesti laajempaa ja parempaa viranomaispalvelua, sekä palveluiden

²⁰⁵ Valtiovarainministeriö. (26.5.2021).

²⁰⁶ Familia ry. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen kielikertomukseen 2021.*

kielellistä saavutettavuutta. Jokaisen viranomaisten tulisi digitaalisten palveluratkaisujen kehityksessä pohtia asiakasryhmien käyttämiä kieliä ja selvittää olisiko syytä tarjota digitaalisia palveluita myös muilla kuin kansalliskielillä. Tiedetään, että maahanmuuttajilla voi olla digitaalisen syrjäytymisen riski, joten heille suunnatuissa palveluissa tulisi erityisen tarkkaan hyödyntää digitalisaation mahdollisuudet kielellisen palvelun parantamiseksi. Digitalisaatio voi myös toimia hyvänä apukeinona uhanalaisten kielten elvyttämisessä, erityisesti jos kieliryhmän jäsenet asuvat hajallaan eri puolilla Suomea. Muita esimerkkejä digitalisaation käytöstä elvytyksessä ovat verkkokurssit, verkkolehdet sekä eri kieliteknologiset palvelut kuten verkkosanakirjat, verkossa julkaistavat tekstikorpukset sekä omankielinen internet.²⁰⁷

Tulee myös muistaa, että kaikki eivät eri syistä pysty käyttämään digitaalisia palveluja, vaikka ne olisivat helppokäyttöisiä ja kielellisesti saavutettavia. Siksi tarvitaan myös suulliseen vuorovaikutukseen perustuvaa kasvokkaista palvelua ja puhelinpalvelua. Kieliryhmien vastauksissa nousee myös esiin, että erityisesti iäkkäimmillä henkilöillä on hyvin puutteelliset digi-perustaidot ja heillä ei myöskään ole kokemusta kotimaassa sähköisestä asioinnista. Tämä tuo kieliryhmälle paljon haasteita omien asioiden hoitamisesta. Sen lisäksi tiedetään, että viranomaiskieli on arkisuomea vaikeampaa, mikä luo kaksinkertaisen haasteen hoitaa omia asioita ja asioida viranomaisten kanssa sähköisesti.²⁰⁸

5.1.3.1 Digitalisaatio ja kansalliskielet

Kielilain mukaan kansalaisilla on oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia, viranomaisissa, myös viranomaisen sähköisissä palveluissa. Viranomaisella on velvollisuus oma-aloitteisesti toteuttaa kielellisten oikeuksien toteutumista.

Kielibarometri 2004–2016 selvityksessä käsiteltiin mm. miten kaksikielisten kuntien vähemmistökieliryhmään kuuluvat (suomen- ja ruotsinkieliset) käyttävät valtion sähköisiä palveluita. Näiden tulosten mukaan suomenkieliset ovat tyytyväisempiä sähköisiin palveluihin. Esimerkiksi suomenkielisistä 26% katsoo valtion sähköiset palvelut erinomaisiksi kuin ruotsinkielisten keskuudessa vastaava luku on vain 5%. Suomenkielisistä 6% on tyytymättömiä sähköisiin palveluihin, kun taas ruotsinkielisten keskuudessa luku on 29%.²⁰⁹

207 Suojärven pitäjaseura ry. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*.

208 Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry. (24.6.2021).

209 Lindell, M. (2016). Kielibarometri 2004–2016. Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 52/2016. Kuviot 36a, 36b, s. 79.

Uusimman vuonna 2020 teetetyt kielibarometri-tutkimuksen mukaan suomenkieliset ovat ruotsinkielisiä tyytyväisempiä digipalveluihin ja suomenkielisillä on ollut huomattavasti vähemmän ongelmia palveluiden käytössä kuin ruotsinkielisillä.²¹⁰ Yleisimpiä käytännön ongelmia ruotsinkielisten kannalta on, että palvelu on saatavilla ruotsiksi, mutta käännökset ovat puutteellisia ja linkit ruotsinkielisiin tietoihin puuttuvat. Kyse voi olla myös siitä, että verkkosivuston koko palveluketju ei ole saatavilla ruotsiksi, vaan ruotsinkielisellä sivustolla eteenpäin klikkaamalla pääsee tietoon, joka on saatavilla vain suomeksi. Usein mainittiin myös, että niin sanotut chatbotit puhuvat vain suomea.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kielellisiä oikeuksia koskeissa ratkaisuissa on useasti tuotu esiin puutteita digitaalisissa palveluissa, joissa suomen- ja ruotsinkielisiä ei ole kohdeltu yhdenvertaisesti. Esimerkiksi verkkosivut ja uudet sähköiset järjestelmät luodaan usein ensin suomen kielellä ja vasta myöhemmin ruotsin kielellä. Ratkaisuissaan oikeusasiamies on todennut, että riippumatta siitä, missä muodossa viranomaispalvelua annetaan, sähköisesti vai perinteisesti, tulee viranomaisen kohdella molempia kieliryhmiä yhdenvertaisesti, eikä palvelun laatu saa heikentyä riippuen siitä, mitä kieltä käytetään.

Kotimaisten kielten keskus katsoo, että edistystä on tapahtunut siinä, että yhä useammat viranomaiset haluavat kehittää digitaalisten palvelujen kielellistä saavutettavuutta ja tarjota palveluja hallintolain edellyttämällä asiallisella, selkeällä ja ymmärrettävällä kielellä.²¹¹

Folktingetin mukaan kielelliset oikeudet toteutuvat vaihtelevasti viranomaisten digitaalisissa ratkaisuissa. Digitaaliset palvelut eivät aina ole yhteensopivia molemmilla kansalliskielillä niiden käyttöönoton yhteydessä. Folktinget painottaa, että kun kaksikielinen viranomainen hankkii väestön käyttöön tarkoitetun digitaalisen palvelun, on tärkeää, että kielelliset näkökohdat huomioidaan hankintamenettelyn kaikissa vaiheissa. Tämä koskee jo tarjouskilpailua ja hankintailmoitusta sekä hankintasopimusta.²¹² Myös digitalisaation tukipalveluita kehitettäessä tulee kiinnittää huomiota siihen, että tukipalveluita on riittävästi molemmilla kansalliskielillä alusta alkaen. Valtiovarainministeriön Digitalisaation edistämisen ohjelmassa on yhdessä Digi- ja väestötietoviraston kanssa valmisteilla toimenpide, jossa kuntien ja virastojen käyttöön tarjottaisiin vuosina 2021 ja 2022 asiantuntijatukea digitaalisten palvelujen käytettävyyden ja saavutettavuuden parantamiseen. Tukea voivat hakea niin suomen- kuin ruotsinkieliset kunnat, ja kehittämisen kohteena voi olla molemmilla kansalliskielillä toteutettu digipalvelutarjonta ja palveluihin liittyvien asiakastarpeiden tunnistaminen.²¹³

210 Lindell, M. (2016, 2021).

211 Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021).

212 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

213 Valtiovarainministeriö. (26.5.2021).

5.1.3.2 Digitalisaatio ja saamen kielet

Oikeusministeriön teettämässä Saamebarometrissä 2016 tiedusteltiin saamelaisten kotiseutualueella asuvilta saamelaisilta, käyttäisivätkö he saamenkielisiä valtion sähköisiä palveluita. Vastaajista kolmasosa käyttäisi palveluita.²¹⁴ Vuoden 2020 saamebarometrin mukaan vajaa puolet kotiseutualueella asuvista saamelaisesta ilmoitti, että he haluaisivat käyttää sähköistä asiointia, jos se olisi mahdollista nykyistä laajemmassa mittakaavassa. Tätä mieltä olivat erityisesti alle 40-vuotiaat.

Saamelaiskäräjät katsovat, että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat viranomaisten digitaalisissa palveluissa erittäin heikosti saamen kielilain asettamista velvoitteista huolimatta. Saamen kielilain soveltamisalan keskeiset valtiolliset viranomaiset eivät ole pystyneet kehittämään saamelaisväestölle yhdenvertaisia digitaalisia palveluita muuhun väestöön verrattuna. Viranomaisten nettisivuilla on lomakkeita, tekstejä ja tiedotteita saamen kielellä, mutta varsinaisia asiointimahdollisuuksia sähköisesti ei ole. Myöskään digitukea ole saatavilla saamen kielellä. Saamelaiskäräjät nostavat erityisesti esiin sosiaali- ja terveyspalvelut. Näiden palveluiden tuottamisessa ollaan vahvasti siirtymässä sekä sähköisiin potilastieto-, ajanvaraus- ja myös toisaalta omahoito-ohjelmiin, joissa ei lainkaan saamen kieliä ole huomioitu.²¹⁵

Saamen kielten osalta erityisiä ongelmia on aiheuttanut, että digitaalisten järjestelmien toimivuus saamen kielessä esiintyvillä erikoisfontteilla on sivuutettu. Suomen väestötietojärjestelmä ja muut julkishallinnon tietojärjestelmät eivät ole tukeneet henkilönimien saamenkielistä kirjoitusasua. Tähän seikkaan on kiinnittynyt huomiota Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea. Komitea on kannustanut viranomaisia tekemään tarvittavat muutokset, jotta nimen kirjaaminen saamenkielisessä kirjoitusasussaan olisi mahdollista muun muassa erilaisiin julkisiin rekistereihin, henkilön passiin ja muihin virallisiin asiakirjoihin.²¹⁶

Tämä vuoden 2017 kielikertomuksessa esiin nostettu ongelma on nyt osittain ratkaistu ja väestötietojärjestelmään on ollut mahdollisuus kirjata saamenkielisiä merkkejä vuodesta 2020 alkaen. Tällä hetkellä väestötietojärjestelmään tehtävät erikoismerkkejä sisältävät kirjaukset tehdään virkailijan toimesta. Valtiovarainministeriö on ilmoittanut, että tulevaisuudessa tavoitteena on määrärahojen puitteissa kehittää nimenmuutossovelluksia siten, että myös asiakkaat voisivat sähköisesti ilmoittaa nimensä nimenmuutoshakemuksessa

214 Pasanen, A. 2016, kuvio 18, s. 18

215 Saamelaiskäräjät. (2.7.2021)

216 Euroopan neuvoston ministerikomitea. (15.3.2017). Resolution CM/ResCMN(2017)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland.

tai esim. lapsen tietojen rekisteröinnissä laajemmalla merkistövalikoimalla. Muiden viranomaisten tietojärjestelmät eivät kuitenkaan välttämättä kykene käsittelemään päivitettyä merkistöä. Jokainen viranomainen vastaa omien tietojärjestelmiensä päivittämisestä.²¹⁷

Apulaisoikeuskansleri on ratkaisussaan vuonna 2018 kiinnittänyt huomiota Kelan saamenkielisiin verkkopalveluihin.²¹⁸ Ratkaisun mukaan saamenkielisen verkkoasointimahdollisuuden puuttuminen loukkaa saamenkielisten yhdenvertaisuutta Kelan palvelujen saamisessa. Toimivalla verkkoasointipalvelulla on erityisen tärkeä merkitys, kun kehitetään ja lisätään hallinnon digitalisaatiota. Kelan verkkoasointipalvelun tärkeys ja digitalisaation hyödyllisyys korostuvat saamelaiden kotiseutualueella, koska alueella on pitkät välimatkat ja Kelan toimipaikkoja on vähän alueen maantieteelliseen kokoon nähden.

5.1.3.3 Digitalisaatio ja viittomakielet

Viittomakielibarometrin tuloksista ilmenee, että viranomaisten tuottamaa viittomakielistä tietoa ja palveluita on edelleen vähän ja niitä on vaikea löytää verkkosivuilta. Suomenruotsalaisella viittomakielellä tietoa on erittäin vähän.²¹⁹ Myös Kuurojen Liiton mukaan viranomaisten verkkosivuilla on harvoin tietoa kansallisilla viittomakielillä.²²⁰

Viittomakielibarometrissa korostuu viittomakielisen tiedonsaannin ja digitaalisten palveluiden tarve erityisesti niille henkilöille, jotka käyttävät vain viittomakieltä. Osa julkisista palveluntarjoajista hyödyntää kaupallista etätulkkaussovellusta chat- ja muissa palveluissaan. Näihin palveluihin turvautuvat myös suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät henkilöt, sillä heille ei juurikaan ole tarjolla omakielisiä sähköisiä palveluja, paitsi ruotsiksi. Sähköiset palvelut voivat myös eriarvoistaa viittomakieltä käyttäviä kuuroja kansalaisia: kun muulle väestölle (”kuuleville”) sopivat palvelut ovat auki kaikkina vuorokauden hetkinä, kuuroille saavutettavat tekstipohjaiset (esim. chat-) palvelut eivät aina ole avoinna. Eriarvoistavimmiksi koetaan julkisissa palveluissa yleistyneet takaisinsoittopalvelut, samoin kuin muihinkin sähköisiin asiakaspalveluihin yhdistetty tapa ottaa asiakkaaseen yhteyttä puhelimitse. Näillä voi olla sairauden hoitoon asti vaikuttavia seurauksia, jos viesti tai soittopyyntö ei saavuta kuuroja kansalaisia.²²¹

217 Valtiovarainministeriö. (26.5.2021).

218 Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/1161/1/2018, Kelan parannettava saamenkielisiä palvelujaan.

219 Rainò, P. (2021), s. 71 ja 84.

220 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

221 Rainò, P. (2021), s. 84.

Kuurojen Liitto toteaa, että viittomakielisten kielelliset oikeudet toteutuvat viranomaisissa lähinnä välillisesti, tulkkauksen kautta. Viranomaiset itse eivät järjestä tulkkausta, vaan viittomakieltä käyttävä joutuu itse tilaamaan tulkin Kelan tulkkauspalveluista. Näin tapahtuu asiointissa sekä virastossa käydessä, että digitaalisesti.²²²

Korona-aika on johtanut siihen, että Kelan tulkkauspalveluissa on hyödynnetty aikaisempaa tehokkaammin digitalisaatiota ja etätulkkauksen käyttöä. Tämä on parantanut joidenkin erityisesti haja-asutusalueilla asuvien mahdollisuutta saada tulkki myös lyhyellä varoitusajalla ja lisännyt terveysturvallisuutta pandemiatilanteessa. Etätulkkaus ei kuitenkaan sovi kaikkiin tilanteisiin eikä kaikille asiakasryhmille.²²³

5.1.4 Erityisiä digitaalisiin palveluihin liittyviä kielikysymyksiä

5.1.4.1 Tekoäly ja robotisaatio

Tekoälyn ja robotiikan kaltaisista teknologioista on muodostunut osa modernia, digitalisaatiota hyödyntävää yhteiskuntaa. Myös julkisen hallinnon toiminnan kehittäminen pitää sisällään digitalisaation ja uusimpien teknologioiden hyödyntämistä. Suomi on monella tapaa tekoälyn edelläkävijämaa, mutta kielet unohdetaan helposti kansallisissa tekoälyä koskevissa selvityksissä ja hankkeissa. Jos tekoälyratkaisuja ei kehitetä kielillä joita ymmärrämme, tiedonsaanti, palvelut ja osaaminen rajoittuvat.

Valtiovarainministeriö julkaisi 2017 raportin²²⁴ jossa tuodaan esiin, että tulevaisuudessa on varmistettava, että suomen kieltä on mahdollista käyttää laitteiden ja robottien ohjaamiseen, mikäli globaalien toimijoiden ratkaisut eivät tätä tue. Suomen kielen käytön rinnalla tulee mahdollistaa myös ruotsin ja mahdollisesti myös muiden kielten käyttö. Useimmissa valtion tekoälyhankkeissa lähtökohtana on vain suomen kieli. Perusteluna todetaan usein, että teknologia on kieliriippumaton, mutta toisaalta monet tekoälysovelluksista perustuvat kielitekniisiin ratkaisuihin, jolloin molemmat kansalliskielet on otettava huomioon. Myös tässä on riskinä, että ruotsin kielen lisäämiseen sovellukseen myöhemmin ei ole mahdollisuutta tai resursseja.²²⁵

222 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

223 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

224 Rousku, K., Linturi, R., Andersson, C., Stenfors, S., Lähteenmäki, I., Kärki, T. & Limnell, J. (2017). *Pilkahduksia tulevaisuuteen – digitalisaation ja robotisaation mahdollisuudet*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 10/2017.

225 Mannila, L. (2019). *AI och svenskan i Finland*. Magma, 4/2019.

Kansallisen tekoälyohjelman AuroraAI:n tavoitteena on tekoälyavusteisesti helpottaa ihmisiä palveluiden saamisessa oikea-aikaisesti ja personoidusti elämän eri tilanteissa ja tapah-
tumissa. AuroraAI:ssa luodaan toimintamalli, joka saattaa palveluiden tarvitsijat sekä
niiden tarjoajat tekoälyn avulla entistä sujuvammin yhteen. Koska AuroraAI koskee yksilön
oikeutta palvelujen sujuvaan saatavuuteen kaikissa elämäntilanteissa, palveluiden kielelli-
sestä saatavuudesta tulee keskeinen vaatimus.

Tekoälyn osalta suomi ja ruotsi pieninä kielinä kohtaavat samat haasteet ja tarvitsevat
samanlaisia ratkaisuja. Useimmat tekoälyratkaisut perustuvat suuriin tietomääriin ja lisäksi
erilaisiin kielitekniisiin ratkaisuihin. Tästä johtuen alan suurin kehitys tapahtuu Yhdys-
valloissa ja Kiinassa, joissa väestömäärä on suuri, suurin osa puhuu yhtä muutamista
enemmistökielistä (kiina, espanja, englanti) ja digitaalinen käyttöaste on korkea.²²⁶ Kun
tekoälyratkaisuja kehitetään suomen markkinoille englanniksi, suomen kielen kaltainen
pieni kieli voi tämänkaltaisessa tilanteessa olla jopa ruotsia haavoittuvampi.

5.1.4.2 Kieliteknologia

Tietojärjestelmiä rakennettaessa on tärkeää huomioida sanastotyö eli selkeästi määritellyn
käsitteistön sekä termisuositusten kehittäminen ja käyttäminen suomen ja ruotsin kielellä.
Terminologian yhdenmukaistamisessa ja yhteisen sanaston kehittämisessä on muistettava
alusta alkaen sekä suomen- että ruotsinkielisen sanaston kehittäminen rinnakkain, jotta
eri kieliset palvelut valmistuvat samaan aikaan. Digitaalisen aineiston määrän ja verkko-
palvelutarjonnan kasvu lisää myös käännöstyön tarvetta. Semanttisen yhteentoimivuuden
ongelmat tietojärjestelmissä johtuvat monissa tilanteissa lainsäädännön epäyhtenäisestä
käsitteistöstä. Tietojärjestelmien ja tiedon yhteentoimivuuden kehittämiseen liittyvää
sanastotyötä tehdään esimerkiksi Digi- ja väestötietovirastossa osana yhteentoimivuu-
s-alustan toimintaa.

Kieliteknologia voi antaa tehokkaampia keinoja hallita kaksikielisen palvelun rakentami-
seen tarvittavaa käännöstarvetta ja purkaa kielellisistä haasteista aiheutuvia esteitä. Myös
tulkkauspalveluiden järjestämisessä voitaisiin nykyistä tehokkaammin hyödyntää digitali-
saatiota. Valtiovarainministeriö toteaa, että etätulkkaus ja puheentunnistus on tunnistettu
erilaisissa valmisteluhankkeissa mahdollisina tulevaisuuden toimintamalleina.²²⁷

²²⁶ Mannila, L. (2019).

²²⁷ Valtiovarainministeriö. (26.5.2021).

Kieliryhmien vastauksissa käy ilmi, että digitaalisissa palveluissa tulkkaukspalveluiden käyttäminen esimerkiksi vähemmistökielille ei kuitenkaan ole mahdollista samalla tavalla kuin kasvokkaisissa tapaamisissa. Tästä syystä tärkeimmät digitaaliset materiaalit olisi hyvä kääntää myös muille kielille väärinymmärrysten välttämiseksi.²²⁸

5.2 Keskeiset huomiot digitalisaatiosta

1. Osana siirtymistä kohti yhä digitalisempaa yhteiskuntaa valtionhallinnon vastuulla on varmistaa, että julkisissa digipalveluissa huomioidaan eri kieliryhmien oikeudet ja palveluiden saavutettavuus ja toimivuus eri kielillä.
2. Viranomaisten tulee paremmin hyödyntää digitalisaatiota tarjotakseen kielellisesti laajempaa ja parempaa viranomaispalvelua asiakasryhmien käyttämät kielet huomioon ottaen.
3. Suomenkielisistä 26 % pitää valtion sähköisiä palveluja erinomaisina, kun taas ruotsinkielisten keskuudessa vastaava luku on 5 %. Suomenkielisistä 6 % on tyytymättömiä sähköisiin palveluihin, kun taas ruotsinkielisten keskuudessa vastaava luku on 29 %. Saamenkieliset käyttäisivät sähköistä asiointia, jos se olisi mahdollista nykyistä laajemmalla mittakaavalla.
4. Tulevaisuudessa on varmistettava, että Suomen kansalliskieliä on mahdollista käyttää laitteiden ja robottien ohjaamiseen, mikäli globaalien toimijoiden ratkaisut eivät tätä tue. Kansalliskielten käytön rinnalla tulee mahdollistaa myös muiden kielten käyttö.

5.3 Poliisi, pelastustoimi ja hätäkeskustoiminta

5.3.1 Tausta

Poliisin, pelastustoimen ja hätäkeskustoiminnan toimintaa on seurattu aiemmissa kielikertomuksissa, laajemmin viimeksi vuoden 2013 kertomuksessa, jossa esiin nostettuja kysymyksiä on seurattu vuoden 2017 kertomuksessa.²²⁹ Tässä kertomuksessa seurataan

²²⁸ Suomen somalialaisten liitto ry. (22.6.2021).

²²⁹ Valtioneuvosto (2013). Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013, s.64

aiemmissa kertomuksissa esiin tuotuja kysymyksiä poliisin, pelastustoimen ja hätäkeskustoiminnan osalta sekä viime vuosina tehtyjä uudistuksia. Keskeisiä kysymyksiä ovat poliisin osalta poliisin hallinnon uudistukset, tiedottaminen sekä esitutkintalain uudistus. Pelastustoimen osalta käsitellään toimenpiteitä, joita on suunniteltu ja tehty kielellisen palvelun parantamiseksi. Poliisin ja pelastustoimen toiminnasta on esitetty kysymyksiä myös kieliryhmien edustajille. Lisäksi nostetaan esiin vuonna 2021 julkaistut, kielellisten oikeuksien seurantabarometreissa sekä perusoikeusbarometrissa esitetyt tutkimustulokset.

Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan hallitus varmistaa kielellisten oikeuksien toteutumisen viranomaistoiminnassa, hallinnossa ja lainvalmistelussa. Koulutuksella ja henkilöstön rekrytoinnilla huolehditaan, että turvallisuusviranomaisten (erityisesti poliisin ja hätäkeskustoiminnan) tosiasiallinen palvelukyky turvataan suomen ja ruotsin kielellä.

5.3.2 Kielellisten oikeuksien seurantatutkimusten tulokset

Vuoden 2020 kielibarometrissa vastaajat ovat antaneet arvosanoja eri viranomaisten palveluille vastaajien omalla kielellä. Kielibarometrissa ilmenee, että suomenkielisen ja ruotsinkielisen vähemmistön arvosanoissa erot ovat suuret hätäkeskustoiminnan ja poliisin kohdalla. Ruotsinkieliset ovat palveluihin tyytymättömpiä.²³⁰ Ruotsinkieliset vastaajat viestivät, että he eivät saa puhua poliisin kanssa ruotsia pyynnöstään huolimatta ja että poliisi suhtautuu ruotsinkielisiin asenteellisesti.²³¹ Merkittävä ja myönteinen muutos kuitenkin on, että ruotsinkielisen vähemmistön hätäkeskustoiminnalle antama kieliarvosana on noussut.²³²

Vuoden 2020 Saamebarometrin mukaan noin 60 prosenttia vastaajista ei tiedä, ovatko poliisin palvelut saatavilla heidän puhumallaan saamen kielellä. Vastaajista 9 % oli siinä käsityksessä, että poliisin palvelu on saatavilla omalla saamen kielellä. Vastaajista 75 %:lla ei ole kokemusta poliisin palveluiden toimivuudesta omalla saamen kielellä ja 25 % on sitä mieltä, että palvelu toimii huonosti. Tiedot palvelun saatavuudesta ovat barometrin mukaan hajanaisia ja ristiriitaisia.²³³ Hätäkeskustoiminnan osalta todetaan, että saamenkielisillä verkkosivuilla on pohjoissaamenkieliset ohjeet hätänumeroon soittamisesta ja vaaratiedotteet saameksi. Lapin pelastuslaitoksella todetaan olevan tulkkausmahdollisuus.²³⁴

230 Lindell, M. (2021), s. 84–85

231 Lindell, M. (2021), s. 125

232 Lindell, M. (2021), s. 84–85

233 Arola, L. (2021), s. 52–53

234 Arola, L. (2021), s.22

Vuoden 2020 viittomakielibarometrissa selvitettiin vastaajien kokemuksia erilaisista julkisten palvelujen tarjoajista, joilla oli etukäteen ollut tiedossa, että vastaaja käyttäisi tulkkia. Poliisin osalta valtaosa vastaajista ilmoitti tilanneensa itse tulkin paikalle.²³⁵

Perusoikeusbarometrissa tarkasteltiin, kuinka usein vastaajat raportoivat poliisille kokemansa rikokset. Lisäksi käsiteltiin vastaajien tyytyväisyyttä poliisin tapaan käsitellä rikos-ilmoitus ja syitä poliisille raportoimatta jättämiseen.²³⁶ Tässä kertomuksessa käsitellään lähinnä häirintää, joka on tunnistettu myös kielellisten oikeuksien seurantaraportteissa kieli-ilmapiiiriin osalta keskeiseksi teemaksi. Häirinnän raportointi poliisille on tavallisempaa naisten kuin miesten keskuudessa kaikissa perusoikeusbarometrissa tarkastelluissa kieliryhmissä. Useimmin poliisille raportoivat arabiankielisten ryhmä (11–14 prosenttia). Seuraavaksi eniten poliisille raportoivat venäjänkieliset (5–10 prosenttia häirinnän osalta). Ruotsinkielisistä häirinnästä raportoi 4–5 prosenttia.²³⁷

Arabiankielististä 50 prosenttia ja ruotsinkielisistä 47 prosenttia kertoo olevansa joksinkin tai erittäin tyytymätön poliisin toimintaan häirintätapauksissa. Koko väestön vastaajissa vastaava osuus on 20 prosenttia. Tuloksista selviää, että etenkin arabiankieliset vastaajat eivät luota poliisiin häirintää koskeissa rikoksissa. Arabiankielististä vastaajista 22 prosenttia on jättänyt raportoimatta kokemaansa häirintää, koska he eivät usko, että poliisi tekisi asialle mitään. Koko väestössä vastaava osuus on 16 %, venäjänkielisten osalta 14 % ja ruotsinkielisten osalta 8 %.²³⁸ Tavallisin syy olla raportoimatta poliisille häirinnästä on kaikissa kieliryhmissä se, ettei häirinnän koettu olevan tarpeeksi vakavaa.²³⁹

5.3.3 Kieliryhmien edustajien kokemuksia kielellisistä oikeuksista poliisissa ja pelastustoimessa

Moni kieliryhmä korostaa monikielisen viestinnän, tulkkauksen ja kieliryhmien ymmärryksen sujuvuuden ja lisäämisen tarpeellisuutta poliisissa ja pelastustoimessa.²⁴⁰ Tulkkauspalveluiden kilpailutuksen on nähty johtaneen ammattitaitoisten tulkkien aseman heikentymiseen oikeus- ja poliisitulkkauksessa.²⁴¹ Kielen puute luo kynnyksen ottaa yhteyttä

235 Rainò, P. (2021), s. 54

236 Nenonen, T. ym. (2021), s. 82

237 Nenonen, T. ym. (2021), s. 84

238 Nenonen, T. ym. (2021), s. 84–85

239 Nenonen, T. ym. (2021), s. 86

240 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021); Suomen somalialaisten liitto ry. (22.6.2021); Familia ry. (2.7.2021).

241 Tuglas-seura. (2.7.2021).

viranomaisiin ja tämän takia myös ennakkoluulot lisääntyvät palveluja kohtaan. Maahanmuuttajataustaisten ja erikielisten henkilöiden kouluttamista ja työllistämistä pelastustoimeen ja poliisiin on esitetty ratkaisuna tähän.²⁴²

Henkilöstön keskeinen asema kielellisten oikeuksien toteutumisessa nousee esiin kieli-ryhmien edustajien arvioissa. Yleisesti voidaan esimerkiksi Folktingetin mukaan todeta, että henkilöstöllä on avainasema kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Folktinget arvioi, että ruotsinkielisten kielelliset oikeudet eivät toteudu riittävästi poliisin ja pelastustoimen palvelujen osalta.²⁴³ Haasteena sekä poliisitoimessa että pelastustoimessa on Folktingetin mukaan ruotsinkielisten poliisien ja pelastajien saatavuus. Pelastustoimessa on Folktingetin mukaan akuutti tarve ruotsinkieliselle pelastajakoulutukselle. Folktinget on esittänyt, että ruotsinkielisen pelastajakoulutuksen järjestämisvastuu siirrettäisiin pysyvästi Kuopion Pelastuskoulusta Helsingin pelastuskouluun siten, että valtio ottaisi samalla vastuun koulutuksen rahoituksesta. Folktingetin näkemyksen mukaan kielellisten oikeuksien turvaamista voidaan tukea esimerkiksi kieliohjelmilla, josta hyvänä esimerkkinä Folktinget pitää Varsinais-Suomen pelastuslaitoksen vuonna 2018 hyväksymää kieliohjelmaa²⁴⁴.²⁴⁵

Henkilöstön avainasemaan on tarttunut myös Saamelaiskäräjät, jonka mukaan suurimaksi haasteeksi poliisin osalta on muodostunut saamenkielisen henkilöstön puute. Saamelaisten kotiseutualueen vapaapalokuntatoiminnassa on mukana saamen kielen taitoista henkilöstöä, joiden panostus on käräjien mukaan usein ollut korvaamatonta pelastustehtävissä saamelaisten kotiseutualueella. Poliisi ja pelastustoimi ovat käyttäneet tulkkipalvelua saamenkielisen palvelun tarjoamiseksi tarpeen mukaan. Kiireellisissä tilanteissa ei kuitenkaan saamenkielinen tulkkijärjestelmä toimi, koska siihen ei ole rakennettua järjestelmää eikä siten yhtään päivystävää tulkkia ja tulkkien saatavuus voi olla erittäin haastavaa.²⁴⁶

Kuurojen Liiton mukaan yleisellä tasolla poliisin ja pelastustoimen puolella viittomakielisten kielelliset oikeudet toteutuvat pääosin heikosti, sillä suoraan viittomakielistä palvelua näissä ei saa kuin yksittäisten työntekijöiden osaamisen perusteella. Harva työntekijä itse osaa viittoa.²⁴⁷ Kuurojen Liiton käsityksen mukaan poliisi kuitenkin tilaa herkästi

242 Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry. (24.6.2021).

243 Folktinget viittaa m.m. yhdenvertaisuus - ja tasa-arvolautakunnan antamaan tuomioon poliisin kieleen perustuvasta syrjinnästä (dnro 616/2018, 14.5.2020).

244 https://www.vspelastus.fi/sites/default/files/atoms/files//vs_pelastuslaitoksen_kieliohjelma.pdf

245 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

246 Saamelaiskäräjät. (2.7.2021).

247 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

viittomakielen tulkin esimerkiksi kuulusteluihin oma-aloitteisesti, joten viittomakieltä käyttävä tulee muista viranomaisista poiketen kuitenkin kohdelluksi niin, että hän saa tietoa ja tulee kuulluksi omalla kielellään.²⁴⁸

Kotimaisten kielten keskuksen mukaan kokonaisuutena poliisin ja pelastustoimen palveluissa suomen kielen käyttö on yleisellä tasolla turvattu ja toimii hyvin. Silti myös erityisesti poliisin kirjallisessa viestinnässä ja dokumentoinnissa on syytä kiinnittää huomiota kielen selkeyteen ja tarvittaessa käyttää selkokieltä.²⁴⁹

Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin erikseen poliisia, pelastustoimea ja hätäkeskustoimintaa koskevaa sääntelyä sekä viime vuosien kehitystä kielellisen palvelun osalta. Tarkastelun pohjana ovat sisäministeriön arviot.

5.3.4 Poliisi

5.3.4.1 Lainsäädännön vaatimukset

Poliisilain (872/2011) 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa ja huolehtii tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä. Poliisilain 2 §:n mukaan poliisin on kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista.

Poliisin toimialueista annetussa asetuksessa (415/2013)²⁵⁰ säädetään poliisin alueellisista yksiköistä. Asetuksen 2 §:n mukaan Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksessa on alueellinen yksikkö, jonka toimialueena on Raaseporin kihlakunta. Pohjanmaan poliisilaitoksessa on alueellisia yksiköitä, joiden toimialueina ovat Mustasaaren, Närpiön ja Pietarsaaren kihlakunnat. Lounais-Suomen poliisilaitoksessa on alueellinen yksikkö, jonka toimialueena on Turunmaan kihlakunta.

248 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

249 Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021).

250 PORA III

Poliisin hallinnosta annetun asetuksen (158/1996) 16 §:ssä säädetään kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista. Poliisiammattikorkeakoulusta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (282/2014) säädetään opiskelijan kielitaidon osoittamisesta 7 §:ssä ja opettajien kielitaitovaatimuksista 21 §:ssä. Asetuksen 19 § mukaan maan molempien kansalliskielten tulee olla edustettuina valtuuskunnan jäsenistössä.

Esitutkintalaissa (805/2011) säädetään esitutkinnan käsittelykielestä 12 §:ssä, asiakirjan kääntämisestä 13 §:ssä, ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kielestä 14 §:ssä. Lain 6 §:n mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kieli.

5.3.4.2 Esitutkintalaki

Uudistettu esitutkintalaki tuli voimaan 1.1.2014. Uudessa laissa esitutkinnan käsittelykielestä sekä velvollisuudesta varmistua kuultavan kielellisten oikeuksien toteutumisesta säädetään tarkemmin.

Lainsäädäntömuutoksen jälkeen poliisi on päivittänyt poliisihallituksen määräyksen vieraskielisestä kääntämisestä ja tulkkauksesta esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä vastaamaan nykyisiä vaatimuksia.²⁵¹ Poliisihallitus tuottaa valtakunnalliseen käyttöön käännettyjä Oikeudet ja velvollisuudet -lomakkeita tulkkauksen tueksi kuulusteluihin, joista myös poliisivankiloilla on saatavissa eri kieliversioita vapautensa menettäneiden henkilöiden oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumisen tueksi. Ensikontaktin lomakkeita on käännetty eri kielille ja kieliversioita tuotetaan lisää tarpeiden mukaan. Kielellisten oikeuksien toteutumista on seurattu myös laillisuusvalvonnassa. Esitutkinnassa päätöksen käännöksen laatuun on kiinnitetty kantelussa huomioita vuonna 2016. Oikeusasiamies kiinnitti tuolloin huomiota siihen, että virallisia käännöksiä viranomaisen nimissä laativilla virkamiehillä tulee olla riittävä kielitaito ja heidän tulee itsekkin kyetä arvioimaan kielitaitonsa riittävyyttä kääntämiseen.²⁵² Tämän johdosta kilpailutuksen rakenne on muutettu vuonna 2020 toteutetussa kilpailutuksessa siten, että vain auktorisoitu kääntäjä tai auktorisoidun kääntäjän osaamistasoa vastaava kääntäjä voi kääntää Poliisihallituksen kilpailutuksen kautta liikkuvaa materiaalia.

Lakimuutos on selkeyttänyt lainsäädäntöä ja tukenut poliisihallinnon yksityiskohtaisempaa ohjaamista ja kouluttamista. Käsittelykielestä säättäminen laissa on käytännössä selkeyttänyt sitä, millä kielellä asiakirjat laaditaan. Olennaista on, että henkilö voi myös itse vaikuttaa käytettävään kieleen. Sisäministeriön tiedossa on, että tulkit ovat arvostelleet

251 Vieraskielinen kääntäminen ja tulkkaus esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä, POL-2016-15418

252 Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomus 2014, s. 264

sitä, ettei edellytyksiä pätevyydelle asetettu. Poliisitoiminnan kannalta tämä ratkaisu on sisäministeriön mukaan perusteltu, sillä aina ei ole saatavilla erityiset pätevyysvaatimukset omaavia tulkkeja ja tällöinkin poliisi toimii määräaikaapaineessa parhaansa mukaan näitä oikeuksia turvaten. Kielellisten oikeuksien toteutumista edistää myös avustaja.

5.3.4.3 Poliisin hallinnon uudistukset

Poliisin alueellisista yksiköistä on säädetty poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 6 §:ssä ja sen nojalla annetussa asetuksessa poliisin toimialueista (415/2013). Toimialuejako perustuu kihlakuntiin, joista säädetään laissa valtion paikallishallinnon kehittämisen perusteista (126/1992). Viimeksi mainittua lakia ollaan esittämässä kumottavaksi siten, että poliisin aluejako ja alueelliset yksiköt pysyisivät ennallaan.²⁵³ Poliisilaitosten toimialueista annetun asetuksen mukaiset poliisilaitosten toimialueet tulivat voimaan 1.1.2014. Toimi-alueuudistuksessa vähennettiin poliisilaitosten määrää 24:stä yhteentoista. Muutoksella oli vaikutusta poliisilaitosalueiden kielelliseen asemaan ja henkilöstöltä edellytettäviin kielitaitovaatimuksiin.

Poliisihallitus asetti maaliskuussa 2013 työryhmän kielellisen palvelujen toteuttamisen varmistamiseksi hallintorakenneuudistuksessa. Työryhmän loppuraportista²⁵⁴ ilmeni, että vain 40 % ruotsinkielisistä, jotka toivoivat palvelua ruotsiksi, saivat sitä. Saamen kielten ja viittomakielten osalta tilanne oli vielä heikompi. Loppuraportti sisälsi ehdotuksia toimenpiteiksi poliisin kielellisten palveluiden kehittämiseksi.²⁵⁵ Toimenpiteitä esitettiin Poliisihallitukselle, poliisin alueellisille yksiköille sekä Poliisiammattikorkeakoululle. Toimenpideehdotukset koskivat niin toiminnan ja talouden suunnittelua, kielellisten asioiden hoitoon perustettavaa virkaa sekä neuvottelukuntaa, viestintään ja vaaratiedotteisiin liittyen kansalaisten kielellisistä tarpeista huolehtimista sekä saamen kielten lomakkeiden ja luento-palkkiolisäjärjestelmän kehittämistä.

Selvityksen valmistumisen jälkeen on sisäministeriön mukaan perustettu poliisiyksiköiden kieliyhdyshenkilöverkosto ja ruotsinkielisten ja saamenkielisten poliisipalveluiden keskitämis- ja tukitoiminto. Kielitaidon tukemista työhönotossa, työssä sekä tehtäväkierrossa on lisätty. Kielellisten palveluiden tilannekuvaa ylläpidetään muun muassa seuraamalla ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja, keräämällä palautetta kansalaisilta ja sidosryhmiltä sekä raportoimalla kielellisten asioiden tilasta Poliisihallitukselle. Poliisiammattikorkeakoulun

253 Valmistelussa oleva hallituksen esitys laiksi valtion paikallishallinnon kehittämisen perusteista annetun lain kumoamisesta ja poliisin hallinnosta annetun lain 6 §:n muuttamisesta

254 Poliisihallitus. (2013) *Kielelliset poliisipalvelut. Kielelliset poliisipalvelut-työryhmän loppuraportti*. Poliisihallituksen julkaisusarja 2/2013.

255 Valtioneuvoston kanslia. (2017), s. 19

kehittämiskohteena on ollut huomion kiinnittäminen kielitaito-osaamiseen koulutukseen ottamisessa, työharjoittelun tukemisessa kaksikielisessä yksikössä ja kieliopintojen määrään poliisikoulutuksessa sekä täydennyskoulutuksessa

Vuoden 2013 kielikertomuksessa todettiin, että poliisihallituksessa on päätetty perustaa erityinen kieliasioiden yhteistyöelin sekä seurata ja edistää kansalliskielistrategian toteutumista. Erillistä toimielintä ei sittemmin ole perustettu seuraamaan kansalliskielistrategian toteutumista. Sen sijaan seuranta on huomioitu poliisin johtamisrakenteissa. Kielellisten palveluiden toteutumista kansalliskielistrategian mukaisesti on seurattu epävirallisen verkoston avulla ja toiminnasta on raportoitu useissa yhteyksissä. Kielelliset oikeudet ovat sisältyneet Poliisihallituksen ja sen alaisten yksiköiden välisiin vuoden 2018 ja vuoden 2019 tulokeskusteluihin. Vuoden 2019 tulokeskusteluissa on erikseen muistutettu oikeusministeriön julkaisemien työvälineiden hyödyntämisestä osana kielellisten tavoitteiden saavuttamista. Sisäministeriön mukaan ruotsinkielisten palvelujen saatavuuden varmistaminen ja palvelun kehittäminen on tärkeää niin alueellisten yksiköiden osalta kuin myös valtakunnallisesti. Poliisihallitus on kesällä 2021 asettanut valtakunnallisen kieliverkoston koordinaation lisäämiseksi ja tilannekuvan ylläpitämiseksi.

Kolmessa kaksikielisessä poliisilaitoksessa on viisi kaksikielistä alueellista poliisiyksikköä, joiden enemmistökielenä on ruotsi. Folktingetin mukaan alueyksiköiden toimintaedellytykset ja kielellisten palvelujen järjestäminen ovat merkittävästi heikentyneet poliisihallinnossa tehtyjen rakennemuutosten (PORA I ja III) seurauksena. Folktinget on yhtenä toimenpiteenä esittänyt, että sisäministeriö täsmentää asetuksella alueellisten yksiköiden asemaa ja tehtäviä erityisesti niiden tehtävien osalta, jotka koskevat ruotsinkielisten poliisipalvelujen turvaamista ja kehittämistä kussakin poliisilaitoksessa.²⁵⁶ Myönteistä kehitystä on kuitenkin Folktingetin näkemyksen mukaan tapahtunut Turunmaan alueyksikössä sen jälkeen, kun Lounais-Suomen poliisilaitoksen uusi poliisipäällikkö päätti Paraisten ja Kemiönsaaren voimavarojen vahvistamisesta, tarkoituksenaan turvata kielelliset palvelut ja poliisipalvelut. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toukokuussa 2021 Parainen on saanut saaristopartion, jonka jäsenet hallitsevat ruotsia ja suomea. Lisäksi viiden poliisin toiminta Kemiönsaaren poliisiasemalla jatkuu aiemmasta poliisimiesten määrän vähentämisestä koskevasta esityksestä huolimatta.²⁵⁷

Viime vuosina kansalliskielisiin palveluihin on poliisissa kiinnitetty huomioita muun muassa viestinnässä, poliisin koulutuksessa, rikostutkinnassa sekä ostopalveluita kehitettämällä. Poliisi on panostanut kansalliskielisten palvelujen kehittämiseen ja turvaamiseen valtakunnallisesti sekä paikallistasolla. Tällä hetkellä käynnissä on kehittämistoimia

256 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

257 Svenska Finlands folkting, sähköposti 20.8.2021

muun muassa litterointiin, kääntämiseen sekä tulkkaukseen liittyen. Litteroinnin ja kääntämisen osalta palveluiden yhdenmukaisuutta ja tietoturva on lisätty ja palvelut on kilpailutettu uudelleen. Haasteita on sisäministeriön mukaan lähinnä ruotsin kieleen liittyen, jonka osalta palveluntuottajalla on vaikeuksia saada ruotsin kielen kääntäjiä rekrytoidua. Tulkkauksen osalta kehitystyö on käynnissä. Tavoitteena on tarkastella mahdollisuutta yhteiseen tulkkipooliin rikosprosessin eri toimijoiden kesken, jolloin käännöspalveluiden toteuttamisesta olisi saatavissa synergiahyötyjä. Rikosprosessiin liittyvä sanasto vaatii erityistä asiantuntemusta tulkeilta, jolloin yhteisestä poolista olisi lisäarvoa.

5.3.4.4 Poliisikoulutus

Vuoden 2013 kielikertomuksessa on korostettu, että poliisiammattikorkeakoulun ruotsinkielisen yksikön taloudelliset ja henkilöstöresurssit olisi turvattava, jotta molemmilla kansalliskielillä voitaisiin tarjota yhtä korkeatasoista poliisikoulutusta. Tätä varten olisi varmistettava, että ruotsinkieliseen koulutukseen saadaan luennoitsijoiksi poliiseja myös tulevaisuudessa. Folktingetin näkemyksen mukaan ruotsinkielisellä koulutusyksiköllä on tällä hetkellä edelleen rajalliset mahdollisuudet käyttää ulkopuolisia luennoitsijoita. Folktinget toteaa, että koulutusyksikön toimintaedellytykset on turvattava myös pitkällä aikavälillä.²⁵⁸

Kielellisten oikeuksien toteutumista seurataan vuosittain Poliisihallituksen tulossopimusneuvotteluissa ja tulosseurantapalavereissa. Poliisihallituksen ja Poliisiammattikorkeakoulun välisessä tulossopimuksessa asetettujen tavoitteiden mukaisesti kiinnitetään jatkuvasti huomiota riittävän ja laadukkaan ruotsinkielisten tutkinto- ja täydennyskoulutusten järjestämiseen, sekä erilaisten lisenssien voimassaoloon tarvittavan ruotsinkielisen koulutusten tarjontaa lisätään.

Ruotsinkieliseen koulutustarjontaan on pyritty vaikuttamaan mm. perustamalla Poliisiammattikorkeakouluun kaksi erillistä tiimiä, joiden vastuulle ovat kuuluneet opetussuunnitelmien mukaisten ruotsinkielisten koulutusten suunnittelu ja toteutus sekä ruotsinkielinen työharjoittelukokonaisuus ja sen toteuttamisen varmistaminen. Lisäksi Poliisiammattikorkeakoulun kanssa on sovittu, että tärkeimmät koulutusten alueet tullaan turvaamaan ruotsinkielisillä koulutuksilla seuraavan viiden vuoden aikana. Viime vuosina Poliisiammattikorkeakoulussa on kiinnitetty huomiota erityisesti ruotsinkielisen tutkinto- ja jatkokoulutuksen toteuttamiseen.

Ruotsinkielisestä koulutuksesta vastaava tiimi suunnittelee ja toteuttaa ruotsinkieliset koulutukset Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelmien mukaisesti. Yhden opettajan pääasiallinen toimenkuva on vuodesta 2019 alkaen ollut ruotsinkielisen poliisin

258 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

alipäälystökoulutuksen ja poliisin täydennyskoulutuksen suunnittelu, koordinointi sekä kokonaisvastuu niihin liittyvistä koulutustehtävistä. Tämän perusteella vuonna 2021 suunnitellaan ja koronatilanteen sallimissa rajoissa käynnistetään ruotsinkielistä täydennyskoulutusta. Opetuksessa joudutaan käyttämään kuitenkin paljon myös ulkopuolisia ruotsinkielisiä luennoitsijoita ja tuntiopettajia, joiden rekrytoinnista ruotsin kielisen koulutuksen tiimi huolehtii. Käytännössä on kuitenkin osoittautunut, että ruotsin kielellä poliisin ammattiopetusta antamaan sopivia ja riittävän ammattiosaamisen omaavia henkilöitä (tuntiopettajat ja virkasuhteisiin nimitettävät) on yhä vaikeampi rekrytoida. Tämä johtuu osin kyseisten asiantuntijoiden virkapaikoista vain rannikon poliisilaitoksissa ja osin koulutustehtävien alhaisesta palkkiotasosta.

Lisäksi Poliisiammattikorkeakoulu on tehostanut ruotsinkielisten verkkokurssien toteuttamista. Tällä hetkellä kaikki Poliisiammattikorkeakoulun tuottamat verkkokurssit julkaistaan myös ruotsinkielellä. Haasteena kuitenkin on ruotsinkielisen opettajaresurssin saaminen Poliisiammattikorkeakoulun käyttöön, jotta ruotsinkielinen koulutus voitaisiin toteuttaa yhtä korkeatasoisesti. Poliisiammattikorkeakoulun palvelutarjontaan liittyviin haasteisiin etsitään parhaillaan ratkaisuja Poliisihallituksen, Poliisiammattikorkeakoulun sekä poliisiyksiköiden yhteistyön avulla.

Poliisiammattikorkeakoulussa edistetään myös digitalisaation monimuotoista hyödyntämistä opintojen toteutuksissa muun muassa lisäämällä verkko-opetustarjontaa. Poliisiammattikorkeakoulu on ottanut tavoitteekseen täydennyskoulutuksen järjestämisen ja hallinnoinnin suunnitelmallisesti ja asiakaslähtöisesti. Näin pystytään parhaimmillaan vastaamaan moniin haasteisiin, joita ruotsinkieliseen koulutukseen liittyy (esim. etäopetuksen ja yleisesti koulutustarjonnan puutteet). Poliisiammattikorkeakoulussa on kehitetty myös kielitaito-osaamista koulutukseen ottamisessa ja työharjoittelun tukemisessa kaksikielisessä yksikössä. Lisäksi kieliopintojen määrää poliisikoulutuksessa sekä täydennyskoulutuksessa pyritään lisäämään.

Sisäministeriö on syksyllä 2021 katsonut, että poliisin ruotsinkielinen jatko- ja erityiskoulutus sekä ruotsinkielisten verkkokurssien tarjonta eivät ole riittävällä tasolla turvataksaan yhdenvertaisen koulutuksen poliisiorganisaatiossa. Kokonaisuudessaan koulutus näyttäisi kohtelevan ruotsinkielisiä eri tavalla kuin suomenkielisiä. Ruotsinkielinen koulutus tulee sisäministeriön mukaan saattaa yhdenvertaiseksi suomenkielisen koulutuksen kanssa. Lisäksi määräysten ja ohjeiden julkaisemiseen samanaikaisesti sekä suomen että ruotsin kielellä tulee edelleen kiinnittää huomiota.²⁵⁹

259 Sisäministeriön kirje poliisihallitukselle kielellisten oikeuksien toteutumisesta poliisihallinnossa 9.9.2021

Poliisihallitus on asettanut Poliisiammattikorkeakoulun tulostavoitteeksi Poliisiammattikorkeakoulun vastuun siitä, että hallitusohjelmaan kirjattu kansalliskielistrategian tavoite toteutuu. Poliisiammattikorkeakoulu laatii tältä osin strategiaan kirjatun tavoitteen toteutuksesta erillisen toimenpidesuunnitelman.

Sisäministeriön poliisiosasto on edellyttänyt, että toimenpidesuunnitelmaan kirjataan tehtäväksi selvitys sekä suomeksi että ruotsiksi saatavilla olevien verkkokurssien määrästä sekä aikataulusta, jolla suomenkieliset kurssit saatetaan yhdenvertaiseksi ruotsinkielisten kurssien kanssa. Lisäksi toimenpidesuunnitelmaan tulee kirjata toimenpiteet, joihin Poliisiammattikorkeakoulu ryhtyy ruotsinkielisten opettajien määrän kasvattamiseksi sekä ruotsinkielisen opetuksen ja luentojen turvaamiseksi.²⁶⁰

Suomi on saanut kansainvälisiltä elimiltä kehotuksia lisätä poliisin monimuotoisuutta, jotta se heijastelisi paremmin yhteiskunnan monimuotoisuutta. Suosituksia aiheesta ovat antaneet mm. Euroopan neuvoston ministerikomitea ja Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio. Marinin hallituksen ohjelmaan on kirjattu tavoite, jonka mukaan erilaisista etnisistä taustoista tulevien hakeutumista poliisikoulutukseen pyritään edistämään. Lisäksi poliisin kielitaitoon kiinnitetään huomiota. Monimuotoisuuteen pyrkiminen on kirjattu Poliisiammattikorkeakoulun vuosien 2018–2022 tulossopimukseen, jossa yhdeksi tavoitteeksi on asetettu hyvien hakijoiden riittävän määrän turvaaminen huomioiden, että poliisi kuvastaa koko suomalaista yhteiskuntaa huomioiden molemmat sukupuolet sekä eri kansalliskielet ja vähemmistöryhmät.

5.3.4.5 Poliisin tiedottaminen

Vuoden 2013 kertomuksessa on todettu, että eduskunnan oikeusasiamies on ottanut kantaa poliisin Internet-sivuilla julkaistujen, yleisölle suunnattujen tiedotteiden kieleen ja korostanut, että kaksikielisen viranomaisen tulee antaa yleisölle suunnatut tiedotteet molemmilla kansalliskielillä. Eduskunnan oikeusasiamies on tehnyt poliisin tiedottamisen osalta vastaavia ratkaisuja muun muassa vuosina 2017 ja 2018.²⁶¹ Oikeusasiamies on myös todennut, että kaksikielisyyden tulisi näkyä nykyistä paremmin Helsingin poliisilaitoksen sosiaalisen median tiedottamiskanavassa.²⁶²

260 Sisäministeriön kirje poliisihallitukselle kielellisten oikeuksien toteutumisesta poliisihallinnossa 9.9.2021

261 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/5513/2016, Brister i skyddspolisens svenskspråkiga information; Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3806/2017, Kaksikielisen poliisilaitoksen tulisi tiedottaa enemmän ruotsiksi.

262 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3806/2017

Kaksikielisen viestinnän turvaamiseksi on tehty toimenpiteitä. Vuonna 2020 saavutettavuus oli poliisissa laillisuusvalvonnan tarkastuskohteena, jolloin myös poliisin verkkopalvelu uudistettiin vastaamaan digipalvelulain mukaista saavutettavuutta. Valtakunnalliset sisällöt on julkaistu molemmilla kansalliskielillä. Poliisin viestintämääräyksessä on todettu, että jokaisella poliisiyksiköllä on velvollisuus järjestää sisäinen ja ulkoinen viestintä tavalla, joka vastaa nykyistä lainsäädäntöä.²⁶³ Poliisin päivittäisviestinnän, kuten tiedotteiden ja sosiaalisen median julkaisujen, sisällöstä ja lainmukaisuudesta vastaa siten kukin poliisiyksikkö. Sisäministeriön mukaan poliisin rajallisten voimavarojen takia poliisin valtakunnallisten sosiaalisen median profiilien aktiivisesta ylläpidosta on ajankohtaisviestinnän osalta kuitenkin luovuttu toistaiseksi.

Oikeusasiamies käsitteli myös turvallisuusviranomaisten palveluksessa olevien virkamiesten käyttämiä henkilökortteja ja virkamerkkejä. Poliisin, Tullin, Rajavartiolaitoksen ja pelastusviranomaisten henkilökortit ja virkamerkit uudistettiin osana järjestökorttituotannon kilpailuttamista vuonna 2017. Uudet kortit on otettu käyttöön 5.12.2018 alkaen. Turvallisuusviranomaisten palveluksessa olevat virkamiehet käyttävät näitä kortteja todistaakseen henkilöllisyytensä, virka-asemansa ja kuulumisensa viranomaisorganisaatioon. Kyseessä olevilla virkamerkeillä ja henkilökorteilla on siten oikeusasiamiehen mukaan erittäin tärkeä tiedotustoiminto, jonka vuoksi on tärkeää, että myös kielellisiä vaatimuksia noudatetaan asianmukaisesti. Korteissa toinen kansalliskieli ruotsi on oikeusasiamiehen käsityksen mukaan käytännössä rinnastettu vieraaseen kieleen. Kortit ovat siten osittain ristiriidassa perustuslain 17 §:ssä turvattujen kansalliskielten yhdenvertaista kohtelua koskevien vaatimusten kanssa, jotka ilmenevät kielilain 23 §:n perusteluista.²⁶⁴

5.3.4.6 Saamen kielilain mukaisten oikeuksien toteutuminen poliisissa

Saamenkielisten palvelujen toteuttamisessa on edelleen haasteita. Saamen kielilakia (1086/2003) sovelletaan lain 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti niissä tuomioistuimissa ja valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaisissa, joiden virka-alueeseen kuuluvat kokonaan tai osittain Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnat. Poliisin osalta tämä tarkoittaa Lapin poliisilaitosta. Poliisilla on vaikeuksia saamenkielisen henkilöstön rekrytoimisessa sekä käännöspalveluissa. Toisaalta Lapin poliisilaitoksen mukaan käytännön asioinnissa saamenkieliset vain harvoin haluavat käyttää omaa kieltään, eikä haasteita sisäministeriön tietojen mukaan juuri ilmene. Poliisin sähköinen asiointipalvelu on toteutettu myös saamenkielisenä. Esitutkintaan liittyvät keskeiset oikeuksia ja velvollisuuksia ilmentävät asiakirjat on käännetty saameksi. Poliisi.fi -sivustolla on saamenkielisiä osiota ja

²⁶³ POL-2019-71117

²⁶⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/6446/218 Säkerhetsmyndigheternas tjänstemärken och identitetskort strider mot språklagen

lomakkeita ja saamenkielisiä sivustoja ollaan uusimassa. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että poliisikoulutukseen tulisi saamenkielisyyskiintiö. Positiivisena voidaan käräjien mukaan pitää sitä, että poliisiviranomaiset maksavat saamenkielisille työntekijöille kielilisiä.²⁶⁵

5.3.5 Pelastustoimi

Pelastuslain (379/2011) mukaan pelastustoimella tarkoitetaan tehtävää, joka koostuu tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ehkäisystä sekä pelastustoiminnasta. Pelastuslain 23 § mukaan sisäministeriö johtaa, ohjaa ja valvoo pelastustointia ja sen palvelujen saatavuutta ja tasoa, huolehtii pelastustoimen valtakunnallisista valmisteluista ja järjestelyistä sekä yhteen sovittaa eri ministeriöiden ja toimialojen toimintaa pelastustoimessa ja sen kehittämisessä. Aluehallintovirasto valvoo pelastustointia sekä pelastustoimen palvelujen saatavuutta ja tasoa toimialueellaan.

Pelastuslain 24 § mukaan Valtioneuvosto päättää maan jakamisesta pelastustoimen alueisiin ja vahvistetun aluejaon muuttamisesta. Kunnat vastaavat pelastustoimesta yhteistoiminnassa pelastustoimen alueilla. Pelastustoimen alueeseen kuuluvilla kunnilla tulee olla sopimus pelastustoimen järjestämisestä. Pelastuslain 25 § mukaan alueen pelastustoimella tulee olla pelastuslaitos. Alueen pelastustoimi voi käyttää pelastustoiminnassa apunaan vapaaehtoista palokuntaa, laitospalokuntaa, teollisuuspalokuntaa, sotilaspalokuntaa (sopimuspalokunnat) tai muuta pelastusalaalla toimivaa yhteisöä. Pelastuslain 27 § mukaan alueen pelastustoimi vastaa pelastustoimen palvelutasosta ja pelastuslaitoksen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä.

Pelastusopisto on järjestänyt viimeisimmän ruotsinkielisen pelastajakurssin (P78) vuosina 2012–2013. Tarve ruotsin- ja kaksikielisille pelastajille on tunnustettu. Sisäministeriö on esittänyt julkisen talouden suunnitelmaan ruotsinkielistä pelastajakurssia. Pelastustoimen koulutusjärjestelmän ja sen kehittämisen kautta huolehditaan hätäkeskustoiminnan sekä pelastustoimen viranomaisten tosiasiallisesta palvelukykyä suomen ja ruotsin kielellä. Pelastusopistolta on valmistunut varsinaisten ruotsinkielisten kurssien 55 henkilön lisäksi koulusivistyskieleltään ruotsinkielisiä pelastajia 2000-luvulla 25 henkilöä. Näiden lisäksi on valmistunut kaksikielisiä opiskelijoita tai sellaisia ruotsinkielisiä opiskelijoita, joilla on vahva suomen kielen taito ja, jotka ovat ilmoittaneet haluavansa valintakokeen suomen kielellä. Kyseisiä opiskelijoita Pelastusopisto ei ole tilastoinut. Opetuskieli on

²⁶⁵ Saamelaiskäräjät. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*

lähtökohtaisesti pelastajakursseilla suomi. Julkaisut käännetään nykyisten julkaisukäytäntöjen mukaisesti aina myös ruotsin kielelle. Opiskelijoiden on mahdollista suorittaa tenttejä molemmilla kansalliskielillä.

Pelastuslaitosten viestintä ja palveluiden saatavuus molemmilla kansalliskielillä on parantunut viime vuosina. Kaksikielisillä pelastuslaitoksilla verkkosivujen sisältö on sekä suomeksi että ruotsiksi. Kansalaisille ja eri toiminnanharjoittajille suunnattuja ohjeita ja turvallisuusviestinnän materiaaleja on käännetty ruotsiksi aikaisempaa laajemmin. Pelastuslaitokset ovat yhdenmukaistaneet pientaloihin jaettavaa paloturvallisuusmateriaalia. Pientalojen paloturvallisuusopas ja siihen liittyvä paloturvallisuuden arviointilomake ovat nykyään saatavilla suomen ja ruotsin lisäksi englanniksi, venäjäksi sekä kaikilla kolmella saamen kielellä.

Saamelaiskäräjien mukaan pelastustoimen saamenkielisessä viestinnässä ja palveluissa on suuria puutteita. Lapin pelastuslaitoksen nettisivut ovat ainoastaan suomeksi. Saamenkielisen henkilöstön puuttuminen pelastustoimessa voi aiheuttaa vaaratilanteen, esimerkiksi tilanteissa, jossa saamenkielistä paikannimistöä ei tunneta. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan pelastusalan koulutusta tulisi kehittää paremmin sopivaksi saamelaisten kotiseutualueella asuville nuorille esimerkiksi monimuoto-opintoja mahdollistamalla.²⁶⁶

Saamelaisten kotiseutualueen sopimuspalokuntatoiminnassa on mukana saamen kielen taitoista henkilöstöä, joiden panostus on usein ollut sisäministeriön mukaan korvaamatonta pelastustehtävissä saamelaisten kotiseutualueella. Pelastustoimi.fi -verkkosivuston uusimisen yhteydessä pelastustoimen palveluiden sähköiset lomakkeet tullaan julkaisemaan myös saamen kielillä. Kun Lapin pelastuslaitos ottaa käyttöönsä uusitun verkkosivualustan, käännetään keskeiset osiot myös saamen kielille.

5.3.6 Hätäkeskustoiminta

Vuonna 2019 käyttöön tullut hätäkeskustietojärjestelmä Erica mahdollistaa kaikkien työvuorossa olevien ruotsinkielisten hätäkeskuspäivystäjien hyödyntämisen Hätäkeskuslaitoksen verkottuneessa toimintamallissa. Sen lisäksi, että ruotsin kieltä taitavien päivystäjien tarve on huomioitu työvuorosuunnittelussa, Hätäkeskuslaitoksessa on järjestetty ruotsinkielisten hätäilmoitusten käsittelyyn erillinen palvelujono, johon ruotsinkielinen puhelu voidaan tarvittaessa siirtää. Palvelujono resursoidaan vuorokauden ajan mukaisesti määritetyn vahvuuden mukaan erillisillä ruotsinkielisillä päivystäjillä, jotka kirjautuvat

²⁶⁶ Saamelaiskäräjät. (2.7.2021). *Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*

ruotsin kielen kieliprofililla. Tämän lisäksi molempia kotimaisia kieliä hallitseville päivystäjille on muodostettu erityinen kaksikielinen kieliprofiili, jolloin tässä roolissa olevat tukevat ja tauottavat ruotsin kielen kieliprofililla olevia päivystäjiä ruotsinkielisen hätäpuhelujonon käsittelyssä.

Riskinarvio-ohjeet ovat hätäkeskustietojärjestelmässä molemmilla kansalliskielillä. Riskinarvioohjeiden kääntämisestä vastaa ohjeen antaja eli kukin toimiala (pelastustoimi, poliisi-toimi sekä sosiaali- ja terveystoimi). Hätäpuhelen aikana riskinarvio (kysymys-vastaus-osio) tehdään suomeksi tai ruotsiksi sen mukaan, kumpaa kieltä soittaja puhuu. Riskinarvio välittyy automaattisesti eteenpäin suomenkielisenä ja hätäkeskusjärjestelmän lisätietokenttään tehtävät kirjaukset tehdään suomeksi, koska Hätäkeskuslaitoksen ja sen yhteistyöviranomaisten työkieli on suomi. Hätäkeskuslaitos on ohjeistanut päivystäjiä, että vuorovaikutus ilmoittajan kanssa ei saa edes välillisesti antaa sellaista kuvaa, että soittajan pitäisi vaihtaa käyttämänsä kansalliskieli toiseen kieleen. Hätäkeskuslaitos maksaa kielilisää ruotsinkielisen kielitutkinnon suorittaneille. Kielilisää maksetaan tällä hetkellä päivystystoimintaa hoitavasta henkilöstöstä 65 henkilölle.

Hätäkeskuslaitos on toistuvasti tuonut esiin ruotsinkielisten päivystäjien koulutustarpeen. Tähän liittyen aloitettiin vuonna 2018 ruotsinkielinen hätäkeskuspäivystäjäkurssi, josta vuonna 2019 valmistui 16 ruotsinkielistä päivystäjää. Tämän avulla saatiin parannettua valmiutta ruotsinkielisten hätäpuheluiden käsittelyyn. Ruotsinkieliset soittajat saavat ruotsinkielistä palvelua, eivätkä ole joutuneet odottamaan puhelujonossa suomenkielisiä soittajia kauemmin. Sisäministeriön arvion mukaan ruotsinkielisen palvelun tilanne on hyvä ja käytännöt vastaavat kielilainsäädännön vaatimuksia.

Hätäkeskuslaitos ostaa tulkkauspalvelua Semantix Finland Oy:lta (jäljempänä Semantix). Simultaanitulkkauksessa on käytetty 27 eri kieltä ja valmiuksia on muihinkin kieliin. Englanninkielisiä puheluita tulee usein ja päivystäjistä suurin osa osaa englantia niin, että kykenee hoitamaan hätäpuhelen englanniksi ilman tulkkia. Tähän liittyen on suunniteltu riskianalyysien kysymysten kääntämistä englanniksi tukemaan päivystäjien työtä. Hätäkeskuslaitos on laajentamassa kielilisan maksamista myös englannin kieleen. Saamen kielen simultaanitulkkauksen järjestäminen on ongelmallista, sillä Semantix:lla ei ole valmiutta avustaa saamen kielen simultaanitulkkauksessa. Hätäkeskuslaitos on selvittänyt saamenkielisen tulkkauspalvelun saamista myös muista tulkkauspalveluista tarjoavista yrityksistä, mutta tällaista palvelua ei ole löytynyt. Hätäkeskuslaitoksen vastaanottamissa asiakaspalautteissa ei ole tullut esiin tähän palveluun liittyviä puutteita.

Mahdollisuutta hätäilmoituksen tekemiseen on laajennettu kuuroille, kuulovammaisille ja puhetta tuottamaan kykenemättömille vuonna 2018 käyttöönotetun 112-SMS hätätekstiviestijärjestelmän avulla. Kela, sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja Hätäkeskuslaitos ovat suunnitelleet kokeilua, jossa hätätilanteessa oleva henkilö voi tehdä

hätäilmoituksen suomalaisella viittomakielellä vammaisten tulkkauspalvelukeskuksen kautta. Tämä hätäilmoituksen tekemiseen liittyvän viittomakielisen tulkkauspalvelun pilotti on alkanut 15.6.2021. Kokeilu toteutetaan KELA:n ja Häätäkeskuslaitoksen yhteistyönä ja se kestää vuoden ajan, jonka aikana kerätään siihen liittyviä kokemuksia sekä KELA:ssa että Häätäkeskuslaitoksessa.

Viittomakielisen hätäilmoituksen voi tehdä suomalaisella viittomakielellä arkisin klo 8–16 112 Suomi -palvelun kautta, josta otetaan yhteyttä Kelan viittomakieliseen palveluun. Viittomakielen tulkki ottaa sieltä yhteyttä Häätäkeskuslaitokseen ja hätäilmoituksen tekeminen tapahtuu tulkin välityksellä. Kuurojen Liitto pitää viittomakielisen hätäpuhelun pilottia keskeisenä uudistuksena. Heikkoutena on liiton mukaan pilotin aukioloaika. Aukioloaikoja laimentamalla ja sijoittamalla edes jokin ajoista myös viikonloppuun sekä iltaan saataisiin todenmukaisempi näkemys viittomakielisen hätäpuhelun tarpeelle. Pilotti on kuitenkin liiton mielestä kielellisestä näkökulmasta edistysaskel avun hälyttämiseen yhdenvertaisesti. Liitto toteaa, että palvelu on tarjolla vain suomalaisella viittomakielellä.²⁶⁷

5.3.7 Vaaratiedotteet

Vaaratiedotelain (466/2012) mukainen vaaratiedote on toimivaltaisen viranomaisen antama tiedote, jonka tarkoitus on varoittaa vaarallisesta tapahtumasta ja jolla annetaan toimintaohjeita. Vaaratiedotteesta annettu laki (466/2012) on astunut voimaan 1. kesäkuuta 2013. Lain 5 § mukaan vaaratiedotteen saa antaa pelastuslain (379/2011) 26 §:ssä tarkoitettu pelastusviranomainen, poliisilaitos, rajavartiolaitoksen hallinnosta annetussa laissa (577/2005) tarkoitettu rajavartiolaitosviranomainen, Häätäkeskuslaitos, Poliisihallitus ja Poliisihallituksen alainen valtakunnallinen yksikkö. Lisäksi vaaratiedotteen voi antaa Säteilyturvakeskus, Ilmatieteen laitos, Liikennevirasto, Liikenteen turvallisuusvirasto, Elin- ja ympäristöministeriön alainen valtakunnallinen yksikkö, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto, Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus tai ministeriö. Lain 6 § mukaan vaaratiedote tulee kieliain (423/2003) 32 §:n mukaisesti antaa sekä suomen että ruotsin kielellä. Jos vaarallinen tapahtuma tai sen seuraukset kohdistuvat saamelaisien kotiseutualueelle, vaaratiedote on mainitulla alueella annettava lisäksi saamen kielellä.

Vaaratiedotelain ja sitä tarkentavan ohjeistuksen avulla on kyetty rakentamaan kielelliset oikeudet turvaava vaaratiedotejärjestelmä. Järjestelmä huomioi kansalliskielet ja saamen kielet. Erityisesti kaksikielisessä onnettomuustiedottamisessa on kuitenkin edelleen

²⁶⁷ Kuurojen Liitto ry. (28.6.2021).

puutteita, varsinkin sosiaalisen median kanavilla. Esimerkiksi vuoden 2021 kesällä syttynneen Kalajoen maastopalon yhteydessä ruotsinkielinen vaaratiedote oli sisällöltään varsin erilainen, ja käytännössä päinvastainen kuin suomenkielinen.²⁶⁸

Vaaratiedote on annettava saamen kielellä, jos vaarallinen tapahtuma tai sen seuraukset kohdistuvat saamelaisten kotiseutualueelle. Kolтта-, inarin- ja pohjoissaamenkieliset tiedotteet erilaisiin vaaratilanteisiin on pyritty valmistelemaan ennalta, koska käännösapua ei ole helposti saatavilla. Sisäministeriön vaaratiedoteoppaan liitteenä olevassa saamenkielisten vaaratiedotteiden lisäohjeissa on määritelty mallifraasit ja paikannimet eri saamenkielillä, jotta saamenkielinen vaaratiedottaminen kyettäisiin toteuttamaan yhtä aikaa kuin suomen- ja ruotsinkielinen. Tätä voidaan pitää selkeänä edistysaskeleena kielisten oikeuksien toteutumista ajatellen.

Euroopan unionin sääntely edellyttää väestön varoittamista matkapuhelimen välityksellä vuodesta 2022 alkaen. Sähköisen viestinnän palveluista annetun lain (917/2014) vaaratiedottamista koskevia säännöksiä on ajantasaistettu ja vaaratiedotteesta annettuun lakiin on lisätty säännökset sovelluspohjaisesta välittämistavasta. Kansalaisten tiedonsaantia hätätilanteissa parantavat muutokset ovat tulleet voimaan 1.1.2021, kun vaaratiedotteet on mahdollista välittää perinteisten vaaratiedottamistapojen (radion ja television) lisäksi matkapuhelinten välityksellä. Matkapuhelinteknologia mahdollistaa vaaratiedotteen aikaisempaa paremman kohdentamisen juuri niille päätelaitteille, jotka sijaitsevan viranomaisen määrittelemällä vaara-alueella. Tehdyt lakimuutokset mahdollistavat myös erityisryhmien tarpeita vastaavien toimenpiteiden kehittämisen.²⁶⁹ Kohdennettu viranomais-tiedote välitetään matkaviestinverkossa tietyllä alueella tai alueilla oleviin liittyviin ministeriön päättämällä kielillä – tyypillisesti vähintään suomen ja ruotsin kielellä sekä mahdollisesti saamen kielellä tai ministeriön päättämällä muilla kielillä.²⁷⁰

268 Sofie Fogde/SPT/Hufvudstadsbladet. <https://www.hbl.fi/artikel/bristande-svenska-i-myndigheternas-varningsmeddelande-om-markbranden-i-kalajoki/>, viitattu 2.8.2021.

269 ks. Laki sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta (1207/2020)

270 Kohdennetulla viranomais-tiedotteella tarkoitetaan ihmisten tai omaisuuden suojelemiseksi välitettävää tiedotetta tilanteessa, jossa väestön tiedottaminen on ihmisten henkeen, terveyteen tai omaisuuteen kohdistuvan uhkan vuoksi välttämätöntä, mutta olosuhteet eivät edellytä vaaratiedotteen antamista. Kohdennetusta viranomais-tiedotteesta säädetään sähköisen viestinnän palveluista annetussa laissa (917/2014). Kohdennetun viranomais-tiedotteen välittämisestä päättää toimivaltainen ministeriö.

Vaaratiedotteet ja viranomaistiedotteet voidaan välittää Hätäkeskuslaitoksen ja Digia Oy:n yhteistyönä kehittämän ja vuonna 2015 käyttöön otetun 112-Suomi sovelluksen kautta myös alueellisesti kohdennettuina. Hätäkeskuslaitoksen uuden tietojärjestelmän myötä vaaratiedotteet on mahdollista siirtää sähköisesti Hätäkeskuslaitokselta Yleisradioon, mikä on nopeuttanut julkaisuprosessia.

5.4 Keskeiset huomiot poliisista, pelastustoimesta ja hätäkeskustoiminnasta

1. Poliisin osalta esiintyy edelleen haasteita kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Tiedottamisen lisäksi haasteita on esiintynyt palvelussa. Poliisin ruotsinkielinen jatko- ja erityiskoulutus sekä ruotsinkielisten verkkokurssien tarjonta eivät ole riittävällä tasolla turvataksaan yhdenvertaisen koulutuksen poliisiorganisaatiossa. Kokonaisuudessaan koulutus näyttäisi kohtelevan ruotsinkielisiä eri tavalla kuin suomenkielisiä. Haasteet on keskeisiltä osin poliisissa tunnistettu. Ruotsinkielinen koulutus tulee sisäministeriön mukaan saattaa yhdenvertaiseksi suomenkielisen koulutuksen kanssa.
2. Poliisiin organisaation uudistukset ovat olleet kielellisestä näkökulmasta keskeisiä ja niiden seuranta kielinäkökulmasta on tärkeä jatkaa. Poliisihallitus on kesällä 2021 asettanut valtakunnallisen kieliverkoston koordinaation lisäämiseksi ja tilannekuvan ylläpitämiseksi.
3. Sopivia ja kykeneviä henkilöitä antamaan poliisin ammattiopetusta ruotsin kielellä on yhä vaikeampi rekrytoida. Poliisiammattikorkeakoulun palvelutarjontaan liittyviin haasteisiin etsitään ratkaisuja Poliisihallituksen, Poliisiammattikorkeakoulun sekä poliisiyksiköiden yhteistyön avulla.
4. Poliisilla on vaikeuksia saamenkielisen henkilöstön rekrytoimisessa sekä käännöspalveluissa. Poliisin sähköinen asiointipalvelu on toteutettu myös saamenkielisenä. Poliisin saamenkielisiä sivustoja ollaan uusimassa.
5. Monen kieliryhmän osalta tavallisin syy olla raporttoimatta poliisille häirinnästä on, ettei häirinnän koeta olevan tarpeeksi vakavaa.
6. Poliisilta kaivataan monikielistä, selkeää viestintää ja laajempaa sisäistä monimuotoisuutta. Monimuotoisuuteen pyrkiminen on kirjattu Poliisiammattikorkeakoulun vuosien 2018–2022 tulossopimukseen.

7. Poliisissa tarkastellaan mahdollisuutta yhteiseen tulkkipooliin rikosprosessin eri toimijoiden kesken. Käännöspalveluiden toteuttamisesta olisi siten saatavissa synergiahyötyjä.
8. Ero suomenkielisen ja ruotsinkielisen vähemmistön palvelukokemuksessa on poliisin ja hätäkeskustoiminnan osalta merkittävä. Ruotsinkieliset antavat palveluille huonommat arvosanat. Hätäkeskustoiminnan osalta on kuitenkin tapahtunut kehitystä, sillä ruotsinkielisen vähemmistön hätäkeskustoiminnalle antama kieliarvosana on noussut. Viittomakielisen hätäilmoituksen teossa on alkanut pilottikokeilu.
9. Pelastuslaitosten viestintä ja palveluiden saatavuus molemmilla kansalliskielillä on parantunut viime vuosina.
10. Kaksikielisessä onnettomuustiedottamisessa on edelleen puutteita, varsinkin sosiaalisen median kanavilla.
11. Pelastustoimi.fi -verkkosivuston uusimisen yhteydessä pelastustoimen palveluiden sähköiset lomakkeet tullaan julkaisemaan myös saamen kielillä, ja Lapin pelastuslaitoksen ottaessa käyttöön uusitun verkkosivualustan, keskeiset osiot käännetään myös saamen kielille.

5.5 Opetus

5.5.1 Tausta

Varhaiskasvatusta ja opetusta koskeva lainsäädäntö sekä niiden soveltaminen ja toimeenpano ovat tärkeitä kielellisten perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Myös kielten tutkimus on keskeistä, kun tarkastellaan eri kieliryhmien oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Kieliasiaain neuvottelukunta korosti julkilausumassaan 24.10.2018, että opetuksessa on tuotava paremmin esiin kieliryhmämme ja niiden nykytila sekä Suomen kielellinen monimuotoisuus. Tietoisuuden lisääminen kieliryhmistä on yksi keino parantaa heikentynyttä kieli-ilmapiiriä. Neuvottelukunta kehotti kuntia lisäämään koulujen opetussuunnitelmiin

opetusta kieliryhmistä ja niiden olosuhteista. Neuvottelukunta piti tärkeänä myös sitä, että oppimateriaalit antavat kielistä ja kieliryhmistä sekä alkuperäiskansoista ajantasaista ja monipuolista tietoa.²⁷¹

Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2013 tarkasteltiin laajalti eri kieliryhmien oikeuksien toteutumisesta opetuksessa. Siinä tarkasteltiin muun muassa ruotsinkielistä varhaiskasvatusta, suomen ja ruotsin kielen osaamistasoa ja kielikylpyä.²⁷² Myös muiden kuin kansalliskielten osalta tarkasteltiin muun muassa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tilannetta. Esille nousi monia haasteita, vaikka toisaalta myös edistystä oli tapahtunut esimerkiksi saamen kielten kielipesätoiminnassa.²⁷³ Kansalliskielten osalta kielikylpyyn liittyviä kysymyksiä tarkasteltiin myös vuonna 2012 julkaistussa Kansalliskielistrategia-periaatepäätöksessä.²⁷⁴

Tässä kertomuksessa keskitytään kansalliskielten osalta muutamaa keskeiseen selvitykseen ja uudistukseen, jotka liittyvät erityisesti ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen tarpeisiin. Lisäksi tarkastellaan edellisen hallituksen hallitusohjelmaan sisältyntä kielikokeilua. Suomen kieltä koskevat huomiot pohjautuvat Kotimaisten kielten keskuksen (jälj. Kotus) suomen kielen lautakunnan lausuntoon.

Muiden kuin kansalliskielten osalta keskitytään perustuslain 17 §:n 3 momentissa mainittuihin kieliin eli saamen kieliin, romanikieleen ja viittomakieliin sekä karjalan kieleen, jota ei nimenomaisesti mainita perustuslain 17 §:n 3 momentissa, vaikka säännös koskee myös sitä. Lisäksi tarkastellaan venäjän ja viron kieliä, jotka muodostavat suurimmat vieraskielisten ryhmät Suomessa, sekä ihan lyhyesti myös somalin kieltä.

Tarkastelu painottuu varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen, mutta jonkin verran seurataan myös kielten tutkimusta, korkeakoulutusta ja toisen asteen koulutusta. Aluksi tarkastellaan uutta varhaiskasvatustilaa, joka tuli voimaan seuranta-aikana.

271 Kieliasian neuvottelukunta. (24.10.201). Kielelliset oikeudet opetuksessa [julkilausuma]. https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4761907/Julkilauseuma_neuvottelup%C3%A4iv%C3%A4t_2018.pdf/b7dd56c0-5762-d28e-6b56-f60acb90a1fa/Julkilauseuma_neuvottelup%C3%A4iv%C3%A4t_2018.pdf

272 Valtioneuvosto. (2013), s. 22–30.

273 Valtioneuvosto. (2013), s. 6 ja 87–107.

274 Tallroth, Paulina. (2012). *Kansalliskielistrategia – Valtioneuvoston periaatepäätös*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

5.5.2 Muutoksia opetuksen alalla

5.5.2.1 Uusi varhaiskasvatustalaki

Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö on uudistunut seuranta-aikana. Uusi varhaiskasvatustalaki tuli voimaan 1.9.2018. Sillä kumottiin aikaisempi varhaiskasvatustalaki (36/1973) sekä sen nojalla annettu asetus lasten päivähoidosta (239/1973, jälj. päivähoitoasetus).²⁷⁵

Myös nykyisessä varhaiskasvatustalassa säädetään varhaiskasvatuksen kielestä. Varhaiskasvatustalain 8 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen tai ruotsin kielellä tai saamen kielilain (1086/2003) 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettulla saamen kielellä. Kaksikielisessä kunnassa ja kaksikielisiä tai sekä suomen- ja ruotsinkielisiä kuntia käsittävässä kuntayhtymässä varhaiskasvatus järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että palvelunkäyttäjä saa varhaiskasvatusta valitsemallaan kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi.²⁷⁶ Näin ollen lapselle järjestetään varhaiskasvatusta vanhempien valitsemalla kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi. Yksikielisellä päiväkodilla on vakiintuneen tulkinnan mukaan velvollisuus antaa palvelua ainoastaan päiväkodin kielellä. Mikään ei estä kuntaa tarjoamasta varhaiskasvatusta lapselle myös muulla kuin lapsen äidinkiellellä, jos tämä olisi lapsen edun mukaista, lapsen huoltajat näin toivoisivat ja kunnassa palveluja kyseisellä kielellä tarjottaisiin.²⁷⁷

Säännöksessä ei mainita muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi tai saameksi annettava varhaiskasvatusta. Perusteluissa kuitenkin todetaan, että tällä hetkellä sekä kunnat että yksityiset palvelujen tuottajat järjestävät varhaiskasvatusta myös muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi tai saameksi. Vieraskielinen varhaiskasvatus on edelleen mahdollista, mutta käytettävästä kielestä riippumatta on noudatettava lain säännöksiä esimerkiksi varhaiskasvatuksen tavoitteisiin sekä henkilöstön mitoitukseen ja kelpoisuuksiin liittyen. Lisäksi olisi kiinnitettävä huomiota esimerkiksi siihen, miten turvataan kielelliset jatkumot varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetukseen. Perustelujen mukaan varhaiskasvatusta voidaan järjestää myös viittoma- tai romanikielellä.²⁷⁸

275 Varhaiskasvatustalaki (kumottu) 36/1973. Asetus lasten päivähoidosta (kumottu) (239/1973).

276 Varhaiskasvatustalaki (540/2018) 8 §

277 HE 40/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatustalaksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 88–89.

278 HE 40/2018, s. 88–89.

5.5.2.2 Uudet varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelman perusteet

Opetussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset opetussuunnitelmat laaditaan. Opetussuunnitelman perusteet antavat yhtenäisen pohjan paikallisille opetussuunnitelmille ja siten vahvistavat koulutuksen tasa-arvoa koko maassa. Kuntien ja koulujen omat opetussuunnitelmat ohjaavat opetusta ja koulutyötä tarkemmin ja ottavat huomioon paikalliset tarpeet ja näkökulmat.²⁷⁹

Opetushallitus varhaiskasvatuksen asiantuntijavirastona laatii ja päättää valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Päiväkodissa ja perhepäivähoidossa jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma.²⁸⁰

Uudet perusopetuksen opetussuunnitelmat otettiin käyttöön 1.8.2016 alkaen kaikissa kouluissa vuosiluokilla 1–6. Perusopetuksen ylemmät vuosiluokat ovat ottaneet opetussuunnitelmat käyttöön porrastetusti vuosien 2017–2019 aikana.²⁸¹ Opetushallitus päätti 7.11.2019 lukion opetussuunnitelman perusteista nuorille tarkoitettua lukiokoulutusta varten. Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2019 mukaan laadittu opetussuunnitelma on otettu käyttöön lukion aloittaneilla opiskelijoilla 1.8.2021 alkaen.²⁸²

Opetushallitus määräsi ensimmäisistä varhaiskasvatussuunnitelman perusteista 18.10.2016, ja perusteiden mukaiset paikalliset suunnitelmat otettiin käyttöön 1.8.2017 alkaen. Opetushallitus määräsi 19.12.2018 uusista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Perusteet uudistettiin tuolloin vastaamaan uutta varhaiskasvatuslakia.²⁸³

279 Opetushallitus: *Perusopetuksen opetussuunnitelman ydinasiat* [verkkosivu]. Haettu 24.6.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-ydinasiat>

280 Opetushallitus: *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa* [verkkosivu]. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>

281 Opetushallitus: *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet* [verkkosivu]. Haettu 24.6.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>.

282 Opetushallitus: *Lukion opetussuunnitelmien perusteet* [verkkosivu]. Haettu 13.8.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>

283 Opetushallitus: *Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet* [verkkosivu]. Haettu 24.6.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>.

Yleissivistävän koulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan jokaisen oppijan kieli- ja kulttuuri-identiteettiä tuetaan monipuolisesti. Oppijoita ohjataan tuntemaan, ymmärtämään ja kunnioittamaan jokaisen kansalaisen perustuslain mukaista oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin. Tavoitteena on ohjata kaiken ikäisiä oppijoita arvostamaan eri kieliä ja kulttuureja sekä edistää kaksikielisyttä ja siten vahvistaa oppijoiden kielellistä tietoisuutta ja metalingvistisiä taitoja. Kaikkeen toimintaan voi sisältyä monikielisiä oppimis- ja kasvatustilanteita, joissa opettajat ja muu henkilöstö sekä oppijat käyttävät kaikkia osaamiaan kieliä. Oppimisessa hyödynnetään oppijoiden sekä heidän huoltajiensa ja yhteisönsä tietämystä oman kieli- ja kulttuuri-alueensa kielistä, historiasta, kulttuureista, elämäntavoista ja luonnosta.²⁸⁴

Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteiden liitteenä on julkaistu myös ns. täydentävänä opetuksena annettavat saamen kielen, romanin ja oman äidinkielen opetuksen perusteet. Näiden oppimäärien tarjoaminen on opetuksen järjestäjille vapaaehtoista, mutta niiden merkitys oppijoiden kieli- ja kulttuuri-identiteetille on erittäin tärkeä.²⁸⁵

5.5.2.3 Perusopetuksen tuntijakoasetuksen muutokset

Perusopetuksen tuntijakoasetuksen mukaan toista kotimaista kieltä alettiin 1.8.2016 alkaen opiskella viimeistään 6. luokalla B1-kielenä, mutta sen opiskelu on mahdollista aloittaa jo aiemmin A1- tai A2-kielenä, mikäli paikallisesti niin päätetään.²⁸⁶

Lisäksi perusopetuksen tuntijakoasetukseen lisättiin vuosiluokkien 1–2 tuntimäärään kaksi vuosiviikkotuntia A1-kielen opiskeluun vuonna 2018. Paikallisen A1-kielen opetussuunnitelman voi laatia toiselle kotimaiselle kielelle, vieraalle kielelle ja saamen kielelle vuosiluokille 1–2. A1-kielen opetus alkaa viimeistään 1. luokan keväällä vähintään puolella vuosiviikkotunnilla.²⁸⁷ A1-kielen varhentamista käsitellään tarkemmin tämän kertomuksen kappaleessa 6.3.

284 Opetushallitus. (15.6.2021). Opetushallituksen vastaukset oikeusministeriölle.

285 Opetushallitus. (15.6.2021).

286 Opetushallitus. (15.6.2021); Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen: *Kieli- ja muut ainevalinnat* [verkkosivu]. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Kieli-ja-muut-ainevalinnat.aspx>.

287 Opetushallitus. (15.6.2021); Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen: *Kieli- ja muut ainevalinnat* [verkkosivu]. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Kieli-ja-muut-ainevalinnat.aspx>.

Ruotsinkielisissä kouluissa A1-kielenä opiskellaan yleensä suomea tai englantia ja A2-kielenä samoin tarjotaan yleisesti joko englantia tai suomea. Suomenkielisissä kouluissa taas A1-kieli on yleisimmin englanti ja A2-kieltä opiskellaan harvemmin. Suomen- ja ruotsinkielisen opetuksen järjestäjien välillä on suuria eroja siinä, missä vaiheessa toisen kotimaisen kielen opiskelu aloitetaan ja millaisia oppimääriä tarjotaan.²⁸⁸

Jyväskylän yliopiston selvityksen mukaan ruotsin opetuksen toteuttamisessa on vielä paljon parannettavaa valtakunnallisesti. Kieltenopettajien mukaan ruotsin kielen opetuksen tilanne on huolestuttava. B1-ruotsi varhennettiin alkamaan 6. vuosiluokalta vuonna 2016, mutta tuntijakoon ei vuonna 2012 lisätty tunteja toisin kuin nyt A1-kielen kohdalla. Tilanne on oppilaita eriarvoistava, sillä kunnissa tehdään erilaisia ratkaisuja siitä, miten jo entuudestaan vähäiset tunnit ruotsia jaetaan neljälle vuosiluokalle.²⁸⁹

5.5.3 Kansalliskielten opetus

5.5.3.1 Suomen kielen opetuksesta

Suomenkieliset saavat äidinkieltänsä opetusta ja muiden oppiaineiden opetusta suomen kielellä. Tuntimäärät ovat kuitenkin vähäisiä verrattuna moniin muihin maihin, kuten Viroon ja Saksaan. Koska äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen sisältö on Suomessa hyvin laaja, hyvän yleiskielen hallintaa ja kirjallista tuottamista ei ehditä opettaa ja harjoitella tarpeeksi. Kotuksen suomen kielen lautakunnan näkemyksen mukaan peruskoulun tuntijaossa äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärää olisi syytä lisätä niin, että opetuksessa voitaisiin nykyistä enemmän painottaa yleiskielellä kirjoittamisen taitoa. Myös lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa olisi taattava se, että valmistuvilla on jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvittava kielenhallinta ja kirjallisuuden tuottamisen taito. Englanninkielisen korkeakoulutuksen haasteena on puolestaan turvata se, että opetus valmistaa opiskelijat myös suomalaiseen yhteiskuntaan.²⁹⁰

288 Opetushallitus. (15.6.2021); Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen: *Kieli- ja muut ainevalinnat* [verkkosivu]. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Kieli-ja-muut-ainevalinnat.aspx>.

289 Vaarala, H. ym. (2021). s. 115–116.

290 Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021).

5.5.3.2 Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kehittämistarpeet

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan tehdään kokonaisselvitys ruotsinkielisen koulutuksen (varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen) erityispiirteistä, haasteista ja kehittämistarpeista sekä luodaan pitkäjänteinen toimenpideohjelma yhdenvertaisuuden takaamiseksi.²⁹¹

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama selvityshenkilö Gun Oker-Blom on selvittänyt ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen nykytilaa ja kehittämistarpeita. Selvitys on ensimmäinen kokonaisselvitys ruotsinkielisestä koulutuksesta. Selvitys luovutettiin opetusministeri Jussi Saramolle ja valtiosihteeri Tuomo Puumalalle 11.3.2021.²⁹²

Selvityksen mukaan ruotsinkielistä koulutusta tulee kaikilla koulutusasteilla kehittää tavoitteellisesti tulevaisuuden vaatimusten mukaisesti ja yhtäaikaaisesti suomenkielisen koulutuksen kanssa. Lähtökohtana on, että ruotsinkielisen koulutuksen tulee olla laadukasta ja yhdenvertaisesti saavutettavissa koko koulutuspolun ajan varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen.²⁹³

Perusopetuslain (628/1998) 10 § :n mukaan koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuuksia seurata opetusta.

Kun varhaiskasvatus siirrettiin opetushallintoon (v. 2013) ja lainsäädäntöä uudistettiin, varhaiskasvatustilaa (540/2018) ei opetuskielillisesti sopeutettu perusopetuslakiin. Olisi perusteltua, että perusopetuslaissa olevaa sanamuotoa opetuskielestä käytettäisiin myös kaikessa muussa koulutuslainsäädännössä. Varhaiskasvatustilain 8 §:ssä nyt oleva muotoilu ”on järjestettävä kunnan ja kuntayhtymän molemmilla kielillä” on aiheuttanut epävarmuutta lain tulkinnasta käytännössä. Tämän vuoksi säädöstekstin tarkistaminen on erittäin perusteltua.²⁹⁴

291 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). s. 164.

292 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (11.3.2021). *Ruotsinkielisen koulutuksen kehittämisestä ensimmäinen kokonaisselvitys* [tiedote]. Haettu 11.8.2021 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/ruotsinkielisen-koulutuksen-kehittamisesta-ensimmainen-kokonaisselvitys>

293 Oker-Blom, G. Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-904-2>.

294 Oker-Blom, G. Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder, s. 152–153.

Keskeistä on turvata ruotsinkielisen koulutuksen hallinto ja toimintaedellytykset. Jotta kaksikieliset perheet valitsisivat ruotsinkielisen koulun jatkossakin, on tärkeää huolehtia, että se pysyy vähintään yhtä korkealaatuisena kuin suomenkielinenkin.²⁹⁵

Nykyinen hallitusohjelma sisältää muitakin kirjauksia, jotka liittyvät kansalliskielten opetukseen. Hallitusohjelman mukaan muun muassa tehdään nopealla aikataululla ohjelma, joka vahvistaa koulussa toisen kotimaisen kielen oppimista. Hallitus on myös asettanut tavoitteeksi toisen kotimaisen kielen palauttamisen pakolliseksi ylioppilaskirjoituksessa.²⁹⁶ Ruotsin kielen opetuksen varhentaminen perusopetuksessa on johtanut siihen, että ruotsin opetustunteja on liian vähän perusopetuksen viimeisillä vuosiluokilla, ja pahimmassa tapauksessa ruotsin kielen opetusta ei saa lainkaan viimeisellä vuosiluokalla.²⁹⁷

Viime vuosina on keskusteltu paljon kielten opetuksen vähenemisestä ja sen vaikutuksesta myös tulevaisuuden kielivariantoon Suomessa. Vaikka opiskelijalla olisikin motivaatiota kielten opiskeluun, ulkoiset resurssit ja opetusjärjestelyihin liittyvät tekijät saattavat muodostua sille esteeksi. Esimerkiksi lukioissa monipuolisille kieliopinnoille ei juuri ole tilaa, vaan lukio-opintojen kuormittavuus eli muiden oppiaineiden suuri määrä ja ajanpuute johtavat siihen, että valinnaisia kieliä ei opiskella. Todistusvalinnassa opiskelijat valitaan korkeakouluun ylioppilaskirjoitusten arvosanojen tuottamien pisteiden perusteella, mikä saattaa kannustaa lukiolaisia opiskelemaan enemmän pisteitä tuottavia oppiaineita valinnaisten vieraiden kielten sijaan.²⁹⁸ Tämä on vaikuttanut kielten opiskelun suosioon ylioppilaskirjoituksissa.

5.5.3.3 Toisen kotimaisen kielen kokeilu perusopetuksessa

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen aikana mahdollistettiin kielikokeilu, johon osallistuvien perusopetuksen oppimäärään ei kuuluisi toisen kotimaisen kielen oppimäärää. Kokeilu toteutti Sipilän hallituksen toimintasuunnitelman osaamisen ja koulutuksen kärkihanketta, jonka mukaan kieltenopiskelua lisätään ja monipuolistetaan ja käynnistetään alueellinen kokeilu kielivalikoiman laajentamisesta eduskunnan hyväksymän ponten mukaisesti. Kokeilua edelsi eduskunnan ruotsin kielen valinnaisuutta koskevan

295 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

296 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). s. 170.

297 Svenska Finlands folkting. (30.6.2021).

298 Kieliverkosto: *”En pysty ottamaan valinnaista kieltä vaikka haluaisin” – Valinnaiset kielet vähenevät lukiossa*. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2020/en-pysty-ottamaan-valinnaista-kielta-vaikka-haluaisin-valinnaiset-kielet-vahenevat-lukiossa>.; Opettaja: *Kieltenopetus kuihtuu – mikä neuvoksi?* Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.opettaja.fi/tyossa/kieltenopetus-kuihtuu-mika-neuvoksi/>.

kansalaisaloitteen²⁹⁹ käsittely. Hylätessään kansalaisaloitteen eduskunta edellytti, että hallitus selvittää lainsäädännölliset edellytykset alueellisiin kokeiluihin kielivalikoiman laajentamiseksi ilman velvoittavaa toisen kansalliskielen opiskelua.³⁰⁰

Kokeilu edellytti perusopetuslain väliaikaista muuttamista ja siitä säädettiin laki toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa.³⁰¹ Hallituksen esityksen³⁰² mukaan lain tarkoituksena oli toteuttaa kokeilu kielivalikoiman laajentamiseksi ilman velvoittavaa toisen kotimaisen kielen opiskelua. Laissa tarkoitettuun kokeiluun osallistuvan oppilaan perusopetuksen oppimäärään sisältyisi toisen kotimaisen kielen oppimäärän sijasta vieraan kielen oppimäärä. Oppilaat vapautettiin myös toisen kotimaisen kielen opiskelusta toisella asteella.

Kokeiluun osallistuminen oli oppilaille vapaaehtoista ja se toteutettiin antamalla kunnille ja muille opetuksen järjestäjille mahdollisuus hakea lupaa kielikokeiluun Opetushallitukselta. Kokeiluun oli mahdollista osallistua niiden luvan saaneiden opetuksen järjestäjien perusopetuksessa olevien oppilaiden, jotka aloittivat 5. tai 6. vuosiluokalla lukuvuonna 2018, eivätkä olleet aloittaneet toisen kotimaisen kielen opiskelua. Kokeiluun osallistuvien oppilaiden perusopetuksen oppimäärään ei sisältyisi toista kotimaista kieltä vaan vähintään kahden vieraan kielen oppimäärät.

Kokeilun tarkoituksena oli lisätä kokeiluun osallistuvien opetuksen järjestäjien mahdollisuuksia kielivalikoiman laajentamiseen ja saada tietoa kielivalintoihin liittyvistä tekijöistä sekä selvittää valinnaisuuden lisääntymisen vaikutusta kielitaidon laajentumiseen ja osaamisen vahvistumiseen. Kokeilussa oli myös tarkoitus seurata vaikutuksia oppimistuloksiin, kielivalintoihin ja tarjontaan sekä vaikutusta oppilaiden perusopetuksen jälkeisiin opintoihin. Kokeilulaki tuli voimaan 1.1.2018 ja on pääosiltaan voimassa vuoden 2024 loppuun. Laki olisi mahdollistanut 2200 koululaisen kielikokeilun, mutta kokeilu ei toteutunut, koska se ei osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi vähäisen hakijamäärän johdosta.³⁰³

299 KAA 2/2014 vp, Kansalaisaloite, Ruotsin kieli valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla.

300 EK 54/2014 vp–M 2/2014 vp, Eduskunnan kirjelmä, Kansalaisaloite: Ruotsin kieli valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla

301 Laki toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa (1134/2017).

302 HE 114/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa

303 Saarinen, T. (12.9.2018). Toisen kotimaisen valinnaistamiskeskustelun pitkä historia ja lyhyt toteutus. Kieliverkosto. Haettu 22.7.2021 osoitteesta: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/toisen-kotimaisen-valinnaistamiskeskustelun-pitka-historia-ja-lyhyt-toteutus>

5.5.3.4 Maahanmuuttajien kielellinen kotoutuminen yhteiskuntaan ja kielen oppiminen

Kansalliskielten oppiminen liittyy olennaisesti maahanmuuttajien kotoutumiseen.

Jotta suomen tai ruotsin kielen taidon hankinta ja kartuttaminen työelämässä onnistuu, tarvitaan sekä uutta tietoa kielenoppimisen mahdollisuuksista työpaikoilla, että työpaikoille tarjottavaa tukea, malleja ja resursseja. Hyviä kokemuksia on saatu esimerkiksi taksikuskeille järjestetyistä suomen kielen kursseista ja ohjatun työharjoittelun mallista hoitotyössä.³⁰⁴

Kotuksen suomen kielen lautakunta on ottanut kantaa aikuisten maahanmuuttajien kielenopetuksen laadun varmistamiseen suomen oppimisen näkökulmasta.³⁰⁵ Olisi kuitenkin tärkeää panostaa kaikkien maahanmuuttajien suomen kielen tai ruotsin kielen opetukseen. Edellisessä kielikertomuksessa tarkasteltiin erityisesti kotoutumista ruotsin kielellä ja todettiin keskeisenä huomiona, että ruotsinkielisille kotoutujille tulisi pohtia kustannustehokkaita kotoutumiskoulutuksen toteutusmalleja.³⁰⁶

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt hallitusohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelman (Oikeus oppia -kehittämisohjelma) vuosille 2020–2022. Kehittämisohjelman hankkeissa uudistetaan lainsäädäntöä, vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen rahoitusjärjestelmien vaikuttavuutta sekä etsitään yhdenvertaisuutta vahvistavia ja vaikuttavia käytänteitä sekä toimintatapoja.³⁰⁷

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma turvaa ja tukee maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oppimisedellytyksiä ja koulutussiirtymiä, erityisesti koulutuksen nivelvaiheissa. Vasta maahan saapuneiden oppilaiden kielelliseen ja muiden oppimisvalmiuksien arviointiin kiinnitetään entistä vahvemmin huomiota. Lisäksi tuetaan varhaiskasvatuksen henkilöstön ja perusopetuksen opettajien kielitietoiseen opetukseen liittyvää osaamista.

304 Räsänen, M. (2020). Kielipolitiikan vuosi 2019. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja ; 65. https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf

305 Kotimaisten kielten keskus: Aikuisten maahanmuuttajien kielenopetuksen laatu on varmistettava. Suomen kielen lautakunnan kannanotto 11.1.2017. Haettu 12.9.2021 osoitteesta: https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/aikuisten_maahanmuuttajien_kielenopetuksen_laatu_on_varmistettava.

306 Valtioneuvoston kanslia. (2017). Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, s. 125–128.

307 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021). Opetus- ja kulttuuriministeriön kirje oikeusministeriölle. (VN/6256/2019/OM)

Toimenpiteillä tuetaan maahanmuuttajataustaisten lasten siirtymää kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana, varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, sieltä perusopetukseen valmistavaan opetukseen tai perusopetukseen. Lisäksi vahvistetaan suomi tai ruotsi toisena kielenä (S2) -opetusta varhaiskasvatuksessa velvoittavaksi ja panostetaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tukemiseen koulutuksen nivelvaiheissa.³⁰⁸

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on kiinnitetty erityistä huomiota suomi/ruotsi toisena kielenä opetukseen ja toiminnalliseen kielen oppimiseen. Paikallisella tasolla tähän tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota, sillä toisen kielen oppiminen alkaa usein jo varhaiskasvatuksessa. Jopa Suomessa syntyneillä maahanmuuttotataustaisilla lapsilla on paljon haasteita kielitaidossaan alkuopetuksen puolella Karvin selvitysten mukaan.³⁰⁹

Maahanmuuttajataustaisten oppijoiden (lapsi, oppilas tai opiskelija, jonka äidinkieli tai kotona puhuttu kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame) oppimista ja opiskelua tukevia uudistuksia ovat myös erityisesti oppivelvollisuuden laajentaminen, opinto-ohjauksen kehittäminen ja jatkuvan oppimisen kokonaisuuden sisällä osaamisen tunnistaminen ja aliedustettuihin ryhmiin kohdistuvat toimenpiteet.³¹⁰

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisissä sopimuksissa (sopimuskaudelle 2021–2024) sovittiin vuosittaisesta 3,8 miljoonan euron rahoituksesta osana korkeakoulujen kansainvälisyysohjelmaa. Rahoituksella kehitetään ja tarjotaan yhteistyörakenteissa edistyneemmän tason S2-opintojen kursseja, kielitarjontaa ulotetaan myös oman korkeakoulun ulkopuolisille edistyneemmän tason S2-opetusta tarvitseville opiskelijoille. Hankkeesta vastaa viisi pääkaupunkiseudun korkeakoulua (HY, Aalto, HH, Laurea, Metropolia), mutta tarjonnan ja muun toiminnan on tarkoitus hyödyttää koko korkeakoulukenttää.

Ammattikorkeakouluissa järjestetään maahanmuuttajien valmentavaa koulutusta, jonka tavoitteena on kehittää korkeakouluopinnoissa tarvittavaa suomen kieltä tasolta B1 tasolle B2, antaa opiskelijalle tarvittavat valmiudet korkeakouluopintoja varten sekä tutustua tiettyyn koulutusalaan. Valmentava koulutus ei anna suoraa pääsyä tutkinto-opiskelijaksi. Valmentava koulutus on opiskelijalle maksutonta.³¹¹

308 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021). Opetus- ja kulttuuriministeriön kirje oikeusministeriölle. (VN/6256/2019/OM)

309 Opetushallitus. (15.6.2021); Junttila, N., Rehn, C., Costiander, K., Kahiluoto, T. & Alila, K. (2020). Turvapaikkaa hakevat ja paperittomat lapset sekä S2/R2 -opetus varhaiskasvatuksessa. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2020:24.

310 Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko, s.59

311 Opetus- ja kulttuuriministeriö (1.9.2021).

5.5.4 Saamen kielet

5.5.4.1 Yleistä

Varhaiskasvatuslaki velvoittaa kuntia järjestämään lasten päivähoitoa saamen kielellä. Perusopetuslain mukaan taas saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä.³¹²

Vuoden 2013 kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta tarkasteltiin saamenkielisen päivähoidon eli varhaiskasvatuksen, kielipesien ja perusopetuksen tilannetta ja nostettiin esille näitä koskevia kehittämistarpeita ja edistysaskeleita.³¹³ Varhaiskasvatus, kielipesät ja saamen kielten opetus ovat merkittäviä uhanalaisten saamen kielten ylläpitämiseksi ja elvyttämiseksi, mikä on noussut esille seurantajakson aikana.

Saamen kielten aseman parantamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota viime vuosien aikana monissa Suomea koskevissa kansainvälisten valvontaelinten suosituksissa. Esimerkiksi alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamista valvova Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset kiireellisesti edelleen vahvistaisivat saamenkielistä opetusta myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, erityisesti myöntämällä pysyvän rahoituksen kielipesille ja aikuiskoulutukselle.³¹⁴

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen osalta ministerikomitea puolestaan suosittelee, että tukea saamen kielen opetukselle vahvistetaan kiinnittämällä erityistä huomiota kielipesiin, etäopetukseen ja opettajankoulutukseen.³¹⁵

Myös kieliain neuvottelukunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että saamen kielten käyttöä ja elvytystä on tuettava huolehtimalla siitä, että saamenkieliset ja saamen kielistä kiinnostuneet voivat opiskella saamea kaikkialla Suomessa. Elävä saamenkielisyys edellyttää myös riittäviä varoja saamen kielten opetukseen.³¹⁶

312 Arola, L. (2021). s. 15.; Perusopetuslaki (628/1998).

313 Valtioneuvosto. (2013). s. 92–94.

314 Euroopan neuvoston ministerikomitea. (3.10.2018). Recommendation CM/RecChL(2018)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland.

315 Euroopan neuvoston ministerikomitea. (12.2.2020).

316 Kieliain neuvottelukunta. (24.10.2018).

Erityisen tärkeää on ollut opetus- ja kulttuuriministeriön helmikuussa 2020 asettaman saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän työ, jonka pohjalta saamen kielten asemaa varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa voidaan edistää. Työryhmän tehtävänä oli tarkastella saamenkielisen varhaiskasvatuksen sekä saamelaisopetuksen tilaa kokonaisuutena ja tehdä esityksiä muun muassa saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnasta, saamenkielisen oppimateriaalin saatavuudesta, saamen kielten, saamelaisien historian ja kulttuurin tunnettavuuden lisäämisestä, Pohjoismaisen kouluuhteistyön vahvistamisesta saamelaisopetuksessa sekä saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutustarpeista. Työryhmän loppuraportti luovutettiin 15.4.2021 opetusministeri Jussi Saramolle ja valtiosihteeri Tuomo Puumalalle. Työryhmän teettämät erillisselvitykset julkaistiin 1.12.2020.³¹⁷

5.5.4.2 Varhaiskasvatus

Vuoden 2013 kielikertomuksesta ilmeni, että saamenkielinen päivähoido (nykyään varhaiskasvatus) toteutui parhaiten silloisista sosiaalihuollon palveluista. Tärkeä rooli oli, ja on edelleen, siihen suunnatulla valtionavustuksella. Varhaiskasvatuksen järjestämisessäkin oli kuitenkin haasteita, jotka liittyivät esimerkiksi koulutetun saamenkielisen henkilöstön puutteisiin ja saamenkielisen varhaiskasvatuksen epätasa-arvoiseen asemaan saamelaisien kotiseutualueen ulkopuolella. Esille nousi myös lapsen rekisteröidyn äidinkielen merkitys varhaiskasvatuksen järjestämisessä.³¹⁸

Vuoden 2020 Saamebarometrin mukaan saamelaisten kotiseutualueella puolet vastaa- jista ilmoitti lapsensa olevan saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa. Muutama ilmoitti lapsensa olevan suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa tai kielipesässä. Kotiseutualueen ulkopuolella vastaajien lapset ovat sen sijaan pääosin suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa. Saamebarometrista ilmenee, että vaikka oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen periaatteessa on voimassa asuinpaikasta riippumatta, saamelaisalueen ulkopuolella se harvoin toteutuu. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielistä varhaiskasvatusta järjestävät Rovaniemen, Oulun ja Helsingin kaupungit.³¹⁹

317 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).; Opetus- ja kulttuuriministeriö. (6.2.2020). Työryhmä kehittämään saamelaisopetusta [tiedote]. Haettu 2.7.2021 osoitteesta: <https://minedu.fi/-/tyoryhma-kehittamaan-saamelaisopetusta>.; Opetus- ja kulttuuriministeriö. (15.4.2021). Loppuraportti saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisestä [tiedote]. Haettu 2.7.2021 osoitteesta: <https://minedu.fi/-/loppuraportti-saamen-kielten-ja-saamenkielisen-opetuksen-kehittamisesta>.

318 Valtioneuvosto. (2013). s. 92.

319 Arola, L. (2021). s. 40–42 ja 21.

Saamebarometrin mukaan saamelaisten kotiseutualueella vastaajat olivat pääosin tyytyväisiä varhaiskasvatus- ja opetuspalveluiden toimivuuteen (päivähoito, esiopetus, alakoulu, yläkoulu), ja heikosti toimivina niitä pitivät melko harvat vastaajat. Kotiseutualueella lähes kaikki vastaajat olivat valinneet lapsilleen saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja enemmistö saamenkielisen perusopetuksen. Varhaiskasvatukseen oltiin yleisesti erityyppisiä ja opetukseenkin tyytyväisiä, mutta huolta herätti yläkoulun aineen opetus ja se, miten koulu tukee lasten saamenkielisyyttä.³²⁰

Sivistyspalvelut koettiin tärkeiksi myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamenkielinen varhaiskasvatus ja saamen kielen tai saamenkielinen opetus esiintyivät monessa kohtaa saamelaisalueen ulkopuolisten vastaajien vastauksissa. Erityisesti tuli esille huoli siitä, miten lapsi kasvaa saamelaiseksi saamelaisalueen ulkopuolella, jos hän ei opi saamen kieltä.³²¹

Saamebarometri 2020-selvityksessä nousi myös esille puute koulutetusta henkilöstöstä varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa.³²²

Saamebarometrissa kiinnitetään huomiota siihen, että saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella kielelliset oikeudet koskevat pääosin lapsia, joilla on oikeus äidinkieliseen varhaiskasvatukseen ja koulussa kahden viikkotunnin verran oman äidinkielen täydentävään opetukseen. Tämän lisäksi saamen kielilaki turvaa oikeuden asioida tiettyjen valtakunnallisten viranomaisten kanssa saameksi. Kotiseutualueen ulkopuoliset kunnat eivät voi saada valtion tukea saamenkieliseen opetukseen, kuten saamelaisten kotiseutualueen kunnat. Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoimintaan myönnetään kuitenkin rahoitusta koko maahan.³²³

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä esitti saamenkielisen varhaiskasvatuksen vahvistamista erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.³²⁴ Osana työryhmän työskentelyä tehtiin myös raportti saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen henkilöstötilanteesta ja koulutustarpeista³²⁵. Raportin mukaan pula saamenkielisestä henkilöstöstä vaikeuttaa saamenkielisten varhaiskasvatus- ja opetuspalveluiden

320 Arola, L. (2021). s. 46 ja 67.

321 Arola, L. (2021). s. 68.

322 Arola, L. (2021). s. 72.

323 Arola, L. (2021). s. 14.

324 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021).

325 Arola, L. (2020). *Selvitys saamenkielisen opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön saatavuudesta ja koulutuspoluista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:30. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-836-6>

toteuttamista ja kehittämistä, ja konkreettisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen lisäksi se vaikeuttaa myös muiden palveluiden (esim. oppilashuollon palveluiden) tarjoamista saamenkielisille lapsille ja nuorille.³²⁶

Keskeisimmät saamenkielistä varhaiskasvatusta koskevat huomiot näyttävätkin vastaavan jo vuonna 2013 esille nostettuja kysymyksiä saamenkielisen varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstön saatavuudesta ja varhaiskasvatuksen järjestämisestä kotiseutualueen ulkopuolella.

5.5.4.3 Kielipesätoiminta

Vuoden 2013 kielikertomuksesta ilmeni, että saamen kielten kielipesätoiminta oli edistänyt erityisesti uhanalaisten inarin- ja koltansaamen asemaa. Kertomuksessa todettiin, että kielipesätoiminta kuuluu tärkeimpiin kieltenehlytystoimiin, joten sen tarvetta tulisi kartoittaa ja vanhempien tietoisuutta kielipesistä lisätä.³²⁷

Saamebarometri 2020-selvityksen mukaan saamelaisten kotiseutualueella muutama vastaaja ilmoitti lapsensa olevan suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa tai kielipesässä. Kotiseutualueen ulkopuolella kielipesätoimintaan osallistumisesta ilmoitettiin 2 %:ssa saaduista vastauksista.³²⁸

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan vahvistetaan tukea saamen kielipesille laajentuneita tarpeita vastaavaksi.³²⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä päätyi siihen, että saamen kielipesät olisi saatava vahvemmin osaksi varhaiskasvatusta. Saamen kielten elvyttämiseksi on kehitetty vuodesta 1993 alkaen alle kouluikäisille lapsille suunnattua saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoimintaa. Kielipesien ansiosta saamen kielten aktiivisten puhujien määrä on kasvanut sadoilla henkilöillä. Tällä hetkellä saamen kielipesistä ei ole mainintoja varhaiskasvatuslaissa, eikä niitä tunnisteta myöskään varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Saamen kielipesä on toimivaksi osoittautunut keino elvyttää uhanalaisia saamen kieliä.³³⁰

326 Arola, L. (2021). s. 17.

327 Valtioneuvosto. (2013). s. 6 ja 92–93.

328 Arola, L. (2021). s. 40–41.

329 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). s. 169.

330 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (15.4.2021).

5.5.4.4 Perusopetus

Vuoden 2013 kielikertomuksen mukaan keskeinen ongelma oli, että suuri osa saamelaisista lapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, eivätkä he saa opetusta saamen kielellä.³³¹ Kertomuksessa nousivat esille myös pätevien aineenopettajien puute perusopetuksessa, laadukkaan ja omaan kulttuuriin perustuvan oppimateriaalin puute, saamenkielen opetuksen jatkuvuuden turvaaminen sekä etäopetukseen liittyvät tarpeet.³³²

Kuten jo edellä todettiin, opetuspalveluihin saamelaisten kotiseutualueella ollaan pääosin tyytyväisiä. Saamebarometrin tulosten mukaan huolta herätti yläkoulun aineen opetus ja se, miten koulu tukee lasten saamenkielisyyttä, sekä saamenkielisen opetushenkilöstön saatavuus.³³³

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvitysten pohjalta on ilmennyt, että saamenkielisen opetushenkilöstöä koskevia tarpeita on paljon. Varhaiskasvatuksen opettajien ja luokanopettajien saatavuutta on tuettu paljon, mutta aineenopettajien ja erityisopettajien osalta tilanne ovat edelleen haasteellinen.³³⁴ Opettajapula koskee kaikkia saamen kieliä, saamen kielen aineenopettajia sekä eri oppiaineiden aineenopetusta saamen kielellä. Koltansaamessa ei ole ollut aiemmin päteviä opettajia ja pohjoissaamenkielisten opettajien eläköityminen on heikentänyt opettajatilannetta saamelaisalueella. Oulun yliopiston Giellagas-instituutti ja kasvatustieteiden tiedekunta ovat toteuttaneet vuosina 2019–2021 saamenkielisen aineenopettajan kelpoisuuteen johtavan kolmivuotisen koulutusprojektin.³³⁵

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän loppuraportin perusteella keskeiset saamen kieliä koskevat kehittämistarpeet perusopetuksessa koskevat opetushenkilöstön saatavuutta, etäopetuksen laajentamista, ajantasaista saamenkielistä oppimateriaalia, saamelaisten osallistumisen vahvistamista varhaiskasvatuksen ja opetuksen kehittämiseen sekä tarvetta lisätä saamelaiden opetusta kouluissa ja uudistaa opetusmateriaaleja. Saamen kielistä koltansaamen opetuksen kehittäminen nostetaan raportissa kiireisimmäksi, koska koltansaame on saamen kielistä (inarin-, koltan- ja pohjoissaame) uhanalaisin.³³⁶

331 Valtioneuvosto. (2013). s. 6 ja 93–94.

332 Valtioneuvosto. (2013). s. 94.

333 Arola, L. (2021). s. 46 ja 67.

334 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Tapaaminen, 12.5.2021).

335 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

336 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (15.4.2021).

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanketta. Sen toteutusaika on 1.8.2018–31.8.2023. Hankkeen tavoitteena on saattaa yhä useampi saamelastaustainen oppilas saamen opetuksen piiriin etäyhteyksiä käyttäen. Samalla luodaan saatujen tulosten ja kokemusten kautta edellytykset saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen vakinaistamiselle valtakunnallisesti.³³⁷

5.5.4.5 Opetushenkilöstön saatavuuden parantamiseen liittyviä hankkeita

Oulun yliopiston Giellagas-instituutilla on valtakunnallinen vastuu saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin ylimmästä opetuksesta ja tutkimuksesta Suomessa. Kaikki kolme saamen kieltä (pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame) ovat nykyisin kielten ja kirjallisuuden tutkinto-ohjelman pääaineita.

Oulun yliopisto toteutti opetus- ja kulttuuriministeriön erityisrahoituksella ja yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa saamen kielen, kulttuurin ja perinteisen tiedon huomioivan varhaiskasvatuksen opettajakoulutuksen hankkeen vuosina 2016–2019. Koulutukseen valitut ja opintonsa aloittaneet 19 opiskelijaa jakautuivat kieliryhmittäin seuraavasti: pohjoissaame 13, inarinsaame 4 ja koltansaame 2.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Ketterä korkeakoulu -hanke (2018–2021) on tarjonnut opettajan kelpoisuuteen kuuluvia opintoja niille, jotka opettavat tai haluavat tulevaisuudessa opettaa saamen kieltä tai saamen kielillä. Hankkeessa on voinut suorittaa inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kielen perus- ja aineopinnot, kirjallisuuden perusopinnot sekä opettajan pedagogiset opinnot.

Lukuvuonna 2019–2020 opiskelijat suorittivat 60 opintopisteen laajuiset pohjoissaamen-, inarinsaamen- tai koltansaamen kielen opinnot. Pohjoissaamen opiskelijoita oli yhteensä 14, inarinsaamen opiskelijoita 11 ja koltansaamen opiskelijoita 9. Syksyllä 2020 käynnistyivät saamelaisen kirjallisuuden perusopinnot (25 op) ja tammikuussa 2021 opettajan pedagogiset opinnot (60 op), jotka kestävät vuoden 2021 loppuun.

Oulun yliopiston varhaiskasvatuksen opettajan sekä luokanopettajan koulutuksiin otetaan kevään 2021 haussa molempiin omina kiintiöinä kaksi saamenkielentaitoista opiskelijaa. Myös Lapin yliopiston luokanopettajakoulutuksessa on kaksi kiintiöpaikkaa saamenkielentaitoisille hakijoille.³³⁸

337 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

338 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

5.5.5 Viittomakielet

Vuoden 2013 kielikertomuksesta ilmeni, että huoli viittomakieliä käyttävien lasten oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin on syventynyt.³³⁹ Kertomuksessa kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, ettei viittomakieliä mainittu silloisessa päivähoitolaissa sekä suomenruotsalaisen viittomakielen uhanalaiseen asemaan.³⁴⁰ Myös perustuslaki-valiokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota suomenruotsalaisen viittomakielen asemaan ja viittomakielen opetukseen muun muassa viittomakielilakia koskevassa mietinnössään sekä vuoden 2017 kielikertomusta koskevassa mietinnössään.³⁴¹

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan selvitetään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammais-sopimuksen mukaiseksi, sekä jatketaan suomenruotsalaisen viittomakielen elvytys-ohjelmaa muun muassa määrittelemällä kielen tutkimuksen vastuutaho.³⁴² Nykyisen hallituksen ohjelmassa on näin ollen huomioitu ne tarpeet, jotka ilmenivät jo vuoden 2013 kielikertomuksesta.

5.5.5.1 Varhaiskasvatus

Viittomakieliä ei mainita varhaiskasvatuslaissa, mutta lain perusteluiden mukaan varhaiskasvatusta voidaan järjestää myös viittomakielellä. Lapselle on myös pyrittävä löytämään lapsen edun mukainen ja lapsen kielellisiä tarpeita vastaava palvelu.³⁴³ Eduskunta edellytti lakia hyväksyessään, että valtioneuvosto ryhtyy toimiin siten, että viittomakielisten oikeus saada varhaiskasvatusta omalla äidinkielellään, joko suomen tai ruotsin viittomakielellä, turvataan.³⁴⁴

Viittomakieliset lapset huomioidaan varhaiskasvatuksessa. Haasteena kuitenkin on, että kuntien tavat, käytännöt ja resurssit vaihtelevat. Kun lapsi tulee ensimmäistä kertaa varhaiskasvatuksen piiriin, tehdään päätös, mihin päiväkotiin tai perhepäivähoitopaikkaan lapsi sijoitetaan. Lapselle voidaan vanhempien niin toivoessa tai kunnan niin esittäessä etsiä sellainen päiväkoti tai lapsiryhmä, jossa on mahdollisesti viittomakieltä osaavaa henkilöstöä ja muita viittomakielisiä lapsia. Pienissä kunnissa viittomakielisiä lapsia on vain vähän, joten useimmiten viittomakielinen lapsi on tavallisissa lapsiryhmissä.

339 Valtioneuvosto. (2013). s. 6.

340 Valtioneuvosto. (2013). s. 97.

341 PeVM 10/2014 vp – HE 294/2014 vp; PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp.

342 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019).

343 HE 40/2018 vp, s. 89.

344 EV 67/2018 – HE 40/2018 vp, Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (lausuma 4).

Kunnat järjestävät yleensä viittomakielisen avustajan, jos henkilöstössä ei ole viittomakieltä osaavaa henkilöä. Useimmissa tapauksissa viittomakielistä henkilökuntaa ei ole. Henkilökunnalle tarjotaan koulutusta viittomakieleen, jos mahdollista. Erityisopettaja osallistuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja tuen tarpeiden sekä kielenkehityksen suunnitteluun, joskus myös lapsen opetukseen lapsen tarpeiden mukaan. Lapsi saattaa saada varhaiskasvatuksen aikana viittomakielen opetusta viittomakielen opettajilta. Jos lapsen vanhemmatkin ovat viittomakielisiä, lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumiseen liittyvissä keskusteluissa voidaan käyttää tulkkia.³⁴⁵

Varhaiskasvatusta viittomakielellä voidaan antaa sillä perusteella, että lapsi käyttää viittomakieltä. Myös CODA-lapset eli kuurojen vanhempien kuulevat lapset ja suomen-ruotsalainen viittomakieli on huomioitu varhaiskasvatussuunnitelman perusteluissa.³⁴⁶

Aluehallintovirastojen tekemässä peruspalvelujen arvioinnissa vuodelta 2019 selvitettiin, missä laajuudessa viittomakieliset ja CODA-lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen ja kuinka paljon varhaiskasvatuksessa on viittomakieltä taitavaa henkilöstöä.³⁴⁷ Kyseisen selvityksen mukaan varhaiskasvatukseen osallistui 30 viittomakieltä käyttävää lasta ja esiopetukseen 15 (CODA-lapsia 31 ja 8). Selvityksen mukaan viittomakielen taitoista henkilöstöä oli yhteensä 221 henkilöä. Selvityksen perusteella keskeisenä haasteena on saada lapset ja henkilöstö kohtaamaan, eli että henkilöstö olisi siellä, missä lapset ovat varhaiskasvatuksessa.³⁴⁸

Viittomakielisen lapsen äidinkieltä ei välttämättä aina osata tunnistaa opetuksessa. Olisi tärkeää, että vanhemmat ilmoittaisivat lapsen äidinkieleksi viittomakielen ja väestörekisteriin voitaisiin ilmoittaa useampi äidinkieli. Suomessa ei tunnisteta lasten ja perheiden monikielisyyttä. Tietoa kaivattaisiin edelleen enemmän myös perheille.³⁴⁹

Tiedonsaantia on pyritty lisäämään esimerkiksi Opetushallituksen vuonna 2018 julkaisemalla oppaalla ”Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa”, jonka tarkoituksena on täydentää vanhempien tietoa siitä, mitä eri keinoja viittomakieltä käyttävän

345 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

346 Viittomakielen yhteistyöryhmän pöytäkirja 3/2020, 6.10.2020.

347 Peruspalvelujen arviointi 2019: Viittomakieliset ja CODA-lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen/varhaiskasvatus-ja-esiopetus>.

348 Viittomakielen yhteistyöryhmän pöytäkirja 3/2020, 6.10.2020.

349 Viittomakielen yhteistyöryhmän pöytäkirja 3/2020, 6.10.2020.

lapsen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestämisessä on. Henkilöstölle oppaassa kerrotaan, miten viittomakielisen lapsen kanssa toimitaan ja millaisia uudenlaisia työtapoja saatetaan tarvita varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.³⁵⁰

5.5.5.2 Perusopetus

Perusopetuslain (628/1998) 6 §:n mukaan kunta osoittaa oppivelvolliselle lähikoulun tai muun soveltuvan paikan, jossa opetusta annetaan sellaisella oppilaan omalla kielellä, jolla kunta on velvollinen opetusta järjestämään ("ensisijainen koulu"). Perusopetuslain 26 §:n perusteella oppivelvollinen voi pyrkiä oppilaaksi myös muuhun kuin lähikouluun. Tällöin puhutaan toissijaisesta koulupaikasta. Perusopetuslaki sinänsä ei estä viittomakielistä lasta hakeutumasta perusopetuslain 26 §:n mukaisesti toissijaiseen kouluun, mutta oikeutta toissijaiseen kouluun pääsyyn ei ole.

Perusopetuslain 10 §:n mukaan koulun opetuskieli voi olla viittomakieli. Kuulovammaille oppilaille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä. Perusopetuslain 10 §:n mukaan äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös viittomakieltä. Tuntijakoa koskevan valtioneuvoston asetuksen (422/2012) 8 §:n mukaan viittomakielen opetus järjestetään äidinkieleen ja kirjallisuuteen sekä muihin kieliin varatuilla tunneilla. Useimmissa tapauksissa viittomakieliset lapset käyvät kunnallista peruskoulua ja saavat perusopetuslain 31 §:n mukaisesti opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemispalvelut.

Viittomakielisiä oppilaita saattaa koskettaa myös perusopetuslain 18 §, joka mahdollistaa erityiset opetusjärjestelyt esimerkiksi oppilaan terveydentilaan liittyvistä syistä. Valtaosa viittomakielisistä oppilaista sijoittuu kuulovammansa vuoksi erityisen tuen piiriin ja heidän oppivelvollisuuttaan on pidennetty. Opetuksen järjestäjä päättää perusopetuslain ja opetussuunnitelman perusteiden suuntaviivojen mukaisesti viittomakielisen opetuksen järjestelyistä ja opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömistä tukipalveluista.³⁵¹ Vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän loppuraportin mukaan viittomakielisten kuurojen opetuksen voi tulkita sisältyvän vaativan erityisen tuen piiriin, vaikka viittomakielsyys ei mainita nimenomaisesti.³⁵²

350 Opetushallitus: Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2018:9a. Grano Oy. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/viittomakieliset-lapset-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>.

351 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

352 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).; Opetus- ja kulttuuriministeriö: Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. s. 34.

Perusopetuslain säännökset on laadittu ennen viittomakielilain (359/2015) voimaantuloa ja ne turvaavat ensisijaisesti kuulovammaisten oppilaiden oikeuden saada perusopetusta. Viittomakieltä käyttävät kuulovammaisten lisäksi kuitenkin myös muut, esimerkiksi CODA-lapset.

Perusopetuslain 12 §:n mukaan äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä. Viittomakielisten kuurojen ja eriasteisesti kuulovammaisen oppilaan saaman viittomakielen opetuksen toteutumisessa on todettu olevan käytännön ongelmia esim. viittomakielen opettajien vähäisyyden vuoksi. CODA-oppilaan on usein vaikea saada viittomakieli ja kirjallisuus-oppimäärän opetusta äidinkielenä opetettavan suomen tai ruotsin kielen opetuksen rinnalla.³⁵³

Opetushallituksen ja Kuurojen Liiton vuoden 2014 selvityksen mukaan viittomakieltä ensimmäisenä tai toisena kielenään käyttäviä oppilaita oli ainakin 42 eri koulussa. Vain kolmessa koulussa oli yli viisi viittomakielistä ja/tai kuuroa oppilasta. Selvityksessä todettiin, että lähikouluperiaatteen ja sisäkorvaistutteen myötä eriasteisesti kuulovammaiset oppilaat sijoittuvat entistä harvemmin kunnalliseen erityiskouluun tai Valteri-koulun toimintayksiköihin. Näiden koulujen ulkopuolelle sijoittuvien oppilaiden kielellisen, kulttuurisen ja ennen kaikkea sosiaalisen kehityksen kannalta tilannetta voidaan pitää erittäin haasteellisena.³⁵⁴

Viittomakielibarometri 2020-tutkimuksessa selvitettiin, millaiset mahdollisuudet viittomakielisten perheiden lapsilla on saada viittomakielen opetusta ja osallistua päivähoitoon tai käydä koulua omalla kielellään. Viittomakielisten perheiden kielikirjon ohella perheen asuinpaikka, käytössä olevat muut resurssit sekä saatavilla olevien (lähi- tai etäopettajien) kielelliset ja pedagogiset valmiudet vaikuttavat siihen, pitävätkö perheet viittomakielen opetusta kuuleville lapsilleen välttämättömänä. Osa vanhemmista ei kokenut viittomakielistä päivähoitoa tai kouluopetusta tarpeelliseksi, vaan he katsoivat kodin viittomakielisen ympäristön riittävän kuuleville lapsilleen. Osa perheistä taas näkee viittomakielen läsnäolon päiväkodissa tai koulussa selkeästi tukevan lapsen kielellisten taitojen kehittymistä. Samassa kunnassa asuvien viittomakielisten perheiden määrä näyttää vaikuttavan olennaisesti siihen, osataanko kunnissa tarjota kielellistä tukea viittomakielisissä perheissä kasvaville lapsille. Niissä kunnissa, joissa viittomakielisiä perheitä on useita, on ollut

353 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

354 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).; Selin-Grönlund, P., Rainò, P., Martikainen, L. (2014). Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2014:11.

mahdollista muodostaa viittomakielinen päiväkotiryhmä, jossa on sekä kuuroja, huonokuuloisia että kuulevia CODA-lapsia. Lasten siirtyessä kouluun myös viittomakielen (ja -kielinen) ryhmäopetus näyttää järjestyvän helpommin. Tämä saattaa kuitenkin vaatia viittomakielisiltä perheiltä sinnikkyyttä: eräät barometriin vastanneet vanhemmat ovat joutuneet itse kokoamaan opetusryhmän ja etsimään tälle pedagogisesti ja kielellisesti pätevän kotikielen opettajan.³⁵⁵

Kuurojen Liitto on todennut, että viittomakielisen kuuron tai eriasteisesti kuulovammaisen lapsen katsotaan selviytyvän opinnoistaan yksinomaan kuulon apuvälineiden varassa, tukiviittomia käyttävän koulunkäynninohjaajan tuella tai tulkkauksen välityksellä. Usein tämä johtuu siitä, että viittomakielentaitoista henkilöstöä ei ole saatavilla tai sitä ei löydetä. Viittomakielisiä kuuroja myös harvoin palkataan opettajiksi. Tulkkauksen tai muut edellä mainitut keinot eivät kuitenkaan korvaa omalla äidinkielellä annettua opetusta. Koronajan haasteiksi on noussut maskien käyttö, sillä maski peittää suurelta osin kasvojen ilmeet ja suun liikkeet, jotka ovat oleellisia viittomakielen osia. Tämä vaikeuttaa sekä opetuksen että tulkkauksen seuraamista.³⁵⁶

5.5.5.3 Suomenruotsalainen viittomakieli

Vuonna 2015 voimaan tullut viittomakielilaki (359/2015) koskee nimenomaisesti myös suomenruotsalaista viittomakieltä.³⁵⁷ Oikeusministeriön vuonna 2016 julkaisemassa selvityksessä kiinnitettiin huomiota suomenruotsalaista viittomakieltä osaavien opettajien ja tulkkien puutteeseen sekä kielen tutkimuksesta vastaavan tahon puutteeseen. Selvityksen mukaan keskeisimmät suomenruotsalaista viittomakieltä koskevat kehittämistarpeet liittyivät kielen tutkimukseen ja kieltä osaavien kouluttajien kouluttamiseen. Keskeisenä johtopäätöksenä oli, että erittäin uhanalaisen suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttämisestä tarvittaisiin kokonaisvaltainen ohjelma.³⁵⁸

Suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttäminen on edennyt viime vuosina. Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusvastuu kuuluu nyt yhteisesti Helsingin ja Jyväskylän yliopistoille.³⁵⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut suomenruotsalaisen

355 Rainò, P. (2021). s. 82.

356 Kuurojen liitto ry. (28.6.2021).

357 Pimiä, K. & Soininen, M. (2014). *Viittomakielilakia valmistelevalle työryhmän mietintö*. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 42/2014.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-381-8>

358 Soininen, M. (2016). *Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2/2016.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-490-7>

359 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021). s. 6–7.

viittomakielen elvytysohjelman suunnittelua ja koordinaatiota.³⁶⁰ Humanistisen ammatti-korkeakoulun (Humak) toteuttamat koulutushankkeet olivat osa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyötä. Vuosina 2015–2017 Livs I -hankkeessa muun muassa suunniteltiin ja toteutettiin kieliasiantuntijakoulutus sekä kerättiin opetusmateriaalia, koottiin suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien verkosto kouluttajatarpeita varten ja tehtiin kuvaukset suomenruotsalaisen viittomakielen rakennepiirteistä ja kieliopista. Vuosina 2018–2020 Livs II -hankkeessa toteutettiin suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkitou-lutusprojekti (25 opiskelijaa). Siinä on tuotettu työmarkkinoille mahdollisimman nopeasti suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkeja. Kuurojen Liitolle on myönnetty vuosina 2019 ja 2020 avustusta suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyön jatkamiseksi.³⁶¹

5.5.5.4 Suomalaisen viittomakielen opetuksen kehittämishanke

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuonna 2018 rahoitusta Opettajankoulutuksen kehittämishojelman toimeenpanoon suomalaisen viittomakielen opetuksen kehittämishankkeelle. Hankkeessa on toteutettu viittomakielen opettajien täydennyskoulutusta sekä opettajankoulutuksen saaneille, että kentällä toimiville viittomakielisille opettajille, joilta puuttuu viittomakielen lingvistinen ja/tai pedagoginen koulutus. Samalla on kehitetty valtakunnalliseen käyttöön viittomakielen opetuksen digitaalista oppimateriaalia.³⁶²

Myös keväällä 2021 myönnettyillä valtionavustuksilla on rahoitettu suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen opetuksen kehittämistä.³⁶³

5.5.6 Romanikieli

Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2013 todettiin, että romanikieli on uhanalainen kieli, jonka käyttö on uhkaavasti vähentynyt. Kertomuksesta ilmeni, että romanikielen yliopisto-opetuksen käynnistämällä ja kielipesätoiminnalla on tuettu romanikielen taidon elvyttämistä, mutta toisaalta vain osa romanilapsista saa romanikielen opetusta perusopetuksen yhteydessä.³⁶⁴

360 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

361 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

362 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).; Jyväskylän yliopisto: Suomalaisen viittomakielen täydennyskoulutusohjelma 2019–2020. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/opiskelu/tutkinto-ohjelmat-ja-oppiaineet/viittomakieli/opiskelu-2/taydennyskoulutusohjelma-2019-2020/taydennyskoulutusohjelma2019-2020>.

363 Opetushallitus. (15.6.2021).

364 Valtioneuvosto. (2013). s. 6 ja 100–102.

Oikeusministeriö julkaisi romanien kielellisten oikeuksien toteutumista koskevan selvityksen helmikuussa 2014. Selvityksen mukaan suurimpia käytännön ongelmia ovat puute pätevistä romanikielen opettajista ja eri ikäluokille suunnatusta kirjallisesta oppimateriaalista, ja romanikielen opetuksessa on alueellisia eroja.³⁶⁵

Romanikielen asema opetuksessa on noussut edelleen esille muun muassa Euroopan neuvoston ministerikomitean alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaa eurooppalaista peruskirjaa koskevista suosituksista.³⁶⁶ Ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset kiireellisesti lisääisivät ja parantaisivat romanikielisten opettajien koulutusta, laajentaisivat romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa ja lisääisivät romanikielen opetustarjontaa. Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen osalta ministerikomitea puolestaan suosittelee, että viranomaisten olisi lisättävä ponnistelujaan romanikielen ja karjalan kielten elvyttämiseksi edistämällä aktiivisesti näiden kielten opetusta ensimmäisenä kielenä kouluissa.³⁶⁷

5.5.6.1 Varhaiskasvatus, perusopetus ja kieliopetus

Esiopetus muuttui velvoittavaksi 1.8.2015, minkä voi nähdä tukevan romanilasten myönteistä kehitystä oppimispolun alussa. Romanilasten osalta varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen haasteena on useiden selvitysten mukaan ollut epäsäännöllisyys. On tärkeää, että romanihuoltajat näkevät koulutuspolun alun luontevana osana lapsensa kasvua ja kehitystä.³⁶⁸

Suomen romanipoliittinen ohjelma vuosille 2018–2022 sisältää romanilasten varhaiskasvatusta, esiopetusta ja perusopetusta koskevia toimenpiteitä. Ohjelman mukaan lisätään tietoa romanivähemmistöstä varhaiskasvatus- ja esiopetuksen henkilöstön perus- ja täydennyskoulutukseen, sekä kohdennetaan kotihoidossa olevien romanilasten vanhemmille tiedotusta olemassa olevista avoimen varhaiskasvatuksen muodoista. Yhtenä toimenpiteenä on myös se, että Opetushallitus tekee valtakunnallisen selvityksen ja sen mukaiset toimenpide-ehdotukset romanilasten osallistumisesta varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Selvityksessä tarkastellaan myös osallistumisen laadullisia vaikutuksia.³⁶⁹

365 Soininen, M. (2014). Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita, 11/2014.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-355-9>

366 Euroopan neuvoston ministerikomitea. (3.10.2018).

367 Euroopan neuvoston ministerikomitea. (12.2.2020).

368 Suomen romanipoliittinen ohjelma, s. 23–24.

369 Suomen romanipoliittinen ohjelma, s. 23–24.

Opetushallitus on seurannut romanioppilaiden perusopetuksen läpäisyä ja heidän yleistä koulumenestystään sekä romanikotien ja koulun yhteistyön laatua 2000-luvulla selvityksissään, jotka on tehty tiiviissä valtakunnallisessa yhteistyössä romanien kanssa. Romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen kohdistettiin erityisiä valtionavustusresursseja vuosina 2008–2015. Tänä aikana Opetushallitus myönsi 38 koulutuksen järjestäjälle valtionavustusta yhteensä noin 2,5 miljoonaa euroa. Opetushallituksen arvion mukaan Suomen kaikista perusopetuksen romanioppilaista noin 80 % oli ainakin joltain osin tuen piirissä. Avustetun kehittämistoiminnan tarkoituksena on ollut parantaa romanioppilaiden sitoutuneisuutta koulunkäyntiin ja vähentää poissaoloja, nostaa perusopetuksen läpäisyä sekä ohjata romaneja perusopetuksesta jatko-opintoihin.³⁷⁰

Opetus- ja kulttuuriministeriöstä saatujen tietojen mukaan romanikielen opetusta on saanut romanioppilaiden perusopetuksen valtionavustustoiminnan tuella vuosina 2008–2015 noin 170–180 oppilasta. Tämä on noin viidennes kaikista romanioppilaista. Vuoden 2016 jälkeen oppilaiden määrä putosi alle sadan. Korona-aika näyttää vähentäneen romanikieltä opiskelevien oppilaiden määrää, mutta uusia tilastotietoja ei ole vielä saatavissa.³⁷¹

Romanipoliittisen ohjelman toimenpiteiden mukaan pyritään lisäämään opetushenkilöstön tietoisuutta romanioppilaista sekä huomioimaan romanilapset ja -nuoret oppilaanohjauksessa. Ohjelmassa mainitaan hyvänä käytäntönä se, että Opetushallituksen avustamaan kehittämistoimintaan osallistuneet kunnat ovat laatineet kuntakohtaisia romanilasten ja -nuorten perusopetuksen kehittämissuunnitelmia ja toteuttaneet niiden tavoitteiden saavuttamiseen liittyvää vuosiseurantaa. Yksi tehokkaimmista keinoista parantaa romanioppilaiden oppimistuloksia ja koulunkäyntimotivaatiota on romanitaustaisten, ammattikoulutettujen koulunkäynninohjaajien palkkaaminen perusopetuksen kouluihin. Jotkut kunnat ovat palkanneet romaneja myös kiertäviksi koulunkäynninohjaajiksi, mikäli romanioppilaiden määrä kunnassa on pieni ja he opiskelevat hajallaan eri oppilaitoksissa. Osa koulunkäynninohjaajista on työskennellyt osa-aikaisesti myös romanikielen, -historian ja -kulttuurin opettajina.³⁷²

Opetus- ja kulttuuriministeriöstä saatujen tietojen mukaan romanikielen opettajien määrä on eläköitymisen ja muille aloille kouluttautumisen johdosta vähentynyt. Helsingin yliopiston romanikielen opiskelumahdollisuus on toisaalta nostanut joidenkin opettajien osaamisen tasoa. Romanikielen opettajia tulisi romanikielen elvytysohjelman toimenpiteiden mukaisesti pyrkiä lisäämään yliopistokoulutuksen kautta.³⁷³ Romanikielen opettajaksi

370 Suomen romanipoliittinen ohjelma, s. 25–26.

371 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

372 Suomen romanipoliittinen ohjelma, s. 25–27.

373 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

on mahdollista kouluttautua nykyisillä järjestelyillä, mutta opiskelijoita kaivattaisiin enemmän yliopisto-opintoihin ja romanikielen opettajan kelpoisuuden antavien opintojen pariin. Romanikielen oppimateriaalilannetta pidetään melko hyvänä.³⁷⁴

Romanikielen kielipesätoiminnasta saadut hyvät kokemukset ja toive toiminnan laajentamiseen ja vakiinnuttamiseen nousivat esille oikeusministeriön vuoden 2014 selvityksessä. Parhaimmillaan kielipesätoiminta voi lisätä puhujayhteisön kiinnostusta omaa kieltään kohtaan sekä lisätä valtaväestön tietoisuutta kielestä. Laajentunut romanikielen kielipesätoiminta koettiin tärkeäksi edistysaskeleeksi romanikielen elvyttämisessä. Toisaalta todettiin, että lisäksi tarvittaisiin kattavampi suunnitelma romanikielen elvyttämisestä.³⁷⁵

5.5.6.2 Romanikielen elvyttäminen

Suomen romanipoliittisen ohjelman 2018–2022 yhtenä toimenpiteenä on, että romanikielen elvyttämiseksi laaditaan kansallinen toimenpideohjelma.³⁷⁶ Romanikielen elvytysohjelman valmistelua varten on Opetushallituksessa asetettu kesällä 2020 asiantuntijaryhmä. Ohjelmaa valmistellaan vuosina 2021 ja 2022. Ohjelma tulee sisältämään muun muassa esityksiä, jotka koskevat romanikielen opetusta ja harrastamista, romanikielen ja sen käyttöalojen lisäämistä, tutkimusta, kielenhuoltoa ja kirjallistamista. Lisäksi tavoitellaan eri kohderyhmille suunnatun romanikielisen kulttuuritarjonnan ja mediasisällön lisäämistä. Kaikilla ohjelman toimenpiteillä halutaan vahvistaa romanien oikeutta vaalia ja kehittää romanikieltä.³⁷⁷ Romaniyhteisön rooli kielen elvytyksessä on tärkeä.³⁷⁸

Yleisesti voidaan todeta, että romanikielen osalta ovat edelleen ajankohtaisia ne tarpeet, joita nostettiin esille vuoden 2013 kielikertomuksessa. Tärkeä edistysaskel on se, että kielen elvyttämistä koskevaa ohjelmaa ollaan valmistelemassa. Romanikielen asemaa tarkastellaan myös kielipoliittisessa ohjelmassa, jota valmistellaan vuoden 2021 aikana.

374 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

375 Soininen, M. (2014). *Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteuttaminen*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita, 11/2014, s. 35.

376 Huttu, H. (toim.) (2018).

377 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

378 Susanna Rajala ja Miriam Schwartz, Opetushallitus: Romaniasiaien neuvottelupäivän webinaari 16.9.2020.

5.5.7 Karjalan kieli

5.5.7.1 Kielen opetus

Karjalan kieli on autoktoninen eli kotoperäinen kieli, ja suomen läheisin sukukieli, jota on puhuttu Suomessa yhtä kauan kuin suomeakin. Karjalan kielestä ja sen asemasta on keskusteltu paljon viime vuosina. Kielelle on toivottu muun muassa vakiintuneempaa elvyttämistä valtion taholta.³⁷⁹ Vuonna 2017 julkaistussa teoksessa tarkasteltiin Suomen karjalan-kielistä väestöä ja heidän asemaansa sodan jälkeen, sekä mahdollisuuksia käyttää karjalan kieltä ja siirtää sitä tuleville sukupolville.³⁸⁰

Karjalan kieli mainitaan nimenomaisesti nykyisessä hallitusohjelmassa, jonka mukaan laaditaan kielipoliittinen ohjelma. Oikeusministeriön asettama valmisteluryhmä valmistelee kielipoliittista ohjelmaa vuoden 2021 aikana, ja ohjelmassa tarkastellaan myös karjalan kieltä.

Vuoden 2013 kielikertomuksessa käsiteltiin perustuslakivaliokunnan toivomuksen mukaisesti karjalan kieltä. Siinä tarkasteltiin myös opetukseen liittyviä näkökohtia.³⁸¹ Karjalan kieli on noussut esille myös Suomea koskevissa kansainvälisissä suosituksissa. Esimerkiksi kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen osalta Euroopan neuvoston ministerikomitea suositteli vuonna 2020, että viranomaisten olisi lisättävä ponnistelujaan romanikielen ja karjalan kielten elvyttämiseksi edistämällä aktiivisesti näiden kielten opetusta ensimmäisenä kielenä kouluissa.³⁸²

Karjalan kieltä ja kulttuuria voi opiskella sivuaineena Itä-Suomen yliopistossa, ja yliopisto on myös karjalan kielen tutkimuksen keskus. Myös tuleville äidinkielen opettajille jaetaan perustietoa karjalasta. Karjalaa opiskellaan mielellään.³⁸³

379 Ks. esim. Sarhimaa, A. (14.9.2020). *Kotoperäinen karjalan kieli tarvitsee oman kielilain* [vieraskynä]. Helsingin Sanomat. Haettu 22.7.2021 osoitteesta: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006634710.html>

380 Sarhimaa, A. (2017) Vaioletut ja vaiennetut – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa.

381 Valtioneuvosto. (2013). s. 106–107.

382 Euroopan neuvoston ministerikomitea. (12.2.2020).

383 Itä-Suomen yliopisto: Kielen elvyttäjät. Haettu 12.8.2021 osoitteesta: <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/kielen-elvyttajat>.; Itä-Suomen yliopisto: Karjalan kielen elvytys Itä-Suomen yliopistolle. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/karjalan-kielen-elvytys-ita-suomen-yliopistolle>.

Karjalan kielen opetusta koskevat samat säännökset kuin vieraita kieliä, joita voi opiskella: 1. vieraan kielen pitkänä oppimääränä (kaikille yhteisenä tai vapaaehtoisena), 2. vieraan kielen lyhyenä oppimääränä (valinnaisena) tai 3. maahanmuuttajien äidinkielen opetusena tai kielitaidon ylläpito-opetuksena erillisen valtionavustuksen turvin.³⁸⁴

Karjalankielisten järjestöt ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että käytännössä karjalan kielen opetus on Suomessa hyvin vähäistä ja esimerkiksi perusopetuksessa ei opeteta karjalan kieltä. Opetusta tulisi lisätä ja kehittää suunnitelmallisesti.³⁸⁵ Joissakin kansalaisopistoissa tarjotaan karjalan kielen kursseja, mutta ne ovat maksullisia ja niiden taso vaihtelee. Kolmannen asteen oppilaitoksissa karjalan kieltä ja kulttuuria voi opiskella sivuaineena Itä-Suomen yliopistossa, muttei pääaineena missään. Satunnaisia karjalan kielen kursseja tarjotaan myös vaihtelevasti muissa yliopistoissa, kuten Helsingin yliopistossa.³⁸⁶

Suomessa toimi aikaisemmin Nurmeksessa karjalankielinen kielipesä, jonka toiminta oli Karjalan Kielen Seura ry:n vastuulla. Tällä hetkellä Suomessa ei kuitenkaan ole yhtään karjalankielistä kielipesää. Karjalaa on voinut myös satunnaisesti opiskella valinnaisaineena joissain peruskouluissa esimerkiksi Joensuussa. Vuonna 2019 Joensuussa oli kiertävä karjalan kielen opettaja, joka opetti eri kouluissa, ja tämäkin järjestely oli Karjalan Kielen Seuran järjestämä.³⁸⁷

Voidaan todeta, että karjalan kielen opetusta on tärkeää pyrkiä lisäämään ja kehittämään. Elvytysohjelmatyö on tässä yhteydessä keskeistä.

5.5.7.2 Kielen elvytys

Vuoden 2013 kielikertomuksessa nousi esille tarve laatia karjalan kielen elvyttämisohjelma.³⁸⁸ Elvyttämisohjelman laatimista koskevassa työssä on viime vuosina edistytty opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämän rahoituksen avulla. Karjalan Kielen Seura ry toteutti karjalan kielen elvytysohjelmaa vuosina 2017–2019 opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksella. Tuossa työssä lähtökohtana oli, että karjalan kieli haluttiin vahvistaa vakinaiseksi osaksi opetusta ja hyödyntää muun muassa etäopetusta. Myös esimerkiksi kielikerhoja ja muskareita pidettiin tärkeinä kielen elvyttämisen kannalta.³⁸⁹

384 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

385 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021). Suojärven pitäjäseura ry. (2.7.2021). Karjalan Kielet ry. (2.7.2021).

386 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021).

387 Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. (23.6.2021).

388 Valtioneuvosto. (2013).

389 Kieliasian neuvottelukunnan järjestämä tilaisuus karjalan kielestä 1.6.2018.

Vuoden 2021 alusta karjalan kielen elvytys siirtyi Itä-Suomen yliopiston vastuulle. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Itä-Suomen yliopistolle vuosiksi 2020–2022 karjalan kielen elvytykseen yhteensä 200 000 euroa. Päätöksiä tarvittavista jatkotoimenpiteistä päästään tekemään elvytystyöstä saatujen kokemusten perusteella.³⁹⁰ Elvytysohjelman perustana on karjalan kielen ja muiden vähemmistökielten tutkimuksen tuottama tieto. Yliopisto toimii yhteistyössä kieliyhteisön kanssa kaikki karjalan murteen huomioiden. Kaksivuotisen rahoituksen aikana muun muassa kehitetään karjalan kielen ja kulttuurin opetusta sekä tuotetaan oppimateriaaleja.³⁹¹

5.5.8 Venäjän kieli

Vuoden 2013 valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta todettiin, että venäjän kielen opetus on Suomessa yhä melko vähäistä. Venäjän kielen opetusta erityisesti vieraana kielenä oli kuitenkin pyritty lisäämään.³⁹²

Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry:n lausunnon mukaan oikeus oman kielen opiskeluun ei toteudu monissa kunnissa. Kyseessä on asia, josta päättää kunta itse, mutta usein venäjänkieliset kuntalaiset eivät ole tietoisia mahdollisuudesta saada lapsille oman kielen opetusta koulussa, sillä tästä ei usein kerrota kouluissa. Tukiopetusta sitä tarvitseville venäjänkielisille opiskelijoille tarjotaan eri puolella Suomea. Tuki riippuu vahvasti kunnan tai koulun budjetista, joka vaihtelee huomattavasti.³⁹³

Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan venäjän kieltä koskevat edistämishankkeet eivät ole toteutuneet lukiokoulutuksen osalta. Esimerkiksi ylioppilastutkinnon suorittamisen osalta suurta muutosta ei ole viime vuosina tapahtunut. Määriin vaikuttavat äidin-kielenään venäjää puhuvien osuudet. Venäjän kielen hankkeet eivät lukiokoulutuksen osalta eroa muiden kielten hankkeista. Näkyvin hanke tällä hetkellä on valtakunnallisen kieltenopetuksen kehittämistehtävän saaneen Suomalaisen yhteiskoulun koordinoima LUKKI-verkosto, jossa panostetaan kieltenopetuksen kehittämiseen lukiokoulutuksessa.

390 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

391 Itä-Suomen yliopisto: *Karjalan kielen elvytys Itä-Suomen yliopistolle*. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/karjalan-kielen-elvytys-ita-suomen-yliopistolle>

392 Valtioneuvosto. (2013). s. 104.

393 Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry. (24.6.2021).

Lukion uusien opetussuunnitelman perusteiden linjausten mukaisella lukion kieliprofiilin laadinnalla pyritään osaltaan vastaamaan myös venäjän kielen osaamisen näkyväksi tekemiseen sekä opiskelun lisäämiseen. Kieliprofiili laaditaan jokaiselle opiskelijalle.³⁹⁴

5.5.9 Viron kieli

Tuglas-seura ry:n mukaan oman äidinkielen opettaminen on viron kielen osalta sattumanvaraista ja sitä järjestetään pitkälti kunkin kunnan oman määrittelyn mukaisesti. Suomen virolaisista lapsista oman äidinkielen opetukseen osallistuu vain noin kolmannes. Esimerkiksi sekä Vantaalla että Helsingissä asuu noin 1000 vironkielistä 7–16-vuotiasta, mutta Vantaalla oman äidinkielen opetusta saa 600 lasta ja Helsingissä vain 200.

Helsingin yliopisto on tarjonnut lukuvuodesta 2014–2015 lähtien mahdollisuuden saada viron kielen opettajan kelpoisuus, mutta muodollista kelpoisuutta pystyy hyödyntämään vain peruskoulun oman äidinkielen opettajana, koska lukioissa ei opeteta viroa oman äidinkielenä eikä vieraana kielenä. Vuonna 2014 viroa opetettiin vieraana kielenä neljässä suomalaisessa lukiossa, mutta vuonna 2020 viroa vieraana kielenä ei opetettu missään lukiossa. Syksyllä 2021 Kouvolan lukiossa tarjotaan yhtä viron kurssia. Viroa äidinkielenä opetetaan Sibelius-lukiossa, mutta vain tentittävänä kurssina. Viron kielen opetus vieraana kielenä on vähäistä, vaikka se olisi helposti omaksuttava lähisukukieli.³⁹⁵

5.5.10 Somalin kieli

Suomen somalialaisten liitto ry:n mukaan ainakin pääkaupunkiseudulla koulut ovat jakaneeet koronaan liittyviä tiedotteita monilla eri kielillä ja koulun tapahtumissa on hyvin käytössä tulkkipalveluita. Myös monikielisten ohjaajien määrä on lisääntynyt.

394 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021).

395 Tuglas-seura. (2.7.2021).

5.6 Keskeiset huomiot opetuksesta

1. Perusopetuslaissa olevaa sanamuotoa opetuskielestä olisi perusteltua käyttää myös kaikessa muussa koulutuslainsäädännössä.
2. Ruotsin kielen opetuksen varhentaminen perusopetuksessa on johtanut siihen, että ruotsin opetustunteja on liian vähän perusopetuksen viimeisillä vuosiluokilla. Kunnissa tehdään erilaisia ratkaisuja siitä, miten jo entuudestaan vähäiset tunnit ruotsia jaetaan neljälle vuosiluokalle.
3. Peruskoulun tuntijaossa äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimäärää olisi syytä lisätä niin, että opetuksessa voitaisiin nykyistä enemmän painottaa yleiskielellä kirjoittamisen taitoa. Myös lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa olisi taattava se, että valmistuvilla on jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvittava suomen kielen hallinta ja kirjakielisen tuottamisen taito.
4. A1-kielen varhentaminen oli tervetullut, valtakunnallisesti koulutuksellista tasa-arvoa lisäävä päätös, joka ei kuitenkaan käytännössä muuttanut kielten välistä dynamiikkaa –nyt englanti aloitetaan vain hieman aiemmin.
5. Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa vaaditaan vielä toimenpiteitä, jotta voidaan turvata ammattihenkilöstön saatavuutta ja järjestää riittävästi varhaiskasvatusta myös kotiseutualueen ulkopuolella. Saamen kielipesät olisi saatava vahvemmin osaksi varhaiskasvatusta.
6. Perusopetuksessa on tärkeää kyetä lisäämään erityisesti saamenkielisen henkilöstön saatavuutta ja laajentamaan etäopetusta, sekä muutenkin toteuttamaan opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän esityksiä. Erityisesti koltan saamen opetusta on kehitettävä kiireellisesti.
7. Viittomakielisiin lapsiin on edelleen tärkeää kiinnittää huomiota varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa sekä niiden kehittämisessä. Olisi kyettävä tunnistamaan viittomakieliset lapset ja oppilaat sekä heidän ja heidän perheidensä erilaiset tarpeet ja lisäämään myös perheiden tietoa opetukseen liittyvistä vaihtoehdoista.
8. Suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttäminen on edennyt, ja on tärkeää jatkaa tätä työtä.
9. Romanikielen elvytysohjelman laatiminen on tärkeä edistysaskel, jonka kautta voidaan toteuttaa niitä käytännön toimia opetuksessa, joita kielen elvyttäminen edellyttää.

10. Karjalan kielen elvytystyön eteneminen on tärkeä edistysaskel, jonka kautta voidaan pyrkiä kehittämään myös kielen opetusta.
11. Muiden kielten, kuten venäjän ja viron opetuksen keskeisenä haasteena on sen sattumanvaraisuus. Opetuksesta myös kaivataan enemmän tietoa.
12. Kaikkien maahanmuuttajien osalta olisi keskeistä lisätä kansalliskielten osaamista, mikä edistää osaltaan heidän kotoutumistaan ja tiedonsaantiaan. Myös varhaiskasvatus- ja opetushenkilöstön tietoisuuden lisääminen eri kieliryhmistä on edelleen tärkeää.

6 Tulevaisuuden mahdollisuuksista ja haasteista

6.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus

Sote-uudistuksen myötä sosiaali- ja terveystalvaeluiren sekä pelastustoimen järjestämistävastuu siirtyy kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille.³⁹⁶ Sote-uudistuksen valmistelun lähtökohtana on ollut turvata nykyiset kielelliset oikeudet. Lainsäädännön tasolla näin on toimittu, eli lakisääteiset kielelliset oikeudet eivät heikkene tehtävien siirtyessä kunnilta hyvinvointialueille. Kielellisten oikeuksien turvaaminen riippuu kuitenkin paitsi lainsäädännöstä, myös siitä, miten palvelut järjestetään ja toteutetaan. Sote-palveluja käyttävien asiakkaiden kannalta keskeistä on, miten kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä.

Kun sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vastuussa olevien alueiden koko kasvaa verrattuna kuntiin ja kielivähemmistön suhteellinen osuus väestöstä pienenee, voi tämä johtaa kielellisten oikeuksien käytännön heikentymiseen. Sote-uudistuksessa palveluiden järjestämistävastuu perusterveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluista siirtyy hyvinvointialueille, jossa ruotsinkielisten osuus jää vähemmistöksi Pohjanmaan hyvinvointialuetta lukuun ottamatta. Tämän vuoksi uudistus sisältää toimenpiteitä, joilla pyritään varmistamaan kielellisten oikeuksien käytännön toteutuminen. Ruotsinkieliseen kielivähemmistön kuuluville tärkeitä osallistumis- ja vaikuttamiskeinoja ovat muun muassa kansalliskielilautakuntien toiminta ja kaksikielisten hyvinvointialueiden väliset yhteistyömuodot. Näiden osallistumis- ja vaikuttamiskeinojen tosiasialliset vaikutukset ovat kuitenkin riippuvaisia niille kohdennetuista resursseista.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vastuussa olevien alueiden koon kasvamisella on myös positiivisia vaikutuksia kielellisiin oikeuksiin. Hyvinvointialueilla on lähtökohtaisesti nykyisiä järjestäjiä olennaisesti paremmat mahdollisuudet huolehtia alueellaan esimerkiksi viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeuksien toteutumisesta. Kun palvelujen järjestäjien kantokyky kasvaa ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut integroidaan yhdelle järjestäjälle, ovat alueella käytettävissä oleva viittomakielentaitoinen sosiaali- ja

396 HE 241/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.

terveydenhuollon henkilöstö sekä palvelujen toteutukseen, kuten esimerkiksi tulkkausjärjestämiseen, käytettävät voimavarat kokonaisuutena hyvinvointialueen johdon alaisuudessa.³⁹⁷

Kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännön edellyttää viranomaisilta suunnittelua, ja keskeinen merkitys on myös ohjauksella ja valvonnalla. Rahoitus on myös tässä yhteydessä olennainen tekijä. Esimerkiksi Lapin hyvinvointialueen saamenkielisyyssisällisen tarkoituksena on tukea saamenkielisten palveluiden järjestämistä käytännössä ja vastata perustuslakivaliokunnan edellisen vaalikauden maakuntauudistuksesta esittämään huomioon saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden rahoituksesta.³⁹⁸

Perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan, että valtioneuvoston tulee seurata ja arvioida sote-uudistuksen toimeenpanon vaikutuksia kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen ja ryhtyä tarvittaessa vaadittaviin toimiin varmistaakseen potilaiden ja asiakkaiden mahdollisuus saada omakielistä palvelua. Nämä huomiot koskivat myös saamenkielisiä palveluita. Perustuslakivaliokunta piti myös tärkeänä, että valtioneuvosto seuraa ja arvioi uudistuksen toimeenpanon vaikutuksia viittomakielisten oikeuksien käytännön toteutumiseen ja ryhtyy tarvittaessa vaadittaviin toimiin varmistaakseen viittomakielisten potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien toteutumisen. Sosiaali- ja terveysvaliokunta yhtyi mietinnössään perustuslakivaliokunnan kantaan.³⁹⁹ Tämän lisäksi eduskunta edellytti, että ruotsinkielisen erityishuollon tilaa seurataan, jotta ruotsinkielinen asiantuntemus ja palvelut kehitysvammaisille henkilöille turvataan myös uudessa toimintaympäristössä ja että toiminnan resurssit ovat riittävät.⁴⁰⁰

Myös kansainvälisiltä valvontatahoilta on tullut Suomelle vuosien aikana useita suosituksia, jotka koskevat omakielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistä. Esimerkiksi Euroopan neuvoston ministerikomitean kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta vuonna 2020 antaman suosituksen mukaan varmistetaan, että ruotsinkielisillä on käytännössä mahdollisuus saada terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja äidinkielellään. Erityisesti olisi pyrittävä torjumaan moniperusteista syrjintää, joka kohdistuu näitä palveluja käyttäviin ruotsinkielisiin lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin. Lisäksi selkeytetään tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa lakisääteisiä

397 PeVL 17/2021 vp – HE 241/2020 vp

398 PeVL 17/2021 vp – HE 241/2020 vp; PeVL 26/2017 vp – HE 15/2017 vp, HE 47/2017 vp, HE 52/2017 vp, HE 57/2017 vp, HE 71/2017 vp.

399 PeVL 17/2021 vp – HE 241/2020 vp ja StVM 16/2021 vp – HE 241/2020 vp

400 EV 111/2021 vp – HE 241/2020 vp

oikeuksia, jotka koskevat saamenkielisiä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja saamelais-ten kotiseutualueella, ja määritellään saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettivarat.⁴⁰¹

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta vuonna 2018 antamassaan suosituksessa ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset kiireellisesti mm. ryhtyvät lisätoimiin varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen saavutettavuuden.⁴⁰²

Vuoden 2006 kielikertomuksesta lähtien on seurattu, miten oman kielen käyttäminen toteutuu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastilanteissa. Hallituksen edellisessä kielikertomuksessa vuodelta 2017 käsiteltiin yhtenä keskeisenä teemana kielellisten oikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa.⁴⁰³ Hallituksen seuraavassa kielikertomuksessa tulee osana valtioneuvoston sote-uudistuksen toimeenpanon seurantaa arvioida sote-uudistuksen vaikutuksia kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen sosiaali- ja terveystalveluissa sekä pelastustalveluissa.

6.2 Tuomioistuinlaitos

Vuonna 2013 annetussa valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta tarkasteltiin kielellisten oikeuksien toteutumista muun muassa käräjäoikeuksissa. Kielellisten oikeuksien toteutuminen on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisistä edellytyksistä. Tuomioistuinten tulee, kuten muidenkin viranomaisten, oma-aloitteisesti varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen. Tuomareiden kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset sekä käytännön ratkaisut kielellisten oikeuksien toteuttamisessa vaihtelevat yksi- ja kaksikielisissä tuomioistuimissa.⁴⁰⁴

Vuoden 2013 kertomuksessa tarkasteltiin vuoden 2010 alussa voimaan tullutta käräjäoikeusverkoston uudistusta, jossa käräjäoikeuksien määrää vähennettiin 27 käräjäoikeuteen, sekä tuon uudistuksen vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen käräjäoikeuksissa.⁴⁰⁵ Vuonna 2017 annetussa hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön

401 Päätöslauselma CM/ResCMN(2020)1 kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa

402 Ministerikomitean suositus CM/RecChL(2018)5 jäsenvaltioille alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa

403 Valtioneuvoston kanslia. (2017)

404 Valtioneuvosto. (2013). s. 71.

405 Valtioneuvosto. (2013). s. 71–76.

soveltamisesta kerrottiin, että Vaasassa sijaitsevaan Pohjanmaan kärjäoikeuteen oli perustettu syyskuussa 2014 suomenkielinen osasto, jonka työkieli oli suomi. Pohjanmaan kärjäoikeuden tuomiopiirin väestön enemmistön kieli oli tuolloin ruotsi.⁴⁰⁶

Vuonna 2017 annetussa kertomuksessa tarkasteltiin myös eduskunnalle 26.1.2017 annettua hallituksen esitystä laiksi tuomioistuinlain muuttamisesta⁴⁰⁷, jolla muutettiin 1.1.2017 voimaan tullutta uutta tuomioistuinlakia (673/2016). Kyseisellä esityksellä toteutettiin kärjäoikeuksien rakenneuudistus, jossa kärjäoikeuksien määrä vähennettiin 27 kärjäoikeudesta 20 kärjäoikeuteen. Ehdotuksella arvioitiin olevan vaikutuksia myös kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen.⁴⁰⁸

Kyseisen esityksen hyväksyessään eduskunta edellytti, että hallitus seuraa kärjäoikeuksien rakenneuudistuksen vaikutuksia kiinnittäen erityistä huomiota muun muassa kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä antaa lakivaliokunnalle selvityksen vuoden 2022 loppuun mennessä.⁴⁰⁹ Oikeusministeriö on 15.3.2021 asettanut selvityshenkilön ja ohjausryhmän asettaminen arvioimaan kärjäoikeuksien rakenneuudistuksen vaikutuksia. Asettamispäätöksen mukaan selvitys tulee luovuttaa oikeusministeriölle viimeistään 30.9.2022.

⁴¹⁰ Kärjäoikeuksien rakenneuudistusta koskeva selvitystyö on näin ollen käynnistetty.

Kärjäoikeuksien rakenneuudistus on kansalaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta tärkeä muutos, jonka vaikutuksia tulee jatkossa seurata. On tärkeää seurata, millaisia käytännön vaikutuksia uudistuksella on ollut yksilöiden kielellisten oikeuksien toteutumiseen, ja millaisilla käytännön järjestelyillä kielellisten oikeuksien toteutuminen kärjäoikeuksissa etenkin ruotsiksi on pyritty varmistamaan. Tällä voi olla vaikutusta myös siihen, miten kansalaiset luottavat tuomioistuinten toimintaan. Myös kansainvälisissä suosituksissa viranomaisia on kehoitettu seuraamaan tarkoin ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumista ja tarvittaessa ryhtymään toimiin niiden toimeenpanemiseksi

406 Valtioneuvoston kanslia. (2017). s. 145–146.

407 Hallituksen esitys laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 270/2016 vp).

408 Valtioneuvoston kanslia. (2017). s. 147; HE 270/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. s. 1.

409 EV 126/2017 vp – HE 270/2016 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

410 Oikeusministeriö: *Selvityshenkilön ja –ohjausryhmän asettaminen (kärjäoikeuksien rakenneuudistus ja summaariset riita-asiat)* [verkkosivu]. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM025:00/2021>

käräjäoikeuksissa.⁴¹¹ Kun annetaan seuraava hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta, käytettävissä pitäisi olla riittävästi sellaista tietoa käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen käytännön vaikutuksista, jonka pohjalta seuranta voidaan kattavammin toteuttaa.

6.3 A1-kielen varhentaminen ja englannin kielen asema Suomessa

Osana pääministeri Juha Sipilän hallituksen Uusi peruskoulu -kärkihanketta toteutettiin kieltenopetuksen varhentamista koskeva kokeilu. Kokeilun myötä päätettiin aikaistaa kielten opetusta alkamaan koko maassa ensimmäiseltä luokalta, viimeistään ensimmäisen luokan keväällä. Muutos koski syksyllä 2020 koulunsa aloittavia ensimmäisen luokan oppilaita. Ennen uudistusta ensimmäisen vieraan kielen opetuksen oli alettava viimeistään kolmannella vuosiluokalla, mutta useat kunnat olivat ryhtyneet tarjoamaan opetusta varhemmin, mm. yllä mainitun kokeilun ansiosta.

Varhentamiskokeilun taustalla oli opetus- ja kulttuuriministeriön helmikuussa 2017 asettama Monikielisyys vahvuudeksi – Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta -selvityshanke.⁴¹² Professori Riitta Pyykön laatima selvitys tarkasteli Suomen kielivarannon tilaa ja kehittämistarpeita ja loi katsauksen kansainväliseen kielikoulutuspolitiikkaan. Selvityksen keskeisenä havaintona oli koulutusjärjestelmän tuottaman kielivarannon yksipuolistuminen pitkän ajanjakson kuluessa. Kiinnostus opiskella valinnaisia kieliä on vähentynyt viimeisen 20 vuoden aikana. Yksi kieltenopetuksen varhentamista koskevan kokeilun tavoitteista olikin lisätä kielten tarjontaa niin, että yhä useampi lapsi valitsisi ranskan, saksan, venäjän, espanjan, kiinan tai japanin pitkäksi kielekseen. Samaa toivottiin Monikielisyys vahvuudeksi -selvityksessä, jossa A1-kielivalinnaksi suositeltiin pääsääntöisesti muuta kieltä kuin englantia.

Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskuksen ja Kielikoulutuspolitiikan verkoston helmikuussa 2021 laatiman selvityksen perusteella kieltenopetuksen varhentaminen ei kuitenkaan ole lisännyt kielten tarjontaa tai monipuolistanut kielten opiskelua. Selvityksen mukaan pääsääntöisesti A1-kieleksi valitaan (ja tarjotaan) vain englantia.⁴¹³ Selvityksessä esitellyistä kieltenopettajien kyselyvastauksista käy ilmi, että monessa

411 Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2020 (CM/ResCMN(2020)1)

412 Pyykkö, R. (2017).

413 Vaarala, H. ym. (2021).

kunnassa A1-kieleksi on määritelty automaattisesti englanti. Valinnanvaraa ei siis käytännössä ole. Selvityksessä todetaan, että alun perin A1-kielen varhentamista perusteltiin kieltenopiskelun ja kielivalikoiman monipuolistamisella, mutta tämä toive ei näytä kunnissa toteutuneen ainakaan vielä. Voidaankin sanoa, että A1-kielen varhentaminen oli tervetullut, valtakunnallisesti koulutuksellista tasa-arvoa lisäävä päätös, joka ei kuitenkaan käytännössä muuttanut kielten välistä dynamiikkaa – nyt englanti aloitetaan vain hieman aiemmin.⁴¹⁴

Tilanne näyttää samalta tilastojen valossa. Vuonna 2019 perusopetuksen luokkien 1–6 A-kielivalinnat (sisältää sekä A1- että A2-kielen) painottuvat englantiin (83 %), minkä jälkeen kolme valituinta A-kieltä olivat suomi (5,7 %), ruotsi (4,2 %) ja saksa (3,9 %).⁴¹⁵ Suomen määrä A-kielen valinnoissa selittyy sillä, että usein ruotsinkielisissä kouluissa suomi aloitetaan A1-kielenä. Vuoden 2019 tilastossa A1-kielen valtakunnallisen varhentamisen vaikutus ei näy vielä kovin selkeästi, sillä A1-kielen varhentaminen tuli voimaan kaikissa kouluissa 1.1.2020 alkaen. Osassa kuntia A1-kieltä on kuitenkin varhennettu jo aiemmin joko oma-aloitteisesti tai Uusi peruskoulu -kärkihankkeen kokeilujen myötä.⁴¹⁶

Professori Riitta Pyykkö tarkasteli Jyväskylän yliopiston kielikoulutuspolitiikan verkoston 14.4.2021 järjestämän Kieliparlamentin pääpuheenvuorossa, mitkä asiat Suomen kielivarannon kehittämisessä ovat edenneet sitten hänen tekemänsä Monikielisyys vahvuudeksi -selvityksen. Myös Pyykkö totesi puheenvuorossaan, että laajempi kielivalikoima toteutuu käytännössä vain harvoissa kunnissa, koska englanti valitaan yhä useasti ensimmäiseksi vieraaksi kieleksi. Toisin sanoen kielten opiskelun varhentamisesta on käytännössä tullut englannin kielen opiskelun varhentaminen.

Kun annetaan hallituksen seuraava kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta, tulee seurata englannin kielen ylivoimaa kielivalinnoissa ja koulutuksessa ja sen vaikutusta Suomen kielivarantoon. Samalla tulee tarkastella englannin kielen aseman vahvistumista yhteiskunnassa yleisesti ja tämän kehityksen merkitystä kansalliskielten asemaan.

414 Vaarala, H. ym. (2021).

415 Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Haettu 22.7.2021 osoitteesta: https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Perusopetus%20-%20ainevalinnat%20-%20A-kieli%20-%201-6%20-%20maakunta.xlsb

416 Vaarala, H. ym. (2021).

7 Yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista

Tässä kielikertomuksessa on kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (433/2004) mukaisesti käsitelty suomen, ruotsin ja saamen kieltä sekä romanikieltä ja viittomakieltä ja yleisesti maan kielioloja.

Suomen väkiluku on kasvanut koko seurantajakson ajan. Vuonna 2020 suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien määrä väheni 11 702 henkilöllä ja vieraskielisten määrä kasvoi 20 203 henkilöllä. Vieraskieliset siis ylläpitivät väkiluvun kasvua, ja sama pitää paikkansa kaikkina seurantajakson vuosina. Suomenkielisten suhteellinen osuus on laskenut vuosien 2017–2020 aikana yhden prosenttiyksikön, kun ruotsin- ja saamenkielisten osuus on pysynyt samana ja vieraskielisten osuus on noussut yhden prosenttiyksikön.

Tiivistäen voi suomen kielen osalta todeta, että englannin kielen käytön lisääntyminen yhteiskunnassa ja esimerkiksi digitaalisissa ratkaisuihin vaikuttaa suomen kielen asemaan. Ruotsin kielen osalta asema toisena kansalliskielenä on juridisesti vahva, mutta käytännössä tarvitaan viranomaisten johdonmukaisia ja suunnitelmallisia toimenpiteitä jotta oikeudet toteutuisivat paremmin myös käytännössä. Viittomakielen osalta tulkkauksen saatavuus on keskeinen haaste. Edistysaskelia on kuitenkin otettu suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksen osalta. Romanikielen elvytysohjelman laatiminen on tärkeä edistysaskel, jonka kautta voidaan kehittää kielen opetusta ja ratkaista siihen liittyviä käytännön haasteita.

Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia ja kielelliset oikeudet on lainsäädännössä hyvin turvattu. Lainsäädännön soveltaminen viranomaisissa on ratkaisevassa asemassa oikeuksien käytännön toteutumisen osalta. Kieliryhmien kokemuksista käy ilmi, ettei lakisääteisenkään palvelun saaminen ole aina selvää. Keskeisiä kysymyksiä ovat erot suomen- ja ruotsinkielisessä palvelussa sekä tulkkauksen tarjoaminen ja sujuvuus. Edelleen näyttää siltä, että hallinnolla on haasteita suunnitella toimintaa niin, että eri kieliryhmille synnytyisi kokemus, että kielelliset oikeudet toteutuisivat sujuvasti ja palvelua eri kielillä ja kohderyhmä huomioiden olisi tarjolla viranomaisen osalta oma-aloitteisesti ja näkyvästi. Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa on runsaasti kielellisiin oikeuksiin liittyviä kirjauksia. Linjausten toteutuminen kuitenkin voi vaarantua, jos kieliryhmien näkökulmaa ei ymmärretä viranomaisissa.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2020 suositellut Suomelle välittömäksi toimeksi varmistaa yhteiskunnallinen yhteisymmärrys Suomen kaksikielisyydestä (suomen ja ruotsin kieli) lisäämällä korkeimman poliittisen tason tukemaa tietoa ja selkeää sitoutumista siihen. Ruotsinkielisiä julkisia palveluita koskevien sitoumusten tulisi olla realistisia, tehokkaita, riittävästi resursoituja ja säännöllisesti seurattuja. Hallituksen keskeinen toimenpide tältä osin on uuden kansalliskielistrategian laatiminen.

Tätä kertomusta varten on selvitetty kielilain 25 § :n mukaista yksityisten kielellistä palveluvollisuutta. Selvitystyön perusteella on suositeltu, että yhdenvertaisuussuunnitelmia kehitetään siten, että niissä myös huomioidaan yhdenvertaisuus kieliryhmien välillä. Lisäksi kielilakia uudistettaessa pykälää voisi selventää siten, että siitä ilmenisi paremmin, miten kielilakia sovelletaan yksityisiin ja minkälaiseen toimintaan säännöstä sovelletaan. Tutkimuksessa todettiin myös, että kaksikielisissä kunnissa hankinnoissa huomioidaan yleensä kielilainsäädännön velvoitteet, mutta ne voitaisiin tiukemmin nivoa kielilain kautta hankinnan ehdottomiksi kriteereiksi. Kielellisten palveluvollitteiden laatuvaatimuksiin tulisi myös kiinnittää huomiota. Mainintaa kielestä voitaisiin täsmentää viittaamalla lainsäädännön veloitteeseen hankinnan ehdottomana edellytyksenä.

Valtioneuvosto pitää keskeisenä kysymyksenä sitä, miten viranomaiset itse käytännön toiminnassaan hahmottavat kielellisten oikeuksien turvaamisen. Mikäli lähtökohtana on lainsäädännön minimivaatimusten täyttäminen yleisluontoisten muotoilujen pohjalta, kielelliset oikeudet toteutuvat todennäköisemmin puutteellisesti, ja toimintaa joudutaan useammin korjaamaan jälkikäteen. Toivottavaa olisi, että kielelliset oikeudet nähtäisiin laatukriteerinä ja että niiden turvaaminen käytännön toiminnassa ja asiakastilanteissa otettaisiin toimintaa suunnitellessa ennalta huomioon niin, että ne toteutuvat osana tavanomaista palveluprosessia ja myös silloin, kun kiire yllättää. Tämä korostuu esimerkiksi tiedottamisessa, jossa vaatimukset tiedonvälityksen nopeudesta ovat kasvaneet. Tiedottamisen osalta ei aina mielletä, että sosiaalinenkin media kuuluu kielilainsäädännön piiriin.

Resurssipulaa käytetään yleisesti syynä palveluiden huonompaan saatavuuteen. Valtioneuvosto pitää tarpeiden kartoitusta ja palveluiden hyvää suunnittelua keskeisenä tähän haasteeseen vastaamiseksi. Erityisesti silloin, kun uusia viranomaisia perustetaan tai olemassa olevien organisaatiota uudistetaan, olisi keskeistä pohtia, mitä kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä vaatii.

Tässä kertomuksessa on käsitelty kolmea keskeistä teemaa, digitalisaatiota, opetusta sekä poliisia, pelastuslaitosta ja hätäkeskustoimintaa. Poliisin osalta esiintyy edelleen haasteita kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Tiedottamisen lisäksi haasteita on esiintynyt palvelussa. Haasteet on keskeisiltä osin poliisissa tunnistettu. Poliisin ruotsinkielinen jatko- ja erityiskoulutus sekä ruotsinkielisten verkkokurssien tarjonta eivät ole riittävällä tasolla turvatakseen yhdenvertaisen koulutuksen poliisiorganisaatiossa. Kokonaisuudessaan

koulutus näyttäisi kohtelevan ruotsinkielisiä eri tavalla kuin suomenkielisiä. Ruotsinkielinen koulutus tulee sisäministeriön mukaan saattaa yhdenvertaiseksi suomenkielisen koulutuksen kanssa. Resurssien mahdollinen niukkuus vaatii toiminnan tarkkaa ennakkoarvioinnittelu, jotta palvelut, tulkkaus ja tiedottaminen toimisivat myös kiireessä. Poliisilta kaivataan monikielistä, selkeää viestintää ja laajempaa sisäistä monimuotoisuutta. Monimuotoisuuteen pyrkiminen on asetettu Poliisiammattikorkeakoulussa lähivuosien tavoitteeksi.

Pelastuslaitosten tiedottaminen ja palveluiden saatavuus molemmilla kansalliskielillä on parantunut viime vuosina. Pelastustoimi.fi -verkkosivuston uusimisen yhteydessä ja Lapin pelastuslaitoksen ottaessa käyttöön uusitun verkkosivustan myös saamenkielinen viestintä kehittyy. Kaksikielisessä onnettomuustiedottamisessa on edelleen puutteita, varsinkin sosiaalisen median kanavilla. Hätäkeskuspalveluiden osalta on tapahtunut kehitystä. Ruotsinkielisen vähemmistön hätäkeskuspalvelulle antama kieliarvosana on noussut, ja viittomakielisen hätäilmoituksen teossa on alkanut pilottikokeilu.

Digitalisia toimintamalleja ja palvelujen digitalisoimista on perusteltu niiden mahdollisuuksilla parantaa kielellistä palvelua. Kuitenkin on viitteitä siitä, ettei käytäntö kaikilta osin vastaa tätä tavoitetta. Kielellisten palveluiden suunnittelu saatetaan huomioida myöhemmissä vaiheissa, kun tarvittavat tekniset ratkaisut on jo tehty, ja niiden muokkaaminen tulee kalliiksi. Useimmissa valtion tekoälyhankkeissa lähtökohtana on vain suomen kieli. Perusteluna todetaan usein, että teknologia on kieliriippumaton, mutta toisaalta monet tekoälysovelluksista perustuvat kielitekniikkiin ratkaisuihin,

Kielellisten oikeuksien edistäminen ja niiden toteutuminen käytännössä vaatii viranomaisten aktiivista suunnittelua ja käytännön toimia. Laajojen ja vaikuttavien toimenpiteiden toteuttaminen on haastavaa ja niiden tuloksia on hankalaa seurata. Joskus myös yksittäiset, konkreettisemmatkin toimenpiteet johtavat muuhun kuin ennalta suunniteltuun tulokseen. Tästä esimerkkinä on A1-kielen varhentaminen, joka lisäsi valtakunnallisesti koulutuksellista tasa-arvoa, mutta joka ei kuitenkaan käytännössä muuttanut kielten välistä dynamiikkaa. Lopputuloksena englanti aloitetaan vain hieman aiemmin.

Opetuksen osalta voidaan todeta, että ruotsin kielen opetuksen varhentaminen perusopetuksessa on johtanut siihen, että ruotsin opetustunteja on liian vähän perusopetuksen viimeisillä vuosiluokilla. Kunnissa tehdään erilaisia ratkaisuja siitä, miten jo entuudestaan vähäiset tunnit ruotsia jaetaan neljälle vuosiluokalle. Keväällä 2021 valmistuneen ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen nykytilaa ja kehittämistarpeita käsittelevän selvityksen mukaan perusopetuslaissa olevaa sanamuotoa opetuskielestä olisi perusteltua käyttää myös kaikessa muussa koulutuslainsäädännössä.

Saamenkielisen opetushenkilöstön saatavuus on edelleen haasteellista, vaikka edistystäkin on tapahtunut. Varhaiskasvatusta tulisi järjestää riittävästi myös kotiseutualueen ulkopuolella. Perusopetuksessa on tärkeää kyetä hyödyntämään ja laajentamaan etäopetusta. Erityisesti koltansaamen opetusta on kehitettävä kiireellisesti.

Suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttäminen on edennyt. Yleisesti olisi vielä kyettävä tunnistamaan viittomakieliset oppilaat ja oppilaiden sekä heidän perheidensä erilaiset tarpeet ja lisätä myös perheiden tietoa opetukseen liittyvistä vaihtoehtoista. Romanikielen elvytysohjelman laatiminen on tärkeä edistysaskel, jonka kautta voidaan toteuttaa opetuksessa käytännön toimia, joita kielen elvyttäminen edellyttää. Karjalan kielen elvytystoiminta on tärkeä edistysaskel, jonka kautta voidaan pyrkiä kehittämään myös opetusta. Muiden kieliryhmien osalta on yleisesti epätietoisuutta oman kielen opetuksen saamisen mahdollisuuksista.

Valtioneuvosto pitää tärkeänä, että kouluissa ja muutoin nuorille jaetaan tietoa Suomen kielimaisemasta ja kieliryhmistä. Ryhmien välistä kontaktia pidetään yhtenä toimivimmista keinoista vaikuttaa ennakkoluuloisiin asenteisiin. Ennakkoluulojen purkamiseen on tehosta vaikuttaa myös tietoa lisäämällä. Jokaisella viranomaisella on tässä oma vastuunsa.

Hallituksen seuraavassa kielikertomuksessa vuonna 2025 tulee osana valtioneuvoston sote-uudistuksen toimeenpanon seuranta arvioida sote-uudistuksen vaikutuksia kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen sosiaali- ja terveystaloudissa sekä pelastustoimissa. Seuraavan kertomuksen valmistelun aikaan käytettävissä pitäisi myös olla riittävästi tietoa käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen käytännön vaikutuksista, jonka pohjalta uudistuksen seuranta voidaan toteuttaa. Lisäksi seuraavassa kertomuksessa on syytä arvioida laajemmin englannin kielen merkitystä hallinnossa.

8 Lähdeluettelo

Lait ja sopimukset

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998)
 Asetus Digi- ja väestötietovirastosta (53/2020)
 Asetus kielilain täytäntöönpanosta (433/2004, muut. 522/2021).
 Asetus lasten päivähoitosta (kumottu) (239/1973).
 Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna sekä täydennettynä 1., 4., 6., 7., 11., 12., 13. 15. ja 16. pöytäkirjalla (SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010).
 Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty yleissopimus (SopS 52 ja 53/2015)
 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43 ja 44/2012)
 Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Sop 87 ja 88/2011)
 Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986)
 Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 ja 8/1976)
 Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1 ja 2/1998)
 Kielilaki (423/2003).
 Laki Digi- ja väestötietovirastosta (304/2019)
 Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019)
 Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003).
 Laki saamelaiskäräjästä (974/1995).
 Laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019).
 Laki sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta (1207/2020).
 Laki toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa (1134/2017).
 Oppivelvollisuuslaki (1214/2020)
 Perusopetuslaki (628/1998).
 Saamen kielilaki (1086/2003).
 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976)
 Ulosottokaari (705/2007)
 Valtioneuvoston asetus viittomakieliasioiden neuvottelukunnasta (690/2020).
 Varhaiskasvatuslaki (540/2018).
 Varhaiskasvatuslaki (kumottu) (36/1973).
 Viittomakielilaki (359/2015).
 Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991)
 Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016)

Hallituksen esitykset ja valiokunta-aineistot

EV 111/2021 vp – HE 241/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi
 EV 126/2017 vp – HE 270/2016 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinelain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta
 EV 218/2020 vp – HE 173/2020 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
 EV 296/2018 vp – HE 71/2018 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottokaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
 EV 67/2018 – HE 40/2018 vp, Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi
 HaVM 27/2018 vp – HE 60/2018 vp, Hallintovaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain muuttamisesta
 HE 114/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa

- HE 15/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.
- HE 17/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Syyttäjälaitoksesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 173/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 241/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi
- HE 270/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- HE 40/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 47/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.
- HE 52/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveystalouden tuottamisesta.
- HE 57/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi annetun hallituksen esityksen (HE 15/2017 vp) täydentämiseksi maakuntien rahoitusta koskevien ja eräiden muiden säännösten osalta.
- HE 60/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asiointista viranomaistoiminnassa annetun lain muuttamisesta.
- HE 62/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hallituksen toimenpidekertomuksen ja valtion tilinpäätöskertomuksen yhdistämistä koskevaksi lainsäädännöksi
- HE 71/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi annetun lain hallituksen esityksen (HE 15/2017 vp) täydentämisestä Ahvenanmaan rahoitusasemaa koskevien säännösten osalta.
- HE 71/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottoaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 92/2002 vp, Hallituksen esitys uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi
- LaVM 22/2018 vp, Lakivaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottoaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- PeVL 12/2017 vp – HE 270/2016 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- PeVL 17/2021 vp – HE 241/2020 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi
- PeVL 26/2017 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto
- PeVL 30/2018 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottoaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- PeVL 34/2017 vp – K 14/2017 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen vuosikertomus 2016.
- PeVL 43/2020 vp – HE 173/2020 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- PeVM 1/2014 vp – K 13/2013 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen vuosikertomus 2012
- PeVM 1/2014 vp) Hallituksen vuosikertomuksesta 2012
- PeVM 12/2014 vp – HE 167/2014 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017.
- StVM 16/2021 vp – HE 241/2020 vp, Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

Mietinnöt, vastaukset, muistiot, kertomukset, suositukset ja lausunnot

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. (19.5.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön.
VN/6256/2019-SAAP-59.

Eduskunnan oikeusasiamies. (2015). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2014. Helsinki.
<https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2014-fi>

Eduskunnan oikeusasiamies. (2017). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2016. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2016-fi>.

- Eduskunnan oikeusasiamies. (2018). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2017-fi/07c82b12-87ac-4c57-971f-e073ff880d3c>.
- Eduskunnan oikeusasiamies. (2019). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fc>.
- Eduskunnan oikeusasiamies. (2020). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2019-fi/51758de7-f75b-449c-8967-a5372e40df0b>.
- Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2020 (CM/ResCMN(2020)1)
- Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission suositukset 2019 (CRI(2019)38)
- Familia ry. (2.7.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen kielikertomukseen 2021. VN/6256/2019-SAAP-50.
- Grönfors, J. (18.6.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/6256/2019-SAAP-60.
- Karjalan Kielet ry. (2.7.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-49.
- Karjalaiset Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Suomessa ry. (23.6.2021). Lausunto: Karjalaiset Nuoret Suomessa ry:n vastaukset oikeusministeriön kieliryhmien kuulemiseen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-42
- Kieliasiain neuvottelukunta. (22.10.2019). Kielelliset oikeudet tulevalle hallituskaudella [julkilausuma]. https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4761907/Neuvottelup%C3%A4iv%C3%A4_2019_Julkilausuma_FI.pdf/da9315f9-c2ce-dd7d-36a6-ef6288d0e734/Neuvottelup%C3%A4iv%C3%A4_2019_Julkilausuma_FI.pdf.
- Kieliasiain neuvottelukunta. (24.10.2018). Kielelliset oikeudet opetuksessa [julkilausuma]. https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4761907/Julkilausuma_neuvottelup%C3%A4iv%C3%A4_2018.pdf/b7dd56c0-5762-d28e-6b56-f60acb90a1fa/Julkilausuma_neuvottelup%C3%A4iv%C3%A4_2018.pdf.
- Kotimaisten kielten keskus. (22.6.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-40.
- Kuurojen liitto ry. (28.6.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen kielikertomukseen 2021. VN/6256/2019-SAAP-44.
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto & oikeusministeriö. (29.5.2018). Lapsiasiavaltuutetun ja oikeusministeriön pyöreän pöydän keskustelu sisäkorvaistutteen saaneiden lasten oikeudesta viittomakieleen. Muistio. <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37291777/Muistio.pdf/203cdfaf-dfbc-3ec8-81d2-7b5a4de24445/Muistio.pdf?t=1540200567000>.
- Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta 2018 (CM/RecChL(2018)5)
- Oikeuskanslerin virasto. (12.5.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/6256/2019-SAAP-58.
- Oikeusministeriö. (16.2.2021). Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020 vp).
- Oikeusministeriö. (5.5.2020) Lausunto esityksestä kontaktien jäljityssovelluksen käyttöönotosta Covid-19-epidemian hallinnan tueksi. Asia VN/10058/2020, STM053:00/2020
- Oikeusministeriö. (8.2.2021). Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020 vp).
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (1.9.2021). Opetus- ja kulttuuriministeriön täydennykset sähköpostitse. Opetushallitus. (15.6.2021) Opetushallituksen vastaukset oikeusministeriölle sähköpostitse.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.5.2021). Opetus- ja kulttuuriministeriön kirje oikeusministeriölle. VN/6256/2019-SAAP-38.
- Pimiä, K. & Soininen, M. (2014). Viittomakielilakia valmistevan työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 42/2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-381-8>.
- Rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean loppupäätelmät ja suositukset kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta 2017 (CERD/C/FIN/CO/23)
- Saamelaiskäräjät. (2.7.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-47
- Sisäministeriön kirje poliisihallitukselle kielellisten oikeuksien toteutumisesta poliisihallinnossa 9.9.2021 VN/6307/2021-SM-2
- Suojärven pitäjöseura ry. (2.7.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-46.
- Suomen somalialaisten liitto ry. (22.6.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-41.

- Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry. (24.6.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-43.
- Svenska Finlands folkting. (30.6.2021). Lausunto: Hörande av språkgrupper för regeringens berättelse om tillämpningen av språkstiftningen 2021. VN/6256/2019-SAAP-45.
- Tilastokeskus. (12.5.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/6256/2019-SAAP-57.
- Tuglas-seura. (2.7.2021). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. VN/6256/2019-SAAP-48.
- Valtioneuvosto. (2013). Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013. ISBN 978-952-466-453-0.
- Valtioneuvosto. (2021). Hallituksen vuosikertomus 2020. Liite 3 Toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:34. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-860-4>.
- Valtioneuvoston kanslia & valtiovarainministeriö. (2020). Hallituksen vuosikertomus 2019 liite 3. Toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:5. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-889-2>.
- Valtioneuvoston kanslia. (2017). Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-463-4>.
- Valtiovarainministeriö. (26.5.2021). Lausunto: Valtiovarainministeriön vastaukset kielikertomukseen 2021. VN/6256/2019-VM-32.
- Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 354/2021 vp. Oikeusministeri Henriksson 23.6.2021.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2019). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2018. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. [https://syrjinta.fi/documents/25249352/64891090/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2018+\(PDF,+4523+kt\).pdf/07e2e7af-a865-abd3-81de-659347d8f2cb/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2018+\(PDF,+4523+kt\).pdf?t=1615552344380](https://syrjinta.fi/documents/25249352/64891090/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2018+(PDF,+4523+kt).pdf/07e2e7af-a865-abd3-81de-659347d8f2cb/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2018+(PDF,+4523+kt).pdf?t=1615552344380).
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2020). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2019. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. [https://syrjinta.fi/documents/25249352/54196129/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2019+\(PDF,+3300+kt\).pdf/84342ff4-3c60-d933-e49f-85921d022faa/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2019+\(PDF,+3300+kt\).pdf?t=1619531307602](https://syrjinta.fi/documents/25249352/54196129/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2019+(PDF,+3300+kt).pdf/84342ff4-3c60-d933-e49f-85921d022faa/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2019+(PDF,+3300+kt).pdf?t=1619531307602).
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2021). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. [https://syrjinta.fi/documents/25249352/79215492/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+\(PDF,+4900+kt\).pdf/1075f4fe-6a03-d0b5-277d-40b201e0fbd5/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+\(PDF,+4900+kt\).pdf?t=1623129126142](https://syrjinta.fi/documents/25249352/79215492/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+(PDF,+4900+kt).pdf/1075f4fe-6a03-d0b5-277d-40b201e0fbd5/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+(PDF,+4900+kt).pdf?t=1623129126142).
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. (11.5.2021). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/6256/2019-SAAP-54.

Laillisuusvalvojen ratkaisut

- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Dnr 1793/4/15, Jämställdhet mellan nationalspråken förverkligades inte i folkpensionsanstaltens webbtjänster.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Dnr 2762/4/09, Poliisin tiedottaminen ei ollut kielilain mukaista.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Dnr 3746/4/13, Tvåspråkigheten på polisens Facebook-sidor.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Dnr 465/4/15, Språkliga rättigheter i samband med utdelning och beställning av vårdartiklar.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1167/2019, Valtioneuvoston hankkeiden nimissä on käytetty kansalliskieliä.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1188/2017, Säkerhets- och kemikalieverkets information på svenska.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/2511/2019, Yliopisto ei turvannut kielellisiä oikeuksia tiedottamisessaan.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/333/2020, Viranomaisen Findata-lisänimen asianmukaisuus.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3402/2018, Trafikverkets svenskspråkiga information var bristfällig.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3785/2016, Folkpensionsanstaltens svenskspråkiga information på sociala medier.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3785/2016, Folkpensionsanstaltens svenskspråkiga information på sociala medier.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3806/2017, Kaksikielisen poliisilaitoksen tulisi tiedottaa enemmän ruotsiksi.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/4180/2017, FINRAIL OY:n ruotsinkielinen verkkotiedottaminen.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/5513/2016, Brister i skyddspolisens svenskspråkiga information.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/6208/2019, Sähköpostin automaattisen poissaoloilmoituksen kieli.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/6446/218 Säkerhetsmyndigheternas tjänstemärken och identitetskort strider mot språklagen

Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/1161/1/2018, Kelan parannettava saamenkielisiä palvelujaan.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta, 616/2018, Oman äidinkielen käyttö viranomaisessa, 14.5.2020.

Selvitykset, ohjelmat ja tutkimukset

- Arola, L. (2020). Selvitys saamenkielisen opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön saatavuudesta ja koulutuspoluista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:30. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-836-6>.
- Arola, L. (2021). Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0>.
- Huttu, H. (toim.) (2018). Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) 2018-2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3916-5>.
- Junttila, N., Rehn, C., Costiander, K., Kahiluoto, T. & Alila, K. (2020). Turvapaikkaa hakevat ja paperittomat lapset sekä S2/R2 -opetus varhaiskasvatuksessa. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2020:24. ISBN 978-952-13-6713-7.
- Karinen, R., Luukkonen, T., Jauhola, L., Määttä, S. (2020). Selvitys asioimistulkkauksen nykytilasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:45. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-556-0>.
- Kuusikko, K. Kielilain 25 § ja kielellisten oikeuksien toteutuminen yksityisen hoitaessa julkisia tehtäviä. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:23
- Lindell, M. (2016). Kielibarometri 2004–2016. Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 52/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-543-0>.
- Lindell, M. (2021). Kielibarometri 2020. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:2. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-848-6>.
- Lunabba, V. (2019). Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti 2015–2019. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-755-7>.
- Mannila, L. (2019). AI och svenskan i Finland. Magma, 4/2019. ISBN: 978-952-7328-01-9.
- Nenonen, T., Kivelä, J., Ervasti, E., Joronen, M. & Villa, S. (2021). Perusoikeusbarometri. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:17. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-821-9>.
- Oikeusministeriö (2020). Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista. Policy Brief 4, Syrjintä Suomessa, 2020. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/OM_policy_brief_4.pdf/7caf0c07-d4dc-e37b-de2d-85027d0327f3/OM_policy_brief_4.pdf?t=1618904935150.
- Oker-Blom, G. Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-904-2>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017): Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisyhtymän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-495-5>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021). Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisyhtymän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:25. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-877-9>.
- Opetushallitus: Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2018:9a. Grano Oy. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/viittomakieliset-lapset-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>.
- Pasanen, A. Saamebarometri 2016 Selvitys saamenkielistä palveluista saamelaisalueella. Selvityksiä ja ohjeita. Oikeusministeriö 2016.
- Poliisihallitus. (2013). Kielelliset poliisipalvelut. Kielelliset poliisipalvelut-työryhmän loppuraportti. Poliisihallituksen julkaisusarja 2/2013. ISBN 978-952-491-536-6.
- Pyykkö, R. (2017). Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarojen tilasta ja tasosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-535-8>
- Rainö, P. (2021). Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>.
- Rousku, K., Linturi, R., Andersson, C., Stenfors, S., Lähteenmäki, I., Kärki, T. & Limnell, J. (2017). Pilkahduksia tulevaisuuteen – digitalisaation ja robotisaation mahdollisuudet. Valtiovarainministeriön julkaisuja 10/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-251-836-1>.
- Räsänen, M. (2020). Kielipolitiikan vuosi 2019. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja ; 65. https://www.kotus.fi/files/8994/Kielipolitiikan_vuosi_2019.pdf
- Sarhimaa, A. (2017). Vaietut ja vaiennetut – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 256. Hansaprint Oy, Vantaa 2017.
- Selin-Grönlund, P., Rainö, P., Martikainen, L. (2014). Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2014:11.
- Soininen, M. (2014). Romanian perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita, 11/2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-355-9>.

- Soininen, M. (2016). Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-490-7>.
- Tallroth, Paulina. (2012). Kansalliskielistrategia – Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-001-8>.
- Tammenmaa, C. & Lunabba, V. (2017). Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 13/2017. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-570-6>.
- Tammenmaa, C. (toim.). (2020). Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-800-4>.
- Ulkoministeriö. (2019). Suomen viides raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Helsinki: Ulkoministeriö. https://um.fi/documents/35732/0/FCNM-5_SUOMI.pdf/acb5bb00-4c70-ca1b-b0dd-f4c75a3a6002?t=1550238532660.
- Vaarala, H., Riuttanen, S., Kyckling, E. & Karppinen, S. (2021). Kielivaranto. Nyt! Monikielisyys vahvuudeksi –selvityksen (2017) seuranta. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto. https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/solki/tutkimus/julkaisut/pdf-julkaisut/kielivaranto-nyt-julkaisu_sivuittain-1.pdf
- Valtioneuvosto Helsinki 2021. Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko, Valtioneuvoston julkaisuja 2021:24, Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto Helsinki 2021
- Varsinais-Suomen pelastuslaitos. Varsinais-Suomen pelastuslaitoksen kieliohjelma. 2018. https://www.vsp-elastus.fi/sites/default/files/atoms/files/vs_pelastuslaitoksen_kieliohjelma.pdf

Verkosivut ja tiedotteet

- 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2020. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/.
- 11vx -- Väestö kielen, iän ja sukupuolen mukaan, 1990–2020. Haettu 8.7.2021 osoitteesta: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/maakoto_pxt_11vx.px/.
- Andersson-Koski, M. & Gröning, P. (20.4.2021). Tutkimus auttaa elvyttämään uhanalaista kieltä. Helsingin yliopisto, Uutiset ja tiedotteet. haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kulttuuri/tutkimus-auttaa-elvyttamaan-uhanaalaista-kielta>.
- eOppiva & oikeusministeriö. (2018). Kielelliset oikeudet. eOppiva, Koulutukset. Haettu 14.7.2021 osoitteesta: <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/kielelliset-oikeudet/>.
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno [verkkosivusto]. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://oikeusministerio.fi/etno>.
- Finlex: Kuulemisopas. Säädösvalmistelun kuulemisopas. Haettu 8.7.2021 osoitteesta: <http://kuulemisopas.finlex.fi/4-kuulemisen-kielet/kuulemisen-kielet/>.
- Hyytiäinen, E. (26.4.2017). Suomen tataarivähemmistö sai ensimmäisen sanakirjansa. Turun yliopisto. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/suomen-tataarivahemmisto-sai-ensimmaisen-sanakirjansa>.
- Itä-Suomen yliopisto: Karjalan kielen elvytys Itä-Suomen yliopistolle. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/karjalan-kielen-elvytys-ita-suomen-yliopistolle>.
- Itä-Suomen yliopisto: Kielen elvyttäjät. Haettu 12.8.2021 osoitteesta: <https://www.uef.fi/fi/artikkeli/kielen-elvyttajat>.
- Jyväskylän yliopisto: Suomalaisen viittomakielen täydennyskoulutusohjelma 2019–2020. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/opiskelu/tutkinto-ohjelmat-ja-oppiaineet/viittomakieli/opiskelu-2/taydennyskoulutusohjelma-2019-2020/taydennyskoulutusohjelma2019-2020>.
- Kananen, A. (10.2.2021). Viittomakielen keskukselle lisävastuuta. JYUnity. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://jyunity.fi/ajassa/viittomakielen-keskukselle-lisavastuuta/>.
- Kangas, L. (18.2.2021). Karjalan kielen elvytys käynnistyy kokoamalla kieltä puhuvia yhteen – kieltä osaavat ovat hajallaan eri puolilla Suomea. YLE Uutiset. Haettu 2.7.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11796924>
- Kieliverkosto: "En pysty ottamaan valinnaista kieltä vaikka haluaisin" – Valinnaiset kielet vähenevät lukiossa. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2020/en-pysty-ottamaan-valinnaista-kielta-vaikka-haluaisin-valinnaiset-kielet-vahenevat-lukiossa>.
- Kotimaisten kielten keskus: Aikuisten maahanmuuttajien kielenopetuksen laatu on varmistettava. Suomen kielen lautakunnan kannanotto 11.1.2017. Haettu 12.9.2021 osoitteesta: <https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen-kielen-lautakunnan-suosituksia/kannanotot/aikuisten-maahanmuuttajien-kielenopetuksen-laatu-on-varmistettava>.
- Kotimaisten kielten keskus: Karjala. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala>.
- Kotimaisten kielten keskus: Suomen viittomakielet. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/suomen-viittomakielet>.

- Kuntaliitto. (2.11.2020). Kaksikieliset kunnat. Haettu 6.5.2021 osoitteesta: <https://www.kuntaliitto.fi/kunnat-ja-kuntayhtymat/kaksikieliset-kunnat>.
- Oikeusministeriö: Selvityshenkilön ja –ohjausryhmän asettaminen (käräjäoikeuksien rakenneuudistus ja summaariset riita-asiat) [verkkosivu]. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM025:00/2021>.
- Oikeusministeriö: Viittomakieliasioiden neuvottelukunta. Haettu 29.6.2021 osoitteesta: <https://oikeusministerio.fi/viittomakieliasioiden-neuvottelukunta>.
- Opettaja: Kieltenopetus kuihtuu – mikä neuvoksi? Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.opettaja.fi/tyossa/kieltenopetus-kuihtuu-mika-neuvoksi/>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (11.3.2021). Ruotsinkielisen koulutuksen kehittämisestä ensimmäinen kokonaisselvitys [tiedote]. Haettu 11.8.2021 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/ruotsinkielisen-koulutuksen-kehittamisesta-ensimmainen-kokonaisselvitys>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (15.4.2021). Loppuraportti saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisestä [tiedote]. Haettu 2.7.2021 osoitteesta: <https://minedu.fi/-/loppuraportti-saamen-kielten-ja-saamenkielisen-opetuksen-kehittamisesta>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (6.2.2020). Työryhmä kehittämään saamelaisopetusta [tiedote]. Haettu 2.7.2021 osoitteesta: <https://minedu.fi/-/tyoryhma-kehittamaan-saamelaisopetusta>.
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Haettu 22.7.2021 osoitteesta: https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Perusopetus%20-%20ainevalinnat%20-%20A-kieli%20-%201-6%20-%20maakunta.xlsb.
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Kieli- ja muut ainevalinnat [verkkosivu]. Haettu 5.7.2021 osoitteesta: <https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Kieli-ja-muut-ainevalinnat.aspx>.
- Opetushallitus: Kielten karkihanke ja kieltenopetuksen kehittäminen [verkkosivu]. Haettu 2.7.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kielten-karkihanke-ja-kieltenopetuksen-kehittaminen>.
- Opetushallitus: Lukion opetussuunnitelmien perusteet [verkkosivu]. Haettu 13.8.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>.
- Opetushallitus: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet [verkkosivu]. Haettu 24.6.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>.
- Opetushallitus: Perusopetuksen opetussuunnitelman ydinasiat [verkkosivu]. Haettu 24.6.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-ydinasiat>.
- Opetushallitus: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa [verkkosivu]. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>.
- Opetushallitus: Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet [verkkosivu]. Haettu 24.6.2021 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>.
- Peruspalvelujen arviointi 2019: Viittomakieliset ja CODA-lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Haettu 2.9.2021 osoitteesta: <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen/varhaiskasvatus-ja-esiopetus>.
- Rasmus, L., Tammela, L. & Torikka, X. (18.12.2020). Saamelaiset valitsivat jäsenensä totuus- ja sovintokomissioon: jäseniksi esitetään Heikki J. Hyväristä, Miina Seurujärveä sekä Irja Jefremoffia. YLE Uutiset. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11702820>.
- Romaniasain neuvottelukunta [verkkosivu]. Haettu 8.6.2021 osoitteesta: <https://romani.fi/etusivu>.
- Saamelaiskäräjät. (1.3.2021). Saamelaiskäräjät hyväksyi valtion esitykset komissaariehdokkaiksi. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://www.samediggi.fi/2021/03/01/saamelaiskarajat-hyvaksyi-valtion-esitykset-komissaariehdokkaiksi/>.
- Saamelaiskäräjät. (2020). Saamelaisten lukumäärä vuoden 2019 Saamelaiskäräjien vaaleissa. Haettu 21.7.2021 osoitteesta: https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=dokumenttipankki/tilastoja/saamelaisten_lkm_vaaleissa.
- Saamelaiskäräjät: Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio [verkkosivu]. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://www.samediggi.fi/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio/>.
- Saari, T. (12.9.2018). Toisen kotimaisen valinnaistamiskeskustelun pitkä historia ja lyhyt toteutus. Kieliverkosto. Haettu 22.7.2021 osoitteesta: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2018/toisen-kotimaisen-valinnaistamiskeskustelun-pitka-historia-ja-lyhyt-toteutus>.
- Sarhimaa, A. (14.9.2020). Kotoperäinen karjalan kieli tarvitsee oman kielilain [vieraskynä]. Helsingin Sanomat. Haettu 22.7.2021 osoitteesta: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006634710.html>.
- Selkokeskus. (10.6.2021). Selkokielen tarve. Haettu 23.6.2021 osoitteesta: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-tarve/>.
- Sjöroos, A. (12.2.2021). Vuoden viittomakieliteko -tunnustuspalkinto 2020 valtioneuvoston kanslialle. Haettu 13.6.2021 osoitteesta: <https://kuurojenliitto.fi/ajankohtaista/vuoden-viittomakielitekopalkinto-2020-valtioneuvoston-kanslialle/>.
- Suomen Romanifoorumi ry: Romanikieli. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/romanikieli/>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkosivu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 27.5.2021 osoitteesta <https://tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/muuttoliike.html>.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 8.7.2021 osoitteesta: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>.

Valtioneuvosto: Hallitukset aikajärjestyksessä [verkkosivu]. Haettu 12.7.2021 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>.

Valtioneuvosto: Oikeuskansleri [verkkosivu]. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/toiminta/oikeuskansleri>.

Valtioneuvoston kanslia. (26.11.2018). Saamelaisten asioita koskevan sovintoprosessin kuulemisraportti julkaistu. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://vnk.fi/-/kuulemisraportti-on-julkaistu>.

Valtioneuvoston kanslia: Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio [verkkosivu]. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://vnk.fi/saamelaisasioiden-sovintoprosessi>.

Valtioneuvoston kanslia: Valtioneuvoston viestintä [verkkosivu]. Haettu 13.6.2021 osoitteesta: <https://vnk.fi/valtioneuvoston-viestinta>.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta: Viitotut muistot: kuuroihin ja viittomakieliseen yhteisöön kohdistuneet oikeudenloukkaukset [verkkosivu]. Haettu 30.6.2021 osoitteesta: <https://tietokayttoon.fi/-/viitotut-muistot-kuuroihin-ja-viittomakieliseen-yhteisoon-kohdistuneet-oikeudenloukkaukset>.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (10.3.2021). Yhdenvertaisuusvaltuutetulle ennätysmäärä yhteydenottoja vuonna 2020 [tiedote]. Haettu 1.7.2021 osoitteesta: <https://syryjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetulle-ennatysmaara-yhteydenottoja-vuonna-2020>.

Yleisradio. (4.4.2018). Karjalankielinen viikkokatsaus valtakunnalliseksi [tiedote]. Haettu 5.5.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/04/04/karjalankielinen-viikkokatsaus-valtakunnalliseksi>.

Tapaamiset

Apulaisoikeusasiamiehen sijainen, esittelijäneuvos, OTL, VT Mikko Sarja, 5.2.2021
 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (Tapaaminen, 12.5.2021).
 Sisäministeriö. (Tapaaminen, 29.4.2021)

Muut

EK 54/2014 vp – M 2/2014 vp, Eduskunnan kirjelmä, Kansalaisaloite: Ruotsin kieli valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla

Euroopan neuvoston ministerikomitea. (12.2.2020). Resolution CM/ResCMN(2020)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland.

Euroopan neuvoston ministerikomitea. (15.3.2017). Resolution CM/ResCMN(2017)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland.

Euroopan neuvoston ministerikomitea. (3.10.2018). Recommendation CM/RecChL(2018)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland.

KAA 2/2014 vp, Kansalaisaloite, Ruotsin kieli valinnaiseksi oppiaineeksi kaikilla kouluasteilla.

Kieliasian neuvottelukunnan järjestämä tilaisuus karjalan kielestä 1.6.2018.

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23. Helsinki: Valtioneuvosto.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. (2015). Ratkaisujen Suomi. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Helsinki: Valtioneuvosto.

Liite 6. Hallituksen päättämät julkisen talouden välttämättömät sopeutustoimet, 27.5.2015.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki: Valtioneuvosto.

Valtioneuvoston kanslia. (2019). Valtionhallinnon tehostetun viestinnän ohje – Viestintä normaalioloissa ja häiriötilanteissa. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:23. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-815-1>.

Susanna Rajala ja Miriam Schwartz, Opetushallitus: Romaniasian neuvottelupäivän webinaari 16.9.2020.

Sähköposti M. Iles, vastaanottaja Toivanen Jussi Tiedottaminen koronasta eri kielillä. 18.3.2020

Sähköpostiviesti yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta oikeusministeriölle 13.5.2020.

Viittomakielien yhteistyöryhmän pöytäkirja 3/2020, 6.10.2020.

Valtioneuvoston päätös. Neuvottelukunnan asettaminen OM/2021/111. [Valtioneuvosto.fi](https://valtioneuvosto.fi/valtioneuvosto), haettu 5.10.2021. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8074fa08>

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-963-2 PDF
ISBN: 978-952-383-983-0 nid.
ISSN: 2490-0966 PDF
ISSN: 2490-0613 nid.